

**Die Interne Organisasie en Beheer van
Universiteitsbiblioteke in Suid-Afrika**

DEUR

Wessel Wilhelm Duminy

DIE INTERNE ORGANISASIE EN BEHEER VAN
UNIVERSITEITSBIBLIOTEKE IN SUID-AFRIKA

deur

Wessel Wilhelm Duminy

---oOo---

Verhandeling voorgelê ter voldoening
aan die vereistes vir die graad
M.A.(Biblioteekkunde)
aan die
Universiteit van die Oranje-Vrystaat

Bloemfontein

1968

---oOo---

UOVS-SASOL-BIBLIOTEEK 0102489

111081575501220000019

6/11/41

B E D A N K I N G S

By die voltooiing van hierdie studie wil ek my hartlike dank betuig aan die volgende persone:

Prof. P.C. Coetzee wat as leier van die studie opgetree het en baie van sy kosbare tyd daaraan afgestaan het.

Mnr. C.J. Fourie vir sy hulp en belangstelling.

Al die universiteitsbibliotekaris vir die inligting aan my verskaf asook vir die gasvryheid aan my bewys tydens my besoeke aan die onderskeie biblioteke.

Laaste maar nie die minste nie my vrou vir die tik van hierdie verhandeling en vir al haar belangstelling in my studies.

I N H O U D S O P G A W E

<u>HOOFSTUK</u>		<u>BLADSY</u>
I.	INLEIDING	1
	1. Probleemstelling	1
	2. Probleemontleding	2
	3. Metodologie	4
	4. Inleiding en gevoltrekkings	7
II.	DOEL EN FUNKSIES VAN DIE UNIVERSITEITS- BIBLIOTEEK IN HISTORIESE PERSPEKTIEF ..	15
	1. Die funksies van die universiteits- biblioteek histories beskou	15
	2. Die ontwikkeling van universiteite en universiteitsbiblioteke in Suid- Afrika	21
III.	DIE HEDENDAAGSE OPVATTING t.o.v. DIE FUNKSIES VAN DIE UNIVERSITEITSBIBLIOTEEK	34
	1. Taak t.o.v. die boekeversameling ..	34
	2. Taak van die universiteitsbiblioteek t.o.v. 'n inligtingsdiens aan die dosent en student	38
	3. Die taak van die universiteitsbiblio- teek t.o.v. die uitoefening van die sosiale funksie	47
	4. Die taak van die universiteitsbiblio- teek teenoor die biblioteekwese en die land as geheel	50

IV.	DIE UNIVERSITEITSBIBLIOTEEK BINNE DIE ALGEMENE RAAMWERK VAN DIE UNIVERSITEIT	69
	1. Die universiteitsraad	69
	2. Die senaat	78
	3. Die posisie van die universiteits- bibliotekaris	81
	4. Status van die universiteits- bibliotekaris	92
V.	DIE BIBLIOTEEKKOMITEE AAN DIE UNIVERSI- TEIT	95
	1. Inleiding	95
	2. Klassifikasie van komitees	96
	3. Die posisie van die biblioteek- komitee aan die universiteit	105
	4. Noodsaaklikheid van komiteebeheer	108
	5. Aanstelling van biblioteekkomitees	113
VI.	DIE BEDRYFSISTEEM VAN DIE UNIVERSI- TEITSBIBLIOTEEK	118
	1. Inleiding	118
	2. Omlýning van die begrip van sis- teemanalise	119
	3. Gang van 'n sisteemanalise	123
	4. Bedryfstroomkaarte	124
	5. Toepassing van die sisteemanalise op die universiteitsbiblioteek ...	126
	6. Struktuurontwerp van die universi- teitsbiblioteek	128
	BIBLIOGRAFIE	140

H O O F S T U K I.

INLEIDING.

1. PROBLEEMSTELLING.

Die universiteitsbiblioteek is 'n instelling met 'n lang tradisie en die organisasie daarvan het saam daarmee ontwikkel vanaf die embrionale begin in die 13de eeu tot die hedendaagse instellings. Die gevaar verbonde aan hierdie evolusie is dat die biblioteek bloot as 'n tradisionele deel van die universiteit beskou word wat op 'n tradisionele wyse aan die gang gehou word sonder dat in aanmerking geneem word dat die universiteit se rol in die openbare lewe in hierdie ontwikkelingsproses 'n merkbare wysiging ondergaan het wat direk en indirek 'n invloed op die werksaamhede van die universiteitsbiblioteek het en wat indien dit nie in aanmerking geneem word by die bepaling van die doel en die plek van die universiteitsbiblioteek in die universiteitslewe nie, maklik daartoe kan lei dat die biblioteek nie meer 'n volwaardige rol sal speel nie en hom met 'n anachronistiese posisie aan die universiteit tevrede moet stel.

Dit is dus nodig dat die doelstellinge van die universiteit van tyd tot tyd in oënskou geneem word en die biblioteek se werksaamhede daarby aangepas word.

Die universiteitsbiblioteek soos enige ander bedryf, moet van tyd tot tyd sy werksmetodes aan 'n deeglike ondersoek onderwerp en vergelyk met metodes in ander bedrywe en waar nodig aanpassings maak sodat die optimale gebruik verkry kan

word van die middele soos geld, personeel en apparaat tot sy beskikking, om dit in staat te stel om met 'n duidelik insig in die werklike vereistes en aangepaste metodes 'n waardige en lewenskragtige bydrae te lewer in die wêreld van die universiteit as geheel.

Die eintlike probleem is dus hoe om die universiteitsbiblioteek in so 'n mate te aktiveer dat hy 'n waardige aandeel in die akademiese lewe sal hê. Dit kan gebeur deurdat die organisasie van die universiteitsbiblioteek met 'n insig in die rol van die universiteit in die samelewing opgeknop word, m.a.w. die eintlike probleem kan saamgevat word as die daarstelling van die doelmatigste bedryfsontwerp vir die universiteitsbiblioteek.

2. PROBLEEMONTLEDING.

By 'n ondersoek na die doelmatige ontwerp vir 'n bedryf, sê Friis tereg „one must of necessity, have a clear conception of what the enterprise is attempting to achieve, what articles it aims to produce or what services it aims to perform”.¹ Dit sal dus nodig wees, om wanneer hierdie probleem met betrekking tot die universiteitsbiblioteek behandel word, helderheid te verkry oor die doel en funksies van die universiteitsbiblioteek binne die raamwerk van die universiteit.

Aangesien die universiteitsbiblioteek onafskeidbaar is van die universiteit is dit vanselfsprekend dat die funk-

/... 3.

---

1. Friis, T. The public library in South Africa, p.1.

sies van die biblioteek bepaal sal word deur die funksies van die universiteit as geheel; gevolglik sal dit nodig wees om kortliks die ontstaan en ontwikkeling van die universiteit, sy funksies en die invloed daarvan op die universiteitsbiblioteek na te gaan.

Tweedens moet die plek van die universiteitsbiblioteek in die raamwerk van die universiteit as geheel bepaal word aangesien die administratiewe omlysting noodwendig in baie opsigte op die funksieverrigting van die universiteitsbiblioteek sal inwerk. In hierdie verband moet dus nagegaan word hoe die biblioteek beheer word, watter magte en verantwoordelikhede die universiteitsraad, die rektor, senaat, biblioteekkomitee en registrateur het t.o.v. die biblioteek en watter beheerpatroon die aanneemlikste is vir 'n doelmatige werksverrigting van die universiteitsbiblioteek.

Derdens is daar die probleme met betrekking tot die bedryfsontwerp van die universiteitsbiblioteek self waarby ook rekening gehou moet word met beginsels wat van toepassing is op enige bedryf. In hierdie verband doen die probleem hom voor of die bedryfsontwerp geskoei moet wees op die meer konvensionele wyse van departementering. Moet daar nie liever gesoek word na 'n bedryfsontwerp wat voorsiening maak vir die gebruik van die nuutste metodes in die bedryfsleer en waarin daar 'n plek is vir menslike sowel as meganiese taakverrigting nie?

In die behandeling van bogenoemde probleme het die volgende addisionele vrae opgeduik, nl.

- (a) Watter faktore beïnvloed die bedryfsontwerp?
- (b) Wanneer Friis verklaar „it has become a generally accepted maxim in industrial administration that its 'material apparatus', its methods of organization and management should at regular intervals be subjected to a thorough investigation"² dan moet die vraag noodwendig gestel word, wat is die frekwensie van die „regular intervals”? Moet die bedryfsontwerp nie aan 'n deurlopende ondersoek onderhewig wees in plaas van sporadiese ondersoeke nie en wie se taak is dit om hierdie ondersoeke te doen?

3. METODOLOGIE.

In die bepaling van die doel van die universiteit en sy biblioteek is 'n histories-kritiese metode toegepas. Die ontwikkeling van die Westerse universiteit en sy biblioteek vanaf die 12de eeu tot vandag is eers nagespoor en uiteindelik is die aandag meer spesifiek gewy aan die ontwikkeling op hierdie gebied in Suid-Afrika.

Aangesien die universiteit en sy biblioteek oor 'n lang tyd saam met die Westerse kultuur ontwikkel het, het dit met verloop van tyd nuwe doelstellinge en nuwe funksies aange-
neem. Deur hierdie ontwikkelingslyn tot in ons tyd te volg

/... 5.

kon 'n insig verkry word in die huidige situasie waarin die universiteit verkeer en die besondere probleme wat deur die situasie geskep word.

Om die akademiese raamwerk van die universiteitsbiblioteek te skets is 'n vergelykend-beskrywende metode gevolg. 'n Persoonlike besoek is aan al die universiteitsbiblioteke in Suid-Afrika gebring en inligting is ingewin oor die plek van die universiteitsbiblioteek binne die raamwerk van die Suid-Afrikaanse universiteite. Wetgewing rakende die Suid-Afrikaanse universiteite is ondersoek en alhoewel nêrens in die wetgewing spesifiek melding gemaak word van die universiteitsbiblioteek nie, kon sekere afleidings wel gemaak word wat betref die posisie van die universiteitsbiblioteek binne die raamwerk van die universiteit.

In 'n onlangse studie skenk Viljoen³ die aandag aan die interne organisasie van die universiteitsbiblioteek op teoretiese grondslae. Hierin het hy in die eerste plek die beginsels van die organisasie van 'n universiteitsbiblioteek in die algemeen behandel en veral gewys op die rol wat spesialisasie, differensiasie en geografiese faktore speel by die struktuurvorming van die universiteitsbiblioteek.

In die tweede plek het hy die personeelstruktuur behandel en ook hier die rol wat differensiasie en spesialisasie speel in sowel die uitvoeringsarbeid as die bestuur van

/... 6.

---

3. Viljoen, A.J. 'n Fundering van die interne organisasie van die universiteitsbiblioteek op teoretiese grondslae (M.A.-verhandeling, P.U. vir C.H.O. 1967).

die universiteitsbiblioteek ondersoek. In die derde plek is die bekende organisasiesistels in die bedryfsleer, nl. die lyn-, funksionele- en staforganisasiesistels behandel en probeer vasstel in hoe 'n mate dit in die universiteitsbiblioteek toegepas kan word en ten slotte is 'n empiriese ondersoek gedoen van die organisasiestruktuur van die biblioteek van die Potchefstroomse universiteitsbiblioteek aan die hand van die voorafgaande ondersoek.

Aangesien die interne organisasie van die universiteitsbiblioteek deur Viljoen⁴ op toereikende wyse behandel is, is dit nie nodig geag om in hierdie verhandeling die bespreking uit te brei na organisatoriese en administratiewe detail verbonde aan die verwesenliking van 'n werkende struktuur nie.

Die sisteemanalise kom alhoemeer op die voorgrond in die bedryfsleer en ook in die biblioteekkunde verdien dit meer aandag omdat dit groter vryheid in bespreking toelaat as die meer konvensionele benadering wat die departementsindeling wat die universiteitsbiblioteek in gemeen het met ander biblioteke as eenvoudig gegewe aanvaar.

Die sisteemanalise stel voortdurend die vraag na die oogmerke van die bedryf en die kortste en doelmatigste weg om die oogmerke te bereik, selfs al sou dit 'n heeltemal nuwe struktuur vereis as dié wat tradisioneel geword het. Hoewel dit in hierdie studie nie so behandel word nie, dien sisteem-

/... 7.

---

4. Ibid.

analise met die resulterende bedryfstroomkaarte dikwels as basis vir die meganisering van sisteme in 'n bedryf, en is 'n vereiste waar rekenoutomate by 'n bedryfsisteam ingeskakel word.

4. INDELING EN GEVOLGTREKKINGS.

Die indeling van die verhandeling volg die orde wat hierbo vir die probleemontleding aangegee is.

Hoofstuk II behandel die doel en die funksies van die universiteitsbiblioteek vanuit 'n historiese oogpunt. In die eerste deel van die hoofstuk is nagegaan die ontwikkeling van die universiteitsbiblioteek in die Westerse wêreld en hoe die funksies van die universiteitsbiblioteek in hierdie ontwikkelingsproses hulle beslag gekry het. In die tweede deel van die hoofstuk word die aandag meer bepaald toegespits op die ontwikkeling van universiteite en universiteitsbiblioteke in Suid-Afrika. Interessant is die rol wat die biblioteekkomitees gedurende die aanvangsjare van die universiteite in Suid-Afrika gespeel het.

In hoofstuk III word die hedendaagse opvatting t.o.v. die funksies van die universiteitsbiblioteek behandel en word tot die volgende gevolgtrekkings geraak, nl.:

1. Uit die funksies wat die universiteitsbiblioteek opgelê is volg dit dat die aankoopsbeleid daarop gemik moet wees om 'n versameling op te bou wat sal bestaan uit:

- (a) 'n Basiese gebruiksversameling van naslaanwerke en letterkundige werke;

- (b) 'n Toereikende versameling aktuele materiaal wat nodig is by die onderrig en studie van vakwetenskappe wat aangebied word;
- (c) 'n Navorsingsversameling wat in verband staan met navorsing wat aan die universiteit aan die gang is of wat in die onmiddellike toekoms onderneem gaan word.

2. Die universiteitsbiblioteek moet voorgraadse studente oplei in die gebruik van die biblioteek en sy bibliografiese en inligtingsapparaat.
3. Die massa inligting wat deur middel van tydskrifte en ander publikasies die wêreld ingestuur word, maak dit noodsaaklik dat die universiteitsbiblioteek daadwerklik moet optree in die verskaffing van inligting aan dosente en senior studente. Die metode waardeur dit die beste gedoen sal kan word skyn te wees spesialisasie binne die biblioteek self.
4. Hoewel die universiteitsbiblioteek in die reël oor materiaal beskik wat in aanmerking kom vir die lewering van 'n sosiale diens aan studente en dosente is daar nietemin 'n behoefte aan 'n populêre leesversameling vir die studente. Indien die universiteitsbiblioteek finansieel nie in staat is om aan die behoefte te voldoen nie, moet die samewerking van die openbare biblioteek gesoek word om in die vraag na populêre leesstof te voorsien.

5. As integrale deel van die volkslewe is die universiteitsbiblioteke verplig om saam te werk met die ander soorte biblioteke in die land om deur middel van gespesialiseerde versamelings die toereikendste wetenskaplike versamelings moontlik in 'n land op te bou en vir navorsers en geleerdes op nasionale grondslag toeganklik te maak.
6. Binne 'n bepaalde gemeenskap is daar 'n behoefte aan 'n minimum gebruiksvorraad waarin geen enkele biblioteek kan voorsien nie. Na voorsiening in sy basiese gebruiksheefte moet universiteitsbiblioteke met biblioteke in sy onmiddellike omgewing saamwerk ter opbouing van die minimum gebruiksvorraad.
7. Bo en behalwe sy primêre taak van dienslewering aan sy „natuurlike publiek“ moet die universiteitsbiblioteek ook sy dienste tot beskikking van geleerdes en navorsers buite die universiteit stel. Hierdie dienste kan in twee groepe verdeel word nl.
- (a) Indirekte diens nl.:
- (i) Die verskaffing van biblioteekmateriaal d.m.v. inter-biblioteeklenings.
- (ii) Samewerking in die ontsluiting van die nasionale boekevoorraad deur samestelling van bibliografieë en samewerking in die opbou van 'n nasionale gesamentlike katalogus.
- (b) Direkte dienste soos:
- (i) Samewerking met professionele groepe in

die daarstelling van biblioteekgeriewe vir lede van sodanige groepe.

- (ii) Inligtingsverskaffing aan private organisasies buite universiteitsverband.
- (iii) Toelating van privaatgeleerdes as kliënte van die biblioteek.
- (iv) Verskaffing van biblioteekmateriaal vir 'n volksuniversiteitsprogram.

In hoofstuk IV is gepoog om die plek van die universiteitsbiblioteek en die universiteitsbibliotekaris aan die universiteit te bepaal. Daarin is dan bevind:

1. Die oorhoofse bestuursliggaam van Suid-Afrikaanse Universiteite is die universiteitsraad, wat algehele beheer oor die universiteit en al die sake daarvan uitoefen.
2. Met betrekking tot die universiteitsbiblioteek is die universiteitsraad verantwoordelik vir:
  - (a) Voorsiening van die biblioteekhuisvesting en toerusting.
  - (b) Voorsiening van fondse vir aankaf van die biblioteekmateriaal.
  - (c) Voorsiening van personeel.
3. Die universiteitsraad kan eis dat die biblioteek sy taak binne die universiteitsbeleid uitvoer.
4. Die raad delegeer sy magte aan die rektor vir uitvoering van sy besluite.

5. Aan die universiteit bestaan 'n dualistiese organisasiestruktuur nl. die akademiese organisasie en die administratiewe organisasie.
6. Die biblioteek word in meeste gevalle beskou as 'n afsonderlike eenheid aan die universiteit wat direk onder die rektor val.
7. Die universiteitsenaat het direkte belang by die biblioteek en sy beleid, maar alle bevoegdhede wat dit het met betrekking tot die biblioteek is onderhewig aan goedkeuring van die universiteitsraad.
8. Die universiteitsbibliotekaris kan in verskillende verhoudinge tot die biblioteekkomitee staan nl.
  - (a) Volle lidmaatskap waardeur hy dan mede-aanspreeklik is vir alle komiteebesluite.
  - (b) Lidmaatskap ampshalwe - normaalweg geen stemreg by komiteevergaderings nie en is dus ook nie mede-aanspreeklik vir komiteebesluite nie.
  - (c) Adviserende lidmaatskap - geen lid van die komitee nie - hoef ook nie by al die vergaderings bygeroep te word nie.
9. Die posisie van die biblioteekkomitee aan die universiteit bepaal tot groot mate die sittingsreg van die bibliotekaris op die senaat.
  - (a) In die geval van uitvoerende biblioteekkomitees verteenwoordig die voorsitter van die komitee

die biblioteek op die senaat en aangesien die bibliotekaris se inisiatief deur die komitee aanvaar is, is daar geen noodsaaklikheid dat die bibliotekaris lid van die senaat is nie.

- (b) In geval van adviserende komitees is dit wenslik dat die bibliotekaris lid van die senaat moet wees.

10. Die registrateur is verantwoordelik vir die sekretariële, administratiewe en rekeningkundige funksies van die universiteit en hy moet die bibliotekaris in kennis stel van alle raadsbesluite en moet toesien dat die biblioteek sy fondse in ooreenstemming met raadsbesluite bestee.

11. Vrye omgang tussen doserende personeel en universiteitsbibliotekaris is noodsaaklik om lg. in staat te stel om toekomstige biblioteekbehoefte te skat.

12. Universiteitsbibliotekaris behoort nie staat te maak op outomatiese verkryging van professorale status nie, maar moet bereid wees om bewys te lewer dat hy sodanige status waardig is.

Hoofstuk V word gewy aan 'n bespreking van die biblioteekkomitee aan die universiteit. Die gevolgtrekkings waartoe geraak word in hierdie hoofstuk is die volgende:

1. By alle universiteite in Suid-Afrika bestaan daar biblioteekkomitees, die bevoegdhede waarvan van inrigting tot inrigting verskil.

2. Die komitees kan volgens bevoegdhede in twee hoof-groepe geklassifiseer word nl. komitees met uitvoerende gesag en adviserende komitees.
3. As die biblioteek beskou word as deel van die akademiese organisasiestruktuur sal alle vertoë van die biblioteek deur die biblioteekkomitee na die senaat en verder moet gaan.
4. In gevalle van konflik sal die bibliotekaris hom op die senaat kan beroep.
5. Waar die biblioteek as deel van die administratiewe struktuur beskou word is die kommunikasielyn:
Bibliotekaris - Registrateur - Rektor - Raad.
In hierdie geval kan 'n senaatskomitee slegs adviserend van aard wees.
6. In die geval waar die biblioteek as 'n afsonderlike eenheid beskou word kan die senaat ook nie 'n uitvoerende biblioteekkomitee aanstel nie.
7. Verskillende liggame kan biblioteekkomitees aan die universiteit aanstel soos bv. die raad, die senaat of die rektor.
8. Die beste kriteria vir die keuse van komiteelede is persoonlike kwalifikasies en belangstelling in die biblioteek.
9. Die samestelling van biblioteekkomitees in Suid-Afrika is nie eenvormig nie en verskil van universiteit tot universiteit.

10. Die biblioteekkomitee verkry sy gesag van die instansie wat dit aangestel het en is verantwoordelik aan sodanige instansie.

Met die doel van die biblioteek soos in die vorige hoofstukke bepaal as uitgangspunt, word in hoofstuk VI gepoog om 'n metode te vind vir die organisering van die take in die universiteitsbiblioteek en die faktore te bepaal wat die ontwerp van die struktuur beïnvloed waarbinne die funksies van die biblioteek verrig moet word. Sonder om dit op 'n bepaalde biblioteek toe te pas word die metode van sisteemanalise verklaar en bespreek en aangetoon dat dit wel die elemente kan lewer vir 'n wetenskaplike organisering van 'n universiteitsbiblioteek.

H O O F S T U K   I I .DOEL EN FUNKSIES VAN DIE UNIVERSITEITS-
BIBLIOTEEK IN HISTORIESE PERSPEKTIEF.1. DIE FUNKSIES VAN DIE UNIVERSITEITSBIBLIOTEEK
HISTORIES BESKOU.

Die doelstellings van die universiteitsbiblioteek is nie 'n saak wat sy oorsprong het in 'n formele besluit van 'n owerheid nie, maar is die gevolg van 'n natuurlike groei en aanpassing by die ontwikkeling van die universiteit self en kan nagespoor word vanaf die ontstaan van die universiteit in die 12de eeu.

Die behoefte aan 'n universiteitsbiblioteek hang ten nouste saam met die rol wat die boek aan die biblioteek speel. Aanvanklik was die studente aangewys op die kopieerders vir hulle studiemateriaal. Die werke (edita) van die hoogleraars en die aantekeninge (reportata) van studente is oorgekopieer en het van hand tot hand gegaan. Oorspronklik was dit privaat arbeid maar dit het gou ontwikkel in 'n bedryf wat in die hande van bekende kopieerders en manuskriphandelaars (stationarii) oorgegaan het. Om 'n wakende oog te hou teen verdraaiing van tekste het die universiteit 'n kommissie van hoogleraars benoem as beherende liggaam oor die stationarii.¹

Deels ten gevolge van die feit dat die universiteite

/... 16.

---

1. Milkau, F. Handbuch der Bibliothekswissenschaft
3(1): 267-268.

nie deur wetgewing opgerig is nie, maar eerder stadig ontwikkel het uit 'n samesnoering van verskeie inrigtings het die owerhede aanvanklik geen poging aangewend tot die oprigting van 'n universiteitsbiblioteek nie.²

Die meeste van die professore het hulle eie privaatversamelings opgebou deur manuskripte aan te koop wat deur die stationarii in opdrag vervaardig of in voorraad gehou is. In die 12de eeu was die tradisie van geleerdheid besig om van groot kloosters oor te gaan na die universiteite en die spreuk „Clastrum sine armario est quasi castrum sine armamentario”³ is deur die geleerdes toegepas op hulle eie studeerkamers.⁴

Ongeveer 1250 N.C. skenk Robert de Sorbonne sy private biblioteek, wat een van die grootstes van die middeleeue was en slegs oortref is deur die biblioteek van die pous in Avignon, aan die pasgestigte Sorbonne-kollege aan die Universiteit van Parys, waardeur die eerste universiteitsbiblioteek in die wêreld die lig sien. Skenkings deur talryke alumni en ander geleerdes het hierdie universiteitsbiblioteek verder verryk.⁵ Uit die gegewens omtrent die bedryfslewe van hierdie biblioteek is dit duidelik dat dit deur sowel studente as dosente gebruik is.

Gedurende die Renaissance is die groei van universi-

/... 17.

2. Hessel, A. History of libraries, p.35.

3. Milkau, op. cit. p.428.

4. Ibid. p.475.

5. Ibid. p.430.

teitsbiblioteke in die eerste plek gestimuleer deur die uitvinding van die drukkuns wat meer en goedkoper boeke beskikbaar gestel het, en in die tweede plek deur die oornome van die boekebesit van die kloosters.

Sedert die 16de eeu tree daar in die universiteite en universiteitsbiblioteekwese in die Westerse lande 'n verval in ten gevolge o.a. van

- (a) die onwilligheid van die universiteite vanweë konserwatisme, om aan te pas by die nuwe denke van die tyd;
- (b) die ontwikkeling van die natuurwetenskappe buite universiteitsverband wat ten dele veroorsaak is deur die feit dat die destydse stelsel van opleiding op die tradisionele stof van die artes liberales en die Fakulteitswetenskappe (Regsgeleerdheid, Geneeskunde en Teologie) wat vir sekere beroepe opgelei het, toegespits was en nie voorsien het in die behoeftes van die ontluikende natuurwetenskappe nie;
- (c) politieke toestande, soos die dertigjarige oorlog in Duitsland, wat alle vernuwings- en oorspronklikheid by die owerheid verdag gemaak het.

In die 18de eeu bereik die universiteit en sy biblioteek sy laagtepunt en eers met die stigting van die Universiteit van Göttingen in 1736 sou daar 'n kentering kom.

Dit was Freiherr Gerlach von Munchhausen, staatsminister van die vorstedom Hannover, van raad bedien deur die

hofbibliotekaris Daniel Grüber, wat van die begin af besef het watter invloed die biblioteek op die hele aard van die universiteit moet hê en wat onmiddellik die grondslag gelê het om aan die universiteit 'n eie karakter te verleen deur middel van sy biblioteek.⁶

Professor J.M. Gesner was die eerste bibliotekaris van Göttingen en hy het die standpunt gehuldig dat 'n bibliotekaris nie soos 'n finansier slegs kapitaal in die vorm van boeke moet versamel nie, maar sy skatte met soveel mense as moontlik moes deel,⁷ m.a.w. die biblioteek moet so toeganklik moontlik wees.

Gesner is opgevolg deur Heyne wat nog verder die invloed van von Munchhausen en Gesner versterk het en wat nie alleen baie aktief die boekevoorraad vermeerder het van 60,000 in 1763 tot 200,000 teen die einde van die eeu nie, maar ook veral die biblioteek in 'n inrigting vir diens ontwikkel het.

Die betekenis van Göttingen vir die biblioteekwese lê daarin dat dit die verband tussen die universiteit en die intellektuele lewe herstel het. In die 17de eeu het byna alle universiteite, en in die 18de eeu nog die meerderheid, buite die ontwikkeling van die wetenskap gestaan.

Die universiteitsbiblioteke was stapelplekke van ou literatuur; aktuele produkte van denke en navorsing is nie doelbewus aangeskaf nie. Die gevolg was dat werklike geleerdes

/... 19.

---

6. Hessel, op. cit. p.74.

7. Ibid. p.74.

en wetenskaplikes hulle moes verlaat op privaat-versamelings en op die biblioteke van geleerde genootskappe of akademies. Gerlach von Munchhausen het Göttingen 'n sentrum van navorsing gemaak en Gesner en Heyne het die biblioteek 'n voedingsbron vir navorsingsarbeid gemaak - hulle het die werke aangeskaf wat die wetenskaplikes vir hulle intellektuele arbeid nodig gehad het. Die universiteitsbiblioteek het die funksies van die akademie-biblioteek kon oorneem. Aan die universiteit het aktiewe geleerdes die ou tipe van bloot endoktrinerende leermeester vervang en begin om hulle studente te stimuleer tot eie selfstandige denke. Inleiding in die metodes van navorsing vervang die blote mededeling van geykte leesstof.

Die voorbeeld van Göttingen word gevolg deur ander universiteite, eers in Duitsland en daarna in die ander lande. Dit vind navolging selfs in die V.S.A. waar oud-studente van Göttingen daarin slaag om ook hier vernuwing te bring o.a. in Harvard; die gevolg was dat die universiteit en sy biblioteek reeds vroeg in die 19de eeu 'n totaal nuwe beeld vertoon.

Histories gesien verrig die universiteitsbiblioteek drie funksies:

- (a) dit bied die geleerde en navorser wat as dosent optree en aan die gevorderde student wat onder sy leiding werk die literatuur wat vereis word vir intellektuele arbeid;
- (b) met die oog op die behoeftes van die geleerdes is die universiteitsbiblioteek genoodsaak om ook as bewaarbiblioteek op te tree. In die

geesteswetenskappe is die literatuur nie net soos by die natuurwetenskappe die mededeling van die resultate van ondersoek nie; dit is self ondersoekstof, getuienis omtrent die ontwikkeling van menings en opvattings en houdings van mense en tydperke. Daarom is dit nodig om te sorg vir die bewaring van alle stukke wat moontlik getuienis omtrent die samelewing, die kultuur en die intellektuele gesteldheid van die verlede kan bevat;

- (c) dit bevat literatuur wat deur studente tydens hulle onderrig gebruik moet word, gedeeltelik as aanvulling van lesings, gedeeltelik by hulle opleiding in die metodes van navorsing d.m.v. studie-opdragte wat aan die hand van literatuur uitgevoer moet word.

Die ontwikkeling kan soos volg saamgevat word:

die lotgevalle van die universiteitsbiblioteek is ten nouste gekoppel aan dié van die universiteit. In die middeleeue en Renaissance, voor die uitvinding van die boekdrukkuns, val die klem op die voorlesings van die dosente en het die studente hoofsaaklik behoefte aan werke van hulle eie leermeesters. Die professore is aanvanklik aangewese op hulle eie privaat biblioteek maar dit word geleidelik aangevul met die voorraad van die universiteitsbiblioteek.

Vanaf die 16de eeu verskuif die taakbesef van die universiteit en word die taak van die dosent in hoofsaak die

mededeling van 'n deur die owerheid goedgekeurde leesstof. In die universiteitsbiblioteek hoop, byna uitsluitlik deur middel van geskenke en die sekularisasie van klooster- en kerkbesit, 'n massa boeke op wat nie behoorlik ontsluit word nie en uiters selde gebruik word, m.a.w. die klem val byna uitsluitlik op die bewaarfunksie.

Met Göttingen word die drie funksies vir die eerste maal in perspektief gesien en word daar doelbewus pogings aangewend om aan aldrie reg te laat geskied.

2. DIE ONTWIKKELING VAN UNIVERSITEITE EN UNIVERSITEITS-BIBLIOTEKE IN SUID-AFRIKA.

Dit is wenslik om in die lig van die merkwaardige uitbreiding wat na die ondersoek van Pitt en Ferguson in 1928 ook op die gebied van die universiteitsbiblioteekwese in Suid-Afrika plaasgevind het, die historiese ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse universiteite en hulle biblioteke in twee fases te behandel nl. in die eerste plek die periode 1829-1928 en in die tweede plek die periode na 1928.

2.1 Die periode 1829-1928.

Hoewel die voorloper van die Universiteit van Kaapstad die „South African College" in Kaapstad reeds in 1829 opgerig is, kan dit in die aanvangsjare beswaarlik as iets anders as 'n gewone hoërskool beskou word. Die eerste werklike poging tot die daarstelling van universitêre onderrig is in 1858 aangewend toe Sir George Grey 'n „Act for creating a Board of

Public Examiners" deur die parlement geloods het.⁸ Hierdie Raad van Eksaminatore sou by magte wees om Eerste- en Tweedeklas sertifikate toe te ken in Lettere, Wis- en Natuurkunde en die Regsgeleerdheid, asook sertifikate in Landmeetkunde, Tegnologie en Seevaart. Vanaf 1865 kon ook 'n Derdeklas sertifikaat in Lettere en Wis- en Natuurkunde deur die Raad toegeken word, 'n sertifikaat wat min of meer gelykstaande was aan die matrikulasiesertifikaat.⁹

In 1873 word die Universiteit van die Kaap die Goeie Hoop deur wetgewing opgerig, die Raad van Eksaminatore ontbind en sy bates aan die Raad van die Universiteit van die Kaap die Goeie Hoop oorgedra. Die nuwe universiteit was 'n eksaminerende liggaam wat eksamens sou afneem vir die Magister Artium-, Baccalaureun Artium- en Baccalaureus Legum-grade; vir sertifikate in die Regsgeleerdheid en Landmeetkunde asook vir die matrikulasiesertifikaat.¹⁰ Die South African College in Kaapstad en die Victoria College te Stellenbosch het as opleidingsinstansies opgetree en studente voorberei vir die eksamens van die Universiteit van die Kaap die Goeie Hoop.

In 1875 is die magte van hierdie universiteit uitgebrei om ook eksamens buite die Kaapkolonie af te neem. Natal het vanaf 1897 en die Oranje-Vrystaat en Transvaal vanaf 1906

/... 23.

---

8. Ritchie, W. The history of the South African College, 1829-1918, vol. 1, p.171.

9. Ibid. p.172.

10. Universiteit van Suid-Afrika. Kalender 1922-23, p.5.

van hierdie voorreg gebruik gemaak.¹¹

In 1916 het die hele stelsel van universitêre opleiding in Suid-Afrika 'n nuwe beslag gekry toe die South African College en die Victoria Kollege deur wetgewing van die Unieparlement tot die volwaardige Universiteite van Kaapstad en Stellenbosch onderskeidelik verhef is, en die Universiteit van die Kaap die Goeie Hoop saam met die volgende ses kolleges tot 'n federale Universiteit van Suid-Afrika gevorm is, nl.

Grey Universiteitskollege - Bloemfontein
 Hugenote-Universiteitskollege - Wellington
 Natalse Universiteitskollege - Pietermaritzburg
 Rhodes-Universiteitskollege - Grahamstad
 Transvaalse Universiteitskollege - Pretoria
 Johannesburgse Universiteitskollege
 (Destyds die Suid-Afrikaanse skool
 vir mynwese en tegnologie) - Johannesburg.

Hierdie konstituerende kolleges sou die sentra wees waar studente opgelei word vir die eksamens wat deur die Universiteit van Suid-Afrika afgeneem word.

Die Johannesburgse Universiteitskollege het in 1921 die volwaardige Universiteit van die Witwatersrand geword en die Universiteitskollege van Potchefstroom is dieselfde jaar ingelyf as konstituerende kollege van die Universiteit van Suid-Afrika.

/... 24.

---

11. Ibid. p.5.

Die toestand waarin die universitêre biblioteke verkeer het, is in 1927 pertinent onder die aandag van die Regering gebring deur die verslag van die „Universiteitskommissie“ onder voorsitterskap van J.G.P. van der Horst wat onder andere bevind „dat met een uitstaande en miskien twee aanbevelingswaardige uitsonderings, die biblioteekfasiliteite van die bestaande inrigtings onvoldoende is. Van sommige inrigtings kan skaars gesê word dat hulle sulke fasiliteite besit, en een van die grootstes beskryf homself as ,''n universiteit sonder 'n biblioteek'. Hierdie beskrywing is nie heeltemal juis nie, maar die bewering openbaar 'n ernstige swaakteid in ons universitêre stelsel. Veels te algemeen het inrigtings 'n gedragslyn ingeslaan wat op die oprigting van imponerende geboue uitgeloop het, maar as gevolg gehad het die verwaarlosing van minder opsienwekkende maar veel belangriker vereistes vir universitêre werk".¹²

Die toestand waarin die universiteitsbiblioteke op hierdie tydstip verkeer het, word duidelik weerspieël in die volgende tabel wat ontleen is aan die verslag van die Van der Horst-kommissie:

Tabel/..... 25.

---

12. Unie van Suid-Afrika. Verslag van die Universiteitskommissie (UG. verslag 33/28) par. 55, p.17.

Naam van Inrigting	Aantal boekdele in biblioteek	Aantal tydskrifte op ingeteken	Totale aantal tydskrifte in biblioteek (vorige uitgawes)	Sitplek voorsiening in biblioteek	Jaarlikse bedrag uitgegee op biblioteek			
					Boeke	Staf		
					£	s d	£	s d
Universiteit van:								
Kaapstad	22,979	420	8,200	75	2360.	18.10	592.	0.0
Stellenbosch	32,420	296	6,000	-	1800.	16. 2	731.	0.0
Witwatersrand	-	-	-	-	1554.	14. 0	-	
Universiteitskolleges:								
Grey	8,800	70	-	-	-		91.	13.4
Hugenote	5,281	30	-	30	130.	5. 2	-	
Natal	10,179	27	-	-	-		243.	0.0
Potchefstroom	3,042	21	-	-	219.	0. 5	48.	0.0
Rhodes	15,782	55	-	50	207.	19. 4	150.	0.0
Transvaal ...	21,181	166	16,502	50	-		437.	10.0

Hierdie onbevredigende toestand op daardie tydstip kan moontlik toegeskryf word aan die feit dat met uitsondering van die drie volwaardige universiteite van Kaapstad, Stellenbosch en Witwatersrand, die konstituerende kolleges inrigtings was waar die klem eerder op dosering as op navorsing geval het.

2.2 Die periode na 1928.

Na die Van der Horst-kommissie se ondersoek het Pitt en Ferguson, twee adviseurs van die Carnegie Corporation 'n ondersoek kom instel na die toestand van die biblioteke in Suid-Afrika. Uit die verslag van Pitt wat in 1929 gepubliseer is, blyk dit dat die Universiteit van Kaapstad toe 'n voorraad gehad het van 45,000 bande, etlike duisende blou-boeke en pamflette asook die versameling van die „Royal Society of South Africa" bestaande uit sowat 12,000 bande. Die universiteit van Stellenbosch se voorraad was 45,000 bande, terwyl daar aan die Universiteit van die Witwatersrand nog geen voorsiening vir 'n biblioteek gemaak was nie. Van die konstituerende kolleges was die Transvaalse Universiteitskollege die beste daaraan toe met 'n voorraad van 25,000 bande.¹³

Hoewel die individuele boekebesit van die universiteitsbiblioteke klein was, het Pitt bevind dat hulle gesamentlik baie spesiale versamelings, 'n wye reeks tydskrifte en ander waardevolle navorsingswerke besit het, wat, indien 'n

/... 27.

---

13. Pitt, S.A. Memorandum. Libraries in the Union of South Africa, Rhodesia and Kenya Colony, p.10-13.

stelsel van inter-biblioteeklenings gevolg sou word, in 'n baie groot behoefte van die navorsers sou kon voorsien. Hy spreek hom dan ook in die verslag sterk uit ten gunste van nouer samewerking tussen die universiteitsbiblioteke.¹⁴

Personeelvoorsiening was in al die gevalle swak. Die Universiteit van die Witwatersrand was die swakste daaraan toe sonder enige ervare bibliotekaris of biblioteek-assistent. Hoewel die Universiteit van Kaapstad 'n bibliotekaris en twee onopgeleide assistente gehad het, het die bibliotekaris baie min seggenskap oor die seleksie en aankoop van boeke gehad. Ten tye van die ondersoek was die bibliotekaris van die Universiteit van Stellenbosch in die V.S.A. om 'n studie van die universiteitsbiblioteke aldaar te gaan maak met die gevolg dat hoewel uitreiking aan die Stellenbosse universiteitsbiblioteek nog voortgegaan het, die ander biblioteekaktiwiteite feitlik tot 'n stilstand gekom het.

Aan die konstituerende kolleges was die toestande niks beter nie „librarians work either unaided or with untrained assistants, and they are quite unable to do more than dispatch the daily routine duties of their office. Exploitation of the library resources in the interest of students and readers, better classification and cataloguing, the preparation of bibliographical aids, and the many guides to special subjects, such as modern progress suggests as necessary, are quite beyond their means”.¹⁵

/... 28.

---

14. Ibid. p.22.

15. Ibid. p.23.

Dat die biblioteke van die selfstandige universiteite na 1928 baie goeie vordering gemaak het, blyk daaruit dat in 1937 die voorraad van die Universiteit van Kaapstad, waarby ingesluit is die versamelings van die „Royal Society of South Africa" en die Westelike Provinsie-tak van die Suid-Afrikaanse Mediese Vereniging, aangegroei het tot 127,000 boekdele; dié van die Universiteit Witwatersrand tot 100,000 dele; Stellenbosch 63,000 en Pretoria wat in 1931 selfstandig geword het, tot 46,000 boekdele. Oor die algemeen was die biblioteke van die konstituerende kolleges nog steeds baie onbevredigend.¹⁶

Sedert 1937 is 'n bestendige groei gehandhaaf in die universiteite en universiteitsbiblioteke van Suid-Afrika en veral na die beëindiging van die Tweede Wêreldoorlog is merkwaardige uitbreidings waar te neem wat toegeskryf kan word aan die volgende faktore:

(i) In die jare 1949-1950 het die Universiteitskolleges van Natal, die O.V.S., Potchefstroom en Rhodes selfstandige universiteite geword, terwyl die Universiteit van Suid-Afrika wat tot dusver uitsluitlik 'n eksaminerende inrigting was, nou ook 'n doserende funksie deur middel van korrespondensie-onder-
rig aanvaar het. Hierdie ontwikkeling het die gevolg gehad dat die nuwe selfstandige universiteite beter navorsings-fasiliteite, waaronder beter biblioteekdienste, moes voorsien.

/... 29.

---

16. Unie van Suid-Afrika. Inter-departementele komitee oor die biblioteke van die Unie van Suid-Afrika.

(ii) In 1953 beveel die Kommissie van Onderzoek na Universiteitsfinansies en -salarisse onder voorsitterskap van Dr. J.E. Holloway aan dat 'n subsidie bereken teen 'n vasgestelde bedrag (R14.00) per student per jaar aan universiteite betaal moet word en dat die geld slegs vir biblioteekdoeleindes gebruik moet word. Hoewel daar nog 'n groot agterstand was om in te haal, het die universiteite nou addisionele fondse van staatsweë verkry vir besteding aan hulle biblioteke.

(iii) Groter studentetalle as gevolg van groter ekonomiese welvaart en bevolkingsaanwas lei nie alleen tot 'n groter inkomste vir die universiteit en sy biblioteek nie, maar ook tot 'n vraag na beter biblioteekdienste waarvoor daar voorsiening gemaak moes word.

(iv) Die opleiding van bibliotekarisse het sedert 1931 meer aandag ontvang en bygevolg was meer opgeleide bibliotekarisse beskikbaar vir aanstelling in die universiteitsbiblioteke; dit lei tot 'n verbetering in professionele dienste.

Sodanig was die uitbreiding van die universiteitsbiblioteke dat hulle posisie statisties in 1966 daar soos volg uitgesien het:¹⁷

/... 30.

---

17. Subsidiëring van Universiteitsbiblioteke. Verslag van Onderkomitee aan Komitee van Universiteitshoofde, 1967, p.2.

	Boeke (Aantal bde)	Gebinde Tydskrifte (Aantal bde)	Staats- publika- sies	Gram- mofoon- plate	Mikro- publika- sies	Totaal
Pretoria	320,384 ¹⁾		48,713	2,805	151	372,053
Witwatersrand	268,951	126,343	2)		1,015	396,309
Kaapstad	299,575	147,338	35,633	6,938	9,385	498,869
Stellenbosch	250,752	54,233	12,856	4,792	501	323,134
Natal	172,580	36,725	16,929		35	226,269
Potchefstroom	142,162	39,340	27,787	2,849	891	213,029
Oranje-Vry- staat	100,354	20,666	3)	1,702	81	122,803
Rhodes	143,670	4)	21,266 ⁵⁾		594	165,530
Totaal	1,698,428	424,645	163,184	19,086	12,653	2,317,996

1) Gebinde tydskrifte ingesluit.

2) Besit verskeie duisende; slegs ingebinde bande by gebinde tydskrifte ingesluit.

3) Ingesluit by boekevoorraad.

4) Ingesluit by boekevoorraad.

5) Beraamde getal.

Omdat die Suid-Afrikaanse universiteite met die uitsondering van die Universiteit van Suid-Afrika, Universiteit van Port Elizabeth en die Randse Afrikaanse Universiteit, 'n soortgelyke ontwikkeling deurgegaan het, vanaf akademies onselfstandige inrigtings wat studente vir die eksamens van 'n eksterne liggaam voorberei het tot volwaardige universiteite, het ook hulle biblioteke 'n byna identieke ontwikkelingspatroon getoon. Ter illustrasie van die ontwikkelingspatroon word die volgende oorsig van die ontwikkeling van die biblioteek van die Universiteit van die Oranje-Vrystaat gegee, omdat dit in hoofsake ooreenstem met die algemene patroon.

Met die stigting van die eertydse Grey-Universiteitskollege in 1904 word deur die toedoen van die toenmalige rektor, Dr. Brill, ook 'n biblioteek opgerig. Die biblioteek is beheer deur 'n komitee bestaande uit dosente van die kollege en die eerste voorsitter van die komitee, prof. W.S. Johnson, het in sy vrye tyd self moes sorg vir die katalogisering en uitleen van die biblioteekmateriaal.

Hierdie toestand, waarin die voorsitter van die biblioteekkomitee deelyds as bibliotekaris moes optree, het onveranderd voortgeduur tot in 1927 toe die eerste permanente voltydse bibliotekaris, prof. A. Francken, aangestel is.¹⁸

Steeds is egter van die doserende personeel verwag om in die biblioteek behulpsaam te wees; so besluit die

/... 32.

---

18. Malan, S.I. Die Biblioteek - „Feesblad van die U.O.V.S.“
1950, p.30.

biblioteekkomitee byvoorbeeld op 5 November 1930 onder andere dat die bibliotekaris met behulp van 'n lid van die biblioteekkomitee boeke en tydskrifte vir inbinding moet uitsoek. Op 16 Maart 1933 word weer besluit dat die bibliotekaris een middag in die week moet afkry en dat die komitee lede om die beurt die biblioteekdiens moes waarneem.¹⁹

Van studentekant is die behoefte vir langer biblioteekure al meer en meer gevoel en na vertoë besluit die biblioteekkomitee op 1 Junie 1933 om goedkeuring van die rektor te verkry dat die biblioteek op twee aande van die week onder toesig van studenteraadslede oop sou wees.²⁰

In 1937 word die werk in die biblioteek te veel vir een persoon en besluit die komitee om studente-assistente op tydelike grondslag aan te stel in die biblioteek.²¹

Die eerste voltydse assistent is in 1942 aangestel en die eerste akademies-professioneel gekwalifiseerde bibliotekaris in 1946.²² Hierna het die biblioteek so vinnig ontwikkel dat sy personeel na twee decennia bestaan uit 'n universiteitsbibliotekaris, twee afdelingshoofde, vyf vakkundige beamptes en agt assistente.

/.... 33.

---

19. Grey-Universiteitskollege. Biblioteekkomitee. Notule van vergaderings.

20. Ibid. notule van 1 Junie 1933.

21. Ibid. notule van 28 Mei 1937.

22. Malan, op. cit. p.30.

2.3 Die rol van die Suid-Afrikaanse Biblioteekvereniging.

Die Suid-Afrikaanse Biblioteekvereniging het 'n belangrike aandeel gehad in die ontplooiing van die universiteitsbiblioteke. Na die stigting van die Vereniging in 1930 is spesiale jaarlikse vakansiekursusse en korrespondensiekursusse in die Biblioteekkunde aangebied wat aan die biblioteekpersoneel die geleentheid gebied het om hulle plaaslik deur privaatstudie voor te berei vir professionele eksamens. Dat daar van hierdie geleentheid gebruik gemaak is blyk byvoorbeeld uit die notule van die Universiteitskollege van die Oranje-Vrystaat se biblioteekkomitee. Nie alleen is jaarliks 'n lid van die komitee formeel na die vakansiekursusse afgevaardig nie, maar op 'n vergadering van 1 Junie 1933 is besluit dat die bibliotekaris op die korrespondensiekursus moet inteken. Verder is ook besluit om jaarliks £25.0.0 aan die biblioteek toe te ken vir die aankoop van biblioteekkundige boeke en tydskrifte. Hierdie is maar net 'n voorbeeld van hoe daar na die stigting van die Suid-Afrikaanse Biblioteekvereniging 'n groter belangstelling gekom het in die biblioteekkunde as sodanig en dat dit gelei het tot die aanstelling van beter opgeleide personeel en dus ook beter dienslewering.

H O O F S T U K   I I I .DIE HEDENDAAGSE OPVATTING t.o.v. DIE
FUNKSIES VAN DIE UNIVERSITEITSBIBLIOTEEK.1. TAAK t.o.v. DIE BOEKEVERSAMELING.

Die hedendaagse beskouing t.o.v. die funksies van die universiteitsbiblioteek word weerspieël in 'n brosjure waarin die oogmerke van die biblioteek van die Universiteit van die Oranje-Vrystaat soos volg saamgevat word:¹

- (a) Die beskikbaarstelling van studie- en naslaanmateriaal wat nodig is ter aanvulling van die onderrig wat studente in die lesingkamer kry, en in soverre hierdie materiaal nie deur ander instansies aan die Universiteit verskaf word nie. Die materiaal sluit in, algemene naslaanwerke, besondere naslaanwerke, tydskrifte, pamflette, ens.;
- (b) Die verskaffing van gespesialiseerde studiemateriaal wat die Universiteit op hoogte hou van nuwe ontwikkeling op die gebied van die wetenskap, ens.;
- (c) Verskaffing van materiaal vir navorsing.

/... 35.

---

1. Universiteit van die O.V.S. Handleiding vir die gebruik van die biblioteek, p.4.

- (d) Om behulpsaam te wees met die verkryging van materiaal wat die biblioteek nie besit nie;
- (e) En om studente behulpsaam te wees in die verkryging van 'n breë algemene kennis deur middel van leesleiding.

Hierdie oogmerke kan maklik saamgevat word in drie groepe nl.

- (a) Verkryging en beskikbaarstelling van onderrigmateriaal;
- (b) Diens aan die navorsing;
- (c) Kulturele vorming van die student.

Hierdie siening van die oogmerke van die universiteitsbiblioteek word gesteun in 'n memorandum aan die Kommissie van Onderzoek na Universiteitsfinansies (Holloway-Kommissie) (1951) waarin 'n spesiale onderkomitee van die S.A. Biblioteekvereniging die oogmerke soos volg uiteengesit het:

„Die universiteitsbiblioteek behoort te dien

- (a) as hulpmiddel by die onderrig en hy moet al die lektuur verskaf wat as onderrigsmateriaal moet dien by die vorming van die jongere studente tot geleerdes en beroepsmense;
- (b) as instrument by wetenskapsarbeid, en hy moet dokumentasiemateriaal (in die vorm van monografieë, tydskrifreekses, jaarboeke, handboeke, ensiklopedieë, verslae, ens.) paraat hê, waarmee in die geesteswetenskappe feitlik alle, en in die natuurwetenskappe 'n groot gedeel-

te, van die navorsing geskied, en hy moet hierdie materiaal toeganklik maak deur 'n dokumentasie-apparaat (in die vorm van kartoteke, lektuurlyste, bibliografieë, referaatversamelinge en -joernale);

- (c) as middel tot kulturele ontwikkeling en vorming, en hy moet die geestelike agtergrond in sy skriftelike neerslag, van die moderne Wes-Europese kultuurbesit beskikbaar stel."²

Hierdie beskouing van die funksies van die universiteitsbiblioteek het tot gevolg dat die aankoopsbeleid van die universiteitsbiblioteek daarop gemik moet wees om 'n gebruikversameling op te bou wat sal bestaan uit:

- (a) 'n Basiese gebruikversameling wat 'n biblioteek, afgesien van ander oorwegings, behoort te hê.
 'n Universiteitsbiblioteek se basiese versameling sal bestaan uit: 'n handbiblioteek van die beste en nuutste ensiklopedieë, woordeboeke, en ander naslaanwerke vir die opsporing van inligting van algemene aard; en daarnaas 'n keur van die beste uit die wêreldletterkunde veral in die tale wat vir sy publiek die leesbaarste is.
- (b) 'n Onderrigsversameling van monografieë en studiehandboeke oor die vakke wat aan die universiteit

/... 37.

doseer word - by die versameling hiervan moet die klem gelê word op (i) die kompetensie van die skrywer, en (ii) leesbaarheid vir die student.

- (c) 'n Navorsingsversameling bestaande uit die groot gesaghebbende handboeke, gespesialiseerde monografieë, bronnepublikasies e.d.m. wat in verband staan met navorsing wat aan die universiteit aan die gang is of wat in die onmiddellike toekoms onderneem gaan word.

In die opbou van 'n nasionale boekevoorraad vir Suid-Afrika soos voorsien in die ontwikkelingsprogram van die Nasionale Konferensie van Biblioteekowerhede³ sal medewerking van die universiteitsbiblioteek aan 'n streeksvoorraad saamhang met (a) en (b) hierbo. Hierdie medewerking sal 'n addisionele motief meebring vir die aanskaffing van materiaal wat vir die universiteit miskien nie van die grootste direkte belang is nie, maar tog in een of ander streek aanwesig behoort te wees. So sal die universiteitsbiblioteek te Bloemfontein byvoorbeeld miskien nie vir sy eie doeleindes goeie geneeskundige ensiklopedieë en woordeboeke hoef aan te koop nie, maar tog, omdat sulke werke nie in ander biblioteke in die streke voorkom nie, die aankoop daarvan oorweeg.

Die aandeel van die universiteitsbiblioteek in die opbou van die nasionale navorsingsvoorraad bestaan volgens die

/... 38.

---

3. Vir verdere bespreking sien infra, pp. 52-57.

ontwikkelingsprogram daarin dat die werke wat onder (c) aangeskaf word, bewaar bly en dat die biblioteek verder onderneem om sekere afdelings waarin sy voorraad reeds sterk is, so op te bou dat die groots moontlike dekking van die literatuur van die betrokke vakgebied met die oog op huidige en toekomstige literatuurbehoefes van navorsers in daardie vak of onderdeel van 'n vak verseker word. Vir hierdie uitbou wat verder gaan as die direkte navorsingsbehoefes van die universiteit self word 'n ondersteuning deur spesiale bewilligings voorgestel.

In ooreenstemming met die moderne ontwikkelinge tree die volgende twee funksies van die universiteitsbiblioteke alhoewel meer op die voorgrond en is dit nodig om aandag daaraan te skenk, nl.

- (1) Die taak van die universiteitsbiblioteek t.o.v. inligtingsverskaffing aan studente en dosente.
- (2) Die taak van die universiteitsbiblioteek t.o.v. die uitoefening van die sosiale funksie.

② TAAK VAN DIE UNIVERSITEITSBIBLIOTEK t.o.v. 'n INLIGTINGS-
DIENS AAN DIE DOSENT EN STUDENT.

Universiteitsbiblioteke lewer oor die algemeen minder dienste aan hulle gebruikers as openbare en spesiale biblioteke. Waar openbare biblioteke hulleself as diensinrigtings beskou en hulleself verplig voel om die antwoord op elke navraag te soek en aan die navraer te verstrek, het die universiteitsbiblioteke oor die algemeen van die standpunt uitgegaan dat die gebruiker opgelei moet word om self die inligting wat hy

benodig, te vind. „They (university libraries) provide seats, collections, some form of 'library instruction' and 'reference' service consisting mostly of finding material and giving assistance in its use, plus the preparation of bibliographies of fairly general scope. Some libraries do more, some do less, but this probably describes the median level of service.”⁴

In die tyd waar die massa literatuur op die biblioteke, geleerdes en navorsers toestroom, is 'n klemverskuiwing besig om plaas te vind. „Die handboek en monografie het lankal nie meer die gesag van vroeër nie, aangesien die mees aktuele materiaal in tydskrifte gepubliseer word. Die meeste van die stof in gespesialiseerde tydskrifte is egter gestel in 'n terminologie en op 'n trant wat vir die deursnee student in die voorgraadse jare bykans onverstaanbaar is.”⁵

Hierdie feit inaggenome kan die hulp wat studente nodig het in soverre dit hulle literatuurbehoefte betref soos volg saamgevat word:

- (i) Hulle moet bewus gemaak word van die bestaan van die behoefte aan inligting en die waarde van ander persone se werk en idees - 'n taak wat in die klaskamers verrig moet word;

/... 40.

-
- 4. Harlow, N. „Levels of need for library service in academic institutions”, College and research libraries, 24(5): 359.
  - 5. Coetzee, P.C. „Die massa-probleem en die universiteitsbiblioteek as instrument by onderrig.” S.A. Biblioteke 33(4): 134.

- (ii) Hulle moet kennis neem van die beskikbaarheid van die inligting. Tot dusver het die pligsgetroue dosente dit op hulle geneem om die aandag van studente te vestig op die beskikbaarheid van die inligting wat vir die student leesbaar sal wees, veral dié in tydskrifliteratuur, maar met die oog op die massa inligting wat daaglik gepubliseer word, is dit te betwyfel of die dosent in staat sal wees om volkome op hoogte te bly met alles wat oor sy vakgebied verskyn. Dit is veral op hierdie gebied waarvan die universiteitsbiblioteek in die toekoms meer aandag sal moet skenk;
- (iii) Studente moet geleer word om die organisasie van inligting in die biblioteek te verstaan en om bibliografiese hulpmiddele en ontsluitingsapparaat soos ekserpjoernale (abstracting journals) indekse en resensiepublikasies te gebruik. Tot 'n mindere of meerdere mate besef universiteitsbiblioteke wel hulle plig in hierdie verband.

Neal Harlow⁶ gaan van die veronderstelling uit dat daar verskillende vlakke van behoefte aan inligting waarneembaar

/... 41.

---

6. Harlow, N. „Levels of need for a library service in academic institutions.” College and research libraries, 24(5): 360.

is by gebruikers van universiteitsbiblioteke. Na analogie van sy stelling kan drie vlakke duidelik onderskei word by Suid-Afrikaanse toestande, nl.: die eerstejaarstudent; die gevorderde voorgraadse student; en die navorser en nagraadse student.

2.1 Die eerstejaarstudent.

Toestande aan die universiteit verskil heeltemal van dié waaraan die student op skool gewoond was. Sy grootste probleem in sy eerste jaar is om geöriënteerd te raak t.a.v. die toestande op universiteit. Wat die biblioteek betref, maak hy nou kennis met 'n groot versameling van boeke en ander materiaal wat hom sal verdwaas indien hy nie geleer word hoe om die biblioteekkatalogi en ander hulpmiddels te gebruik en sy weg in die biblioteek te vind nie. Aangesien die studie op hierdie vlak geen navorsing behels nie, maar 'n onmisbare en noodsaaklike voorbereiding tot gevorderde studie en navorsing is, is dit noodsaaklik dat die student 'n deeglike oriëntering in biblioteekgebruik moet ontvang. Hy moet nie slegs geleer word om die katalogus, tydskrifregisters en algemene naslaanwerke soos woordeboeke en ensiklopedieë te gebruik nie, maar hy behoort ook behoorlik onderrig te word om die beste gebruik te kan maak van alle bestaande bibliografiese hulpmiddele; en sê Jolley „it is the function of the library staff to be always available to assist the student at each successive stage towards the full bibliographical mastery of his sub-

ject".⁷

Hoe gerieflik dit ook vir die voorgraadse studente op hierdie stadium sal wees as al hulle naslaanwerk vir hulle deur die biblioteekpersoneel gedoen word, is dit egter noodsaaklik dat die voorgraadse studente behoorlik ingewy word in die gebruik van alle bibliografiese hulpmiddele wat daar is, sodat wanneer hulle werklik met navorsing besig is hulle nie alleen 'n deeglike besef sal hê watter inligting hulle in 'n biblioteek kan verwag nie, maar ook in staat sal wees om hulle vrae en eise aan die biblioteek korrek te formuleer.

Nog 'n argument ten gunste van 'n goeie skoling in die gebruik van bibliografiese hulpmiddele is dat die grootste persentasie van graduandi nie met navorsing of nagraadse werk aangaan nie en dat die inligting wat hulle in die meeste gevalle na hulle opleiding van 'n biblioteek sal verlang van so 'n aard sal wees dat hulle dit met die kennis aldus opgedoen, self sal kan opsoek. Sodoende sal hulle, hulle eie tyd sowel as dié van die biblioteekpersoneel kan spaar.

1.2 Gevorderde voorgraadse studente.

Namate die student met sy studie vorder sal van hom verwag word om kennis te maak met meer gevorderde literatuur en veral met tydskrifliteratuur. Hy sal op hierdie stadium hulp verlang by die gebruik van ekserperende joernale en tydskrif-

/... 43.

---

7. Jolley, L. "The function of the university library",
Journal of Documentation 18(3): 139.

registers. Hy mag ook nou 'n stadium bereik waar, volgens Harlow „he may need information rather than guidance when its use is more important to his education than his experience in finding it".⁸

Die probleem waarmee die universiteitsbiblioteek te doen het, is dat tydskrifliteratuur presensiemateriaal is wat nie sondermeer, met die oog op die koste, gedupliseer kan word om voldoende in die behoeftes van groot klasse te voorsien nie. Coetzee doen aan die hand dat ondersoek ingestel word na 'n „metode om semestermappe vir elke vak op te stel van foto-kopieë van fundamentele tydskrifartikels wat deur die biblioteekpersoneel in samewerking met die dosent in die vak uitgekies is. Die map bevat die studiemateriaal vir die semester en die inhoud word elke semester nagegaan, verouderde materiaal verwyder en nuwe materiaal bygevoeg. Aan die einde van die semester word die mappe terugbesorg vir gebruik deur 'n volgende groep studente".⁹ Die geweldige hoeveelheid administratiewe werk verbonde aan die opstel en bywerk van hierdie mappe sal stremmend wees en dit noodwendig beperk tot groot klasse; vir kleiner klasse sal dit nie die moeite loon nie aangesien die studente in staat sal wees om almal die besondere tydskrifnommer in die biblioteek te raadpleeg; desnoods kan 'n enkele foto-afskrif van die relevante artikel vir raadpleging op die reserwerak geplaas word.

/... 44.

---

8. Harlow, N., op. cit. p.361.

9. Coetzee, op. cit. p.136.

Die kardinale vraag bly egter die bekendstelling van die belangrike artikels aan die studente. Kan van die dosent verwag word om ten volle op hoogte te bly met die nuutste publikasies op sy vakgebied sodat hy dit aan sy studente kan oordra, of is dit die biblioteek se plig om relevante artikels onder die aandag van die dosente te bring? Volgens Coetzee¹⁰ sal die oplossing lê in vakreferentbibliotekaris, d.w.s. opgeleide bibliotekaris wat ook besondere opleiding in ander vakke het. In wese stem Harlow hiermee saam as hy verklaar „there should be subject specialization in reference and information service to students and faculty, based upon knowledge among the library staff of the character, terminology, and literature of subject fields and a convenient organization of related materials and services to expedite use”.¹¹ [As spesialis in die literatuur van die vakke wat aan sy sorg toevertrou is, sal dit een van die take van die vakreferentbibliotekaris moet wees om aktuele literatuur en veral tydskrifmateriaal onder die aandag van die dosente te bring.]

2.3 Navorsers, waarby ingesluit word dosente en nagraadse studente.

Die navorser se taak word vandag bemoeilik deur 'n aantal faktore waaroor hy geen beheer het nie. Eerstens is daar die massa publikasies wat daar oor elke vakgebied verskyn waarmee geen navorser tred kan hou nie. Tweedens is daar die

/... 45.

---

10. Ibid. p.135.

11. Harlow, op. cit. p.362.

gebrek van die ekserperende en indekserende joernale om 'n omvattende dekking te gee van alle publikasies in 'n bepaalde vak en laastens is daar die tendens in sekere vakgebiede, veral die natuurwetenskappe en die tegnologie, om resultate van navorsing by wyse van „tegniese verslae" te publiseer in plaas van in die bekende joernale.

Al hierdie faktore tesaam noodsaak 'n tussenganger tussen die literatuur aan die eenkant en die navorsers aan die anderkant. 'n Tussenganger wat ten volle onderlê is in die bibliografiese metode, wat toegang het tot alle bibliografiese hulpmiddele en wat behoorlik in staat daartoe is om wetenskaplike publikasies op te spoor en beskikbaar te stel. Uit die aard van die saak is die biblioteek die aangewese liggaam om hierdie rol van tussenganger te vervul en 'n naslaan- en inligtingsdiens aan die navorsers te lewer.

In 'n spesiale biblioteek is naslaanwerk en inligtingsdiens makliker aangesien die gebruikers 'n homogene groep is met 'n min of meer eenvormige belangstellingsveld en die navorsers wat deur die biblioteek bedien moet word, in hulle arbeid toegespits is op probleme wat een enkele rigting of hoogstens 'n klein aantal verwante rigtings insluit. Aan die universiteit strek die navorsing oor feitlik alle gebiede van die menslike kennis. Daardeur word die taak van 'n goeie dokumentasie- en naslaandiens in die universiteitsbiblioteek aansienlik moeiliker gemaak as by 'n spesiale biblioteek. Onderlegtheid in die vak waarvoor naslaan- en dokumentasiediens verlang word, is noodsaaklik en waar die bibliotekaris in die

spesiale biblioteek self 'n toepaslike kennis van die besondere vakgebied kan opdoen, is dit onmoontlik om te verwag dat een of twee naslaanbibliotekarisse in 'n universiteitsbiblioteek vol-doende vertrouwd sal wees met al die wetenskappe en dissiplines waarin daar aan 'n universiteit navorsing gedoen word.

Die oplossing in hierdie geval skyn spesialisasie binne die universiteitsbiblioteek self te wees, met ander woorde die biblioteek moet as't ware in kleinere „vakbiblioteke" verdeel word, elkeen met sy spesialis/te, die sg. vakreferent-bibliotekaris wat verantwoordelik moet wees vir die seleksie en klassifikasie van die materiaal asook vir enige dokumentasie- en naslaandienste in sy bepaalde vakgebied.

Dit is noodsaaklik dat die vakspecialiste nie net naslaanwerk doen nie, omdat 'n universiteitsbiblioteek in die eerste plek nie soveel naslaanbibliotekarisse kan aanstel as wat vakspecialisasie sal vereis nie, en in die tweede plek, volgens Moore „librarians in such 'special libraries' (binne die universiteitsbiblioteek) are likely to develop reference capabilities through their work in the selection and organization of materials, as well as through constant close contact with the users of their collections. In a sensitive librarian, this goes far toward developing a sympathetic understanding of the needs of students and scholars in their specialized fields".¹²

/... 47.

---

12. Moore, E.T. „Reference service in academic and research libraries", Library Trends 12(3): 364.

Om aan die eise van die tyd te kan voldoen sal universiteitsbiblioteke ernstig aandag moet begin skenk aan die lewering van 'n naslaan- en inligtingsdiens aan die navorsers en studente. Die bibliotekaris se met hoër biblioteekkundige kwalifikasies sal hulle alhoemeer moet toespits op die ontsluiting van inligting terwyl die meer tegniese take soos katalogisering aan persone met laer biblioteekkundige kwalifikasies oorgelaat sal word. In hierdie verband verklaar Rothstein tereg: „Historically and indeed in most of their present day functions librarians have been technicians, handmaidens of both sexes who work with books rather than in them. When reference service and particularly an information service became established ... it really constituted a new dimension in librarianship; we began to deal in knowledge and not just volumes".¹³ Hierdeur sal aan die bibliotekaris die geleentheid gebied word om hulle volkome te wy aan die voorwerp van hul amor intellectualis en om ware professionele en wetenskaplike werk te lewer.

3. DIE TAAK VAN DIE UNIVERSITEITSBIBLIOTEK t.o.v. DIE UITOEFENING VAN DIE SOSIALE FUNKSIE.

In die uitoefening van sy sosiale funksie lewer 'n biblioteek dienste aan 'n publiek van leke, waarby in gedagte gehou moet word dat ook die geleerde en wetenskaplike buite sy eie vakgebied gewoonlik 'n leek is. Die sosiale diens sluit

/... 48.

---

13. Rothstein, S. „Reference service: The new dimension in librarianship", College and research libraries 22(1): 17.

in die lewering van lektuur vir afleiding en estetiese genot, maar ook die verskaffing van literatuur waardeur bevindings en verklarings waartoe wetenskaplike navorsing gelei het, op 'n eenvoudige wyse en met 'n minimum aan vakterme verduidelik word.

Met die uitsondering van die Universiteitskollege te Fort Hare maak die universiteitsbiblioteke in Suid-Afrika nog nie doelbewus voorsiening vir die algemene leesbehoefte van studente nie, omdat hulle voel dat enige goed-toegeruste universiteitsbiblioteek as deel van sy onderrigs- en navorsingsmateriaal ook 'n behoorlike voorraad besit van die grootste letterkundige werke van alle tye in die verskillende kultuurtale, o.a. ook van die Engelse, Franse, Duitse, Nederlandse en Afrikaanse letterkunde.

Hierdie materiaal het 'n sosiaal-opvoedkundige waarde ook vir studente en dosente buite die letterkunde. Prinsipieel is hierdie materiaal toeganklik vir almal. Dieselfde geld ook vir historiese materiaal en selfs vir 'n deel van die geesteswetenskaplike en natuurwetenskaplike monografiese materiaal. Die universiteitsbiblioteek beskik dus oor 'n taamlik uitgebreide sosiaal-opvoedkundige potensiaal.

Desnieteenstaande is dit volgens Coetzee „slegs gedeeltelik waar aangesien die universiteitsbiblioteek weinig aandag skenk aan vertolkende werk en wat sy letterkundige versamelings betref geen ruimte het vir die mees moderne stof nie. Daar is buitendien baie redes waarom boeke in vakversamelings nie gesoek sal word vir algemene leesstof nie. Wat nodig is,

is 'n goed uitgesoekte algemene leesversameling wat gedurig aangevul en uitgedun word en 'n personeel wat weet hoe om die materiaal onder die aandag van studente (en dosente) te bring".¹⁴ Sommige biblioteke soos byvoorbeeld die universiteitsbiblioteek van die Universiteit van die Oranje-Vrystaat trag om gereeld deur klein uitstallings werke van populêre aard in hulle voorraad onder die aandag van die gebruikers te bring, maar met die huidige finansiering van die universiteitsbiblioteke in Suid-Afrika is dit te betwyfel of daar veel meer as dit in hierdie verband gedoen sal kan word, aangesien die groot agterstand in die gebruiksversameling alle energie en fondse verg.

Samewerking met openbare biblioteke kan egter verligting bring vir die universiteitsbiblioteek. Netsoos die belastingbetalers en die algemene publiek 'n diens van die universiteitsbiblioteek kan verwag, kan studente op hulle beurt verwag dat die openbare biblioteek in hulle algemene leesbehoefte voorsien. Waar die openbare biblioteek vanweë groot afstande en swak vervoerdienste miskien moeilik bereikbaar is vir die studente, behoort die universiteitsbiblioteek as 'n depôt vir die openbare biblioteek op te tree. Die openbare biblioteek lewer die boeke en die universiteitsbiblioteek die ruimte, personeel en leenfasiliteite. Omruilings van

/... 50.

---

14. Coetzee, P.C. „Oorsig oor die Suid-Afrikaanse Biblioteekwese: Die Universiteitsbiblioteek." Aspekte van die Suid-Afrikaanse Biblioteekstruktuur.

boeke tussen die biblioteke kan gedurende vakansies geskied.

4. DIE TAAK VAN DIE UNIVERSITEITSBIBLIOTEK TENOOR DIE BIBLIOTEEKWESE EN DIE LAND AS GEHEEL.

In die voorgaande is die aandag hoofsaaklik toegespits op die funksie van die biblioteek ten opsigte van studente en dosente. Die vraag kan egter gestel word of die universiteitsbibliotek nie ook ruimer verpligtings teenoor die land as geheel en die publiek buite die universiteit het nie. Hierdie vraag het drie aspekte: eerstens moet nagegaan word wat die taak van die universiteitsbibliotek is ten opsigte van die verskaffing van lektuur aan persone buite die universiteit wat met navorsing besig is of literatuur van 'n gespesialiseerde aard vir nywerheidsdoeleindes nodig het. Tweedens moet ondersoek word in watter mate die universiteit en sy biblioteek 'n aandeel behoort te hê in algemene volksopvoeding. Derdens moet vasgestel word wat die verpligting van die universiteitsbibliotek is om in sy aanskafbeleid rekening te hou met die opbou van 'n nasionale boekevoorraad.

4.1 Funksies ten opsigte van wetenskaplike literatuur.

4.1.1 Versamelfunksie.

Die volgende faktore onder andere verplig die universiteitsbibliotek om literatuur oor feitlik alle gebiede van die menslike kennis te versamel en te bewaar, nl.

- (a) Die universiteit moet uit die aard van die saak deel hê aan die navorsingsarbeid van die land, wat terselfdertyd die voordeel het dat

- studente 'n goeie voorbeeld en besieling kan ontvang van hulle dosente wat met navorsing besig is;
- (b) In teenstelling met die spesiale biblioteek wat in die behoeftes van navorsing in 'n enkele of verwante vakgebiede moet voorsien, moet die universiteitsbiblioteek voorsien in die behoeftes van navorsing wat in baie uiteenlopende rigtings gedoen word;
- (c) Dosente het verskillende belangstellings, selfs binne dieselfde vakgebied en elkeen moedig onbewus sy studente aan om navorsing te doen in die rigting waarin hyself belangstel. Tot dusver was die universiteitsbiblioteke geneig om nie net materiaal aan te koop wat in die behoeftes van huidige dosente en navorsers voorsien nie, maar om 'n gebalanseerde voorraad op te bou wat ook in die behoeftes van toekomstige dosente en navorsers sal voorsien. Die vraag kan egter gestel word of die universiteitsbiblioteek nie beter kan doen deur aan te knoop by die aktuele navorsingsprogramme van die universiteit nie. Met die moderne bibliografiese en reprografiese metodes is dit twyfelagtig of dit nog sin het om 'n algemeen-antisiiperende aanskafbeleid te volg, behalwe as deel van 'n nasionale plan van gespesialiseerde aanskaffing.

Omdat die universiteitsbiblioteek dus voortdurend in 'n lewende samewerking verkeer met die navorsing en in die literatuurbehoefte van wetenskaplikes wat met aktuele navorsing besig is moet voorsien, is dit besonder geskik om 'n belangrike bydrae te maak in die versameling en bewaring van wetenskaplike literatuur van 'n land.

4.1.1.1 Bydrae tot die nasionale boekevoorraad.

Die massale omvang van wetenskaplike literatuur maak dit bykans onmoontlik vir enige enkele biblioteek om 'n omvattende versameling vakliteratuur op te bou. Selfs in die Verenigde State is dit reeds vroeg in die vyftigerjare besef en het die Amerikaanse universiteitsowerhede en andere begin dink aan die wenslikheid om die grootte van biblioteke te beheer en 'n realistiese metode van samewerking tussen biblioteke te soek; „this new attitude is most evident in the willingness of university administrations, faculties, and library staffs to view the library situation in the United States as a total problem, and to support (at least theoretically) the principle of specialization in collecting ...”¹⁵

Veral in 'n relatief dunbevolkte land soos Suid-Afrika is dit noodsaaklik om die biblioteekwese as 'n samehangende geheel te beskou. Vakspecialisasie en onderlinge samewerking tussen alle biblioteke sal waarskynlik die enigste metode wees om toereikende wetenskaplike lektuur toeganklik

/... 53.

---

15. Wilson and Tauber. The university library, p.465.

te maak vir alle lede van die volk wat daarby belang mag hê. Die Nasionale Konferensie van Biblioteekowerhede, gehou te Pretoria in November 1962 was ten volle hiervan bewus toe hulle onder andere die volgende besluite geneem het:

„4.2.1.1 Die konferensie erken dat die universiteitsbiblioteek in die eerste plek moet voorsien in die biblioteekbehoefte van sy eie universiteit.

4.2.1.2 Maar wil met nadruk verklaar dat die universiteitsbiblioteek tewens ook deel vorm van die nasionale boekevoorraad, en dat hy saam met ander biblioteke geroepe is om toe te sien dat die volledigste en doeltreffendste biblioteekdienste gelewer word aan almal wat met navorsing besig is.

4.2.4.1 Om benewens die beskikbaarstelling van 'n doelmatige kernversameling om (in) die studiebehoefte van studente en dosente te voorsien ook sy bydrae te lewer om die literatuurdekking van die gesamentlike biblioteekvoorraad van die land so volledig moontlik te maak”.¹⁶

Die gedagte van die konferensie was dat die beste wyse waarop die gesamentlike voorraad so volledig moontlik gemaak kan word, sou wees om 'n stelsel van vakspecialisasie in

/... 54.

---

16. Nasionale Konferensie van Biblioteekowerhede. Pretoria. Nov. 1962. „Program vir verdere ontwikkelings”
S.A. Biblioteke 30(3): 96-7.

te voer, m.a.w. elke biblioteek moet eers voorsien in die behoeftes van sy gebruikers, waarna dit dan met staatshulp moet onderneem om gespesialiseerde vakversamelings op te bou binne beperkte en duidelik afgebakende gebiede.

Die bedoeling is dan dat die hele voorraad van 'n biblioteek, d.w.s. sowel die materiaal uit eie fondse aangekoop, as dié wat met behulp van die spesiale toekennings aangekoop is, deel sal uitmaak van die nasionale navorsingsversameling.

4.1.1.2 Bydrae tot die streeksvoorraad.

In enige gemeenskap is daar 'n behoefte aan 'n minimum gebruiksvorraad literatuur, veral wat wetenskaplike en ander navorsingsmateriaal betref. In 'n land soos Suid-Afrika kan slegs uitsonderlike biblioteke in hierdie minimum voorraad voorsien. Die enigste oplossing is om deur middel van samewerking tussen die verskillende biblioteke die doelmatigste gebruik te probeer verkry van die beskikbare biblioteekhulpbronne binne 'n bepaalde streek. Die universiteitsbiblioteek as versamel- en bewaarplek van veral wetenskaplike literatuur, sal hier 'n besondere rol hê om te vervul.

In digbevolkte gebiede waar daar 'n sametrekking van biblioteke binne 'n relatief klein geografiese gebied is, is samewerking baie meer moontlik. In die stad New York kry ons 'n goeie voorbeeld van sodanige samewerking tussen die biblioteke van Columbia Universiteit; New York Public Library; New York Academy of Medicine, en die Union Theological Seminary.¹⁷

/... 55.

---

17. Wilson and Tauber, op. cit. p.467.

Die Nasionale Konferensie van Biblioteekowerhede in Suid-Afrika het gevoel dat, om ook die gebruiker in die platteland baat te laat vind by 'n basiese boekevoorraad, biblioteke in groter geografiese gebiede versoek moet word om saam te werk. Bygevolg het die Konferensie besluit om Suid-Afrika in agt streke¹⁸ te verdeel met die verdere besluit „dat alhoewel daar veronderstel word dat elke biblioteek ooreenkomstig sy funksie oor 'n minimum gebruiksversameling behoort te beskik, die bestaande versamelings in elkeen van hierdie streke deur onderlinge konsultasie tussen die biblioteke sodanig uitgebou sal word: dat hulle gesamentlike voorraad 'n minimum gebruiksversameling van studie- en navorsingsmateriaal vir die betrokke streek sal vorm”.¹⁹ Die basiese gebruiksversameling waarvan reeds melding gemaak is²⁰ as 'n onontbeerlike besit van 'n universiteitsbiblioteek, sal natuurlik 'n belangrike deel vorm van hierdie minimum gebruiksversameling.

Dit is duidelik dat die universiteitsbiblioteek nie in 'n vakuum bestaan nie, maar 'n integrale deel van die plaaslike gemeenskap is, en dat dit buitendien as 'n skakel in die biblioteekwese van die land as geheel beskou moet word. Om hierdie twee redes is dit sy plig om sy voorraad aan die ge-

/... 56.

---

18. In 1966 is die getal streke tydens 'n konferensie van die S.A.B.V. te Potchefstroom, na vier verminder.

19. Nasionale Konferensie van Biblioteekowerhede.

Op. cit. p.86.

20. Supra, p.36.

meenskap beskikbaar te stel. Aan die anderkant weer behoort die universiteitsbiblioteek die reg te hê om namens sy gebruikers by ander biblioteke vir literatuur aan te klop. Op hierdie wyse sal verseker word dat die maksimum nut uit die beskikbare biblioteekvoorrade van 'n land en 'n streek verkry word.

4.1.2 Diensfunksies.

Die dienste wat 'n universiteitsbiblioteek aan persone en ander liggame buite die universiteit kan lewer, kan in twee groepe verdeel word, nl. diens deur bemiddeling van ander biblioteke en 'n direkte diens aan sodanige persone en liggame.

4.1.2.1 Diens deur bemiddeling van ander biblioteke.

(a) Interbiblioteeklenings.

Hieronder word verstaan die beskikbaarstelling van materiaal van een biblioteek in bruikleen ten behoeve van lesers van 'n ander biblioteek. Die doel daarvan is nie slegs om die gesamentlike boekevoorraad van 'n land tot beskikking van enige belanghebbende leser in daardie land te stel nie, maar ook om deur middel van internasionale samewerking toegang tot besondere werke wat nie binnelands of in die handel beskikbaar is nie, moontlik te maak.

Geen biblioteek en allermins 'n universiteitsbiblioteek kan sonder om sy gebruikers te verontreg sy samewerking by die stelsel van interbiblioteeklenings weier nie en as 'n biblioteek self boeke van ander leen, is hy moreel verplig om

ook sy voorraad aan ander beskikbaar te stel.

Ten einde die stelsel van interbiblioteeklenings te laat vlot is dit noodsaaklik dat die universiteitsbiblioteek meewerk aan die opbou van 'n Nasionale Gesamentlike Katalogus van al die biblioteekmateriaal wat in die land aanwesig is, deur gereeld die biblioteek wat as leenverkeersentrum optree van inligting te voorsien om sodanige katalogus te kan opstel en op datum te kan hou.

In Suid-Afrika doen al die universiteitsbiblioteke geredelik mee aan die interbiblioteekleningstelsel wat deur die Staatsbiblioteek as nasionale leenverkeersentrum in stand gehou en gekoördineer word.

(b) Bibliografiese diens.

Die versameling en bewaring van materiaal is maar een van die funksies van die universiteitsbiblioteek ten opsigte van die wetenskaplike literatuur van 'n land. Onafskeidbaar hieraan verbonde is die bibliografiese dienste wat gelewer moet word ten einde die inligting wat in die literatuur bevat is vir die navorsers te ontsluit. Die universiteitsbiblioteek kan op hierdie gebied 'n bydrae lewer deur:

- (i) die samestelling van spesiale vak- en tematiese bibliografieë op spesiale versoek van 'n navorser;
- (ii) die lewering van bibliografiese dienste t.o.v. 'n spesiale versamelterrein as deel van 'n nasionale projek waaraan alle universiteits-

en ander navorsingsbiblioteke deelneem.²¹

4.1.2.2 Direkte dienste.

(a) Aan professionele groepe.

Die aard van sommige beroepe is sodanig dat hulle 'n wesenlike behoefte het aan 'n goeie biblioteek- en bibliografiese diens. Lede van hierdie beroepe is meestal in professionele verenigings georganiseer en deur hierdie verenigings word universiteitsbiblioteke waar sodanige beroepsopleiding gegee word, genader vir die verskaffing van 'n diens aan lede van die professionele vereniging.

Die rede hiervoor is dat die universiteitsbiblioteek buitendien 'n versameling moet opbou en uitbou en tweedens dat die verenigings nie die middele besit om self biblioteekdienste behoorlik te verskaf nie, en bygevolg is hulle eerder bereid om 'n finansiële bydrae aan die universiteitsbiblioteek te lewer in ruil vir 'n biblioteekdiens. Die mediese beroep is 'n sprekende voorbeeld hiervan.

Reeds in 1936 smelt die Mediese biblioteek van die Universiteit van Kaapstad en die biblioteek van die Wes-Kaaplandse tak van die Mediese Vereniging van Suid-Afrika saam om tesame met die Mediese biblioteek van die Universiteit van die Witwatersrand verantwoordelikheid te aanvaar vir 'n biblioteekdiens aan alle medici in Suid-Afrika.²² Die Mediese

/... 59.

---

21. Sien aanbeveling 2.2.4.1.4 van die Nasionale Konferensie van Biblioteekowerhede.

22. Immelman, R.F.M. The Library of the University of Cape Town, Historical Development 1829-1955, p.44.

Vereniging het toe reeds toegestem om £150 (R300) per jaar te betaal aan die genoemde twee universiteite as erkenning van die biblioteekdiens wat aan lede van die Vereniging gegee word.²³ Sedertdien is die bydraes baie verhoog²⁴ en is met die Merensky-biblioteek van die Universiteit van Pretoria 'n soortgelyke ooreenkoms aangegaan vir lewering van 'n biblioteekdiens aan die lede van die Noord- en Oos-Transvaalse takke van die S.A. Mediese Vereniging. Die onderskeie takke dra ook by terwyl die Transvaalse hospitaaldienste R700 p.j. aan die biblioteke van sowel die Universiteit van Pretoria as van die Universiteit van die Witwatersrand bydra vir hulle voorraad geneeskundige literatuur.

Die samewerking is nie net beperk tot die mediese beroep nie. Die biblioteek van die Universiteit Kaapstad huisves byvoorbeeld die biblioteke van die „Royal Society of South Africa" en van die Kaapse tak van die „S.A. Institute of Architects" en van die „Cape Chapter of Quantity Surveyors"²⁵ terwyl die Merensky-biblioteek ooreenkomste aangegaan het met die Tandheelkundige Vereniging, die Vereniging van Verkoelingsingenieurs, e.a.

/... 60.

-
23. Unie van Suid-Afrika. Verslag van die Inter-departementele komitee, p.8
24. Volgens die 1965 jaarverslag van die biblioteek van die Universiteit van die Witwatersrand het die Mediese Vereniging R500 vir 1965 bygedra en die Suid-Transvaalse tak van die Mediese Vereniging 'n verdere R300.
25. University of Cape Town(Brosjure) 1964, p.p. 1-2.

Bygevolg kan die gevolgtrekking gemaak word dat die universiteitsbiblioteke in Suid-Afrika bereid is om saam te werk met professionele verenigings vir die lewering van 'n biblioteek- en bibliografiese diens aan beroepsgroepe.

(b) Aan die nywerheid.

Die toenemende klem wat op navorsing gelê word en die massa wetenskaplike literatuur wat steeds toeneem maak dit vir nywerheidsorganisasies verpligtend om hulle te wend tot akademiese- en navorsingsbiblioteke vir inligtings- en bibliografiese dienste, want slegs groot ondernemings kan biblioteke van relatief beperkte omvang opbou, terwyl kleinere ondernemings geheel en al van die bibliografiese dienste van ander inrigtings afhanklik is.

Alhoewel die gemeenskap diens van die universiteitsbiblioteek kan verwag en beslastingbetalers kan redeneer dat hulle geregtig is om 'n diens van die universiteit en sy biblioteek as 'n staats-gesubsidieerde inrigting te eis, en selfs al sou nywerhede of ander instansies bereid wees om vir sodanige dienste te betaal, moet steeds in gedagte gehou word dat die primêre verantwoordelikheid van die universiteit en sy biblioteek dié teenoor die student en die akademie is. Soos Nicholson tereg opmerk: „Faculty and students should not have to wait at a reference desk while the librarian aids an engineer from a nearby aviation company, nor should their access to a book be delayed because the material is charged out to a

local electronics library".²⁶

Nie een van die universiteitsbiblioteke in Suid-Afrika lewer 'n doelbewuste inligtingsdiens aan die nywerheid nie. Aan die Universiteit van Natal is daar die Industrial Information Centre wat in 1957 op nie-winsgewende basis opgerig is deur „The Natal Regional Research Committee of the Council for Scientific and Industrial Research, the University of Natal, and the Natal Chamber of Industries”.²⁷ Hoewel dit eintlik 'n liggaam met sy eie identiteit is, skakel die Industrial Information Centre baie nou in met die universiteitsbiblioteek en is dan ook gehuisves in die Durbanse biblioteek van die Universiteit van Natal.

(c) Toelating van privaatgeleerdes as kliënte van die universiteitsbiblioteek.

Die term privaatgeleerde verwys na 'n persoon wat buite alle institusionele verband, sy volle tyd wy aan navorsing, of na iemand wat 'n vertakking van die wetenskap as liefhebberij beoefen met soveel toewyding dat hy na verloop van tyd as 'n gesaghebbende op sy terrein beskou kan word.

Die materiaal in universiteitsbiblioteke is van so 'n aard dat privaatgeleerdes graag daarvan gebruik sal wil maak, en in dergelike gevalle is die universiteitsbiblioteka-

/... 62.

---

26. Nicholson, N.N. „Service to business and industry”

Library Trends, 10(4): 496.

27. Brosjure van die Industrial Information Centre.

risse ook bereid om hulle te help.

In soverre dit raadpleging binne die biblioteek betref, word geen beperkings aan privaatgeleerdes opgelê waaraan die studente en personeel van die universiteit nie onderhewig is nie. Die universiteitsbibliotekaris in Suid-Afrika oorweeg egter self eers die aansoeke vir uitneem van boeke deur „vreemdelinge” terwyl die universiteitsbiblioteke van Kaapstad, Stellenbosch, Oranje-Vrystaat en Port Elizabeth sodanige persone teen betaling van 'n jaarlikse subskripsie as lede van die biblioteek registreer.

- (d) Toelating van studente van die Universiteit van Suid-Afrika as kliënte van biblioteke van die residensiële universiteite.

Studente van die Universiteit van Suid-Afrika skep vir die biblioteke van die ander residensiële universiteite probleme aangesien hulle graag as lede van die plaaslike universiteitsbiblioteke wil registreer of om daar sekere boeke te leen, omdat hulle die moeite ontsien om boeke direk van die Universiteit van Suid-Afrika te bestel. In meeste gevalle is die aangevraagde werke dan ook werke wat plaaslik intensief gebruik word. Om hierdie probleem te oorkom het meeste van die bibliotekaris van residensiële universiteite die houding ingeneem dat hulle slegs boeke aan voorgraadse studente van die Universiteit van Suid-Afrika uitleen wanneer bewys gelewer word dat hulle nie by die Universiteit van Suid-Afrika geholpe kan raak nie. Nagraadse studente van die

Universiteit van Suid-Afrika word egter op dieselfde wyse behandel as die privaatgeleerdes.

4.1.2.3 Besondere probleme wat die aandeel van die universiteitsbiblioteek bepaal.

Die volgende faktore sal die vraag na dienste van die universiteitsbiblioteek deur nywerheidsondernemings en die algemene publiek bepaal:

- (a) Die ligging van die universiteitsbiblioteek. Is die inrigting naby 'n groot nywerheidsgebied geleë sal daar noodwendig 'n sametrekking van navorsers en wetenskaplikes wees wat by die universiteitsbiblioteek om inligting sal aanklop. Voeg hierby die feit dat 'n groot persentasie van die wetenskaplikes en navorsers alumni van die betrokke universiteit sal wees en met die materiaal en organisasie van die universiteitsbiblioteek bekend is. Dan is dit heeltemal natuurlik dat hulle, hulle na die universiteitsbiblioteek sal wend vir hulle inligting as hulle nie in hulle eie ondernemingsgeholpe kan raak nie.
- (b) Biblioteke van universiteite waar sekere beroeps-lui soos geneeshere, juriste en teoloë opgelei word kan 'n groter vraag na biblioteek- en bibliografiese dienste verwag van alumni van hierdie fakulteite as wat die geval sal wees

met alumni van die algemene akademiese fakulteite.

- (c) Die aanwesigheid van ander biblioteke sal ook 'n invloed hê op die vraag na dienste deur die universiteitsbiblioteek. So byvoorbeeld sal die aanwesigheid van 'n groot openbare biblioteek wat 'n goeie voorraad wetenskaplike literatuur bevat en 'n goeie naslaandiens verrig, meebring dat daar 'n kleiner vraag na die dienste van die universiteitsbiblioteek sal wees. As die universiteitsbiblioteek daarenteen geleë is in 'n gemeenskap waar die openbare biblioteek slegs 'n sosiale diens verskaf, sal hy genoodsaak wees om 'n naslaandiens te lewer aan die gemeenskap.

Die universiteitsbiblioteke van Grahamstad Port Elizabeth en Potchefstroom tree dan ook tans om hierdie rede as naslaanbiblioteke van hulle onderskeie gemeenskappe op.

4.2 Dienste ten opsigte van volksoopvoeding.

Hoewel die primêre taak van die universiteit en sy biblioteek geleë is in die lewering van diens aan sy studente en akademici, word alhoemeer van die universiteit verwag om ook sy deel te doen t.o.v. die sogenaamde opvoeding of onderwys van volwassenes, in Engels „University Extension" genoem. In die Verenigde State het die universiteite teen die einde

van die 19de eeu met hierdie soort diens begin wat uiteindelik so ontwikkel het dat in die boekjaar 1949/50 daar soveel as \$86,674,000 deur hoër opvoedkundige inrigtings in die V.S.A. daaraan bestee is.²⁸

4.2.1 Terminologie.

Dit is miskien gepas om 'n geskikte Afrikaanse benaming te vind vir hierdie soort diens wat soms in navolging van die Engels term „universiteitsuitbreiding” genoem word.

- (a) Hierdie soort diens is nie onderwys op formele vlak nie.
- (b) Die woord „volwasse” is ook nie heeltemal beskrywend van die persone tot wie dit gerig is nie.
- (c) „Uitbreiding” is misleidend.
- (d) „Volksopvoeding” is meer beskrywend, maar kan misverstaan word.
- (e) „Volksuniversiteitsdiens” wat ook al in hierdie verband gebruik is, skyn die beste benaming vir hierdie diens te wees.

4.2.2 Aard van die volksuniversiteitsdiens.

Volksuniversiteitsdiens is 'n georganiseerde aktiwiteit wat van 'n bepaalde universiteit uitgaan en wat beoog:

- (a) Die bekendstelling van die resultate van

/... 66.

---

28. Wilson and Tauber, op. cit. p.18.

wetenskapsarbeid aan 'n „volks“- of lekepubliek.

- (b) Die bespreking van aktuele probleme teen die agtergrond van wetenskaplike kennis.

Die media waardeur hierdie soort diens gelewer kan word is:

- (a) Lesings en demonstrasies voor 'n lekegehoor.
 (b) Radiopraatjies.
 (c) Boeke, pamflette en tydskrif- of koerant-artikels.
 (d) Kort kursusse wat veral gedurende vakansie-tye gehou word.

Die deelname van die universiteit aan 'n volksuniversiteitsprogram tesame met sy funksie t.o.v. sy natuurlike publiek, stel die universiteit in staat om die voortou te neem in die pogings om die algemene kulturele vlak van die gemeenskap as geheel te verhoog en alhoewel volgens De Vleeschauwer²⁹ hierdie diens nie tot die werklike wese van die universiteit behoort nie, maar deur die sosiale klimaat waarin die universiteit hom bevind, op hom afdewing word, moet in gedagte gehou word dat die universiteit deel is van die gemeenskap en tot 'n baie groot mate van die steun van die gemeenskap afhanklik is vir sy bestaan. Deur aktiewe deel-

/... 67.

---

29. De Vleeschauwer, H.J. „The university library“

Mousaion 59: 30-31.

name aan dié soort program sal die universiteit verseker dat sy beeld as bewaarder en oordraer van kennis by die publiek verstewig en uitgebou word.

As onafskeibare deel van die universiteit sal die biblioteek ook sy deel ten opsigte van die volksuniversiteitsdiens moet nakom. Op indirekte wyse sal sy bydrae bestaan in die voorsiening van lektuur wat deur die universiteitspersoneel benodig word vir die voorbereiding en toeligting van hulle lesings en demonstrasies.

Die biblioteek kan op direkte wyse tot die program bydra deur byvoorbeeld uitstallings by konferensies en vakansiekursusse te hou. Die senior biblioteekpersoneel kan self ook lesings en praatjies lewer, nie alleen oor biblioteekkundige onderwerpe nie, maar oor ander onderwerpe waarvan hulle besondere kennis opgedoen het in die loop van hulle werksaamhede.

Samewerking met die openbare biblioteek, wat by geleentheid reeds as die „universiteit van die volk” beskryf is, bied 'n gulde geleentheid aan die universiteitsbiblioteek om tot die volksuniversiteitsprogram by te dra deur die beskikbaarstelling van materiaal aan die openbare biblioteek. Vakreferentpersoneel kan vanweë hulle spesialisasie veral 'n rol speel in die advisering van die openbare biblioteke in verband met die keuse van materiaal oor 'n bepaalde onderwerp. Vakreferente wat daaglik in aanraking is, nie alleen met die materiaal self nie, maar ook met vakbibliografieë en -tydskrifte, behoort beter in staat te wees om literatuur vir „leke”

uit te soek of aan te beveel as vakspesialiste wat meer bekend is met die gevorderde werke op hulle vakgebied.

Die universiteitsbiblioteek behoort netsoos die universiteit as geheel, sover moontlik, sonder benadeling van sy natuurlike publiek, deel te neem aan die volksuniversiteitsdiens. „The academic library should give as much service (quantity) and the best service (quality) in as many ways (variety) to as many persons (universal service) as possible, consistent with precedence as required by the educational purposes of the parent institution and financial responsibility.”³⁰

---

30. Smith, Donald T. „Service to alumni and to the general public” Library Trends, 10(4): 483.

H O O F S T U K   I V .DIE UNIVERSITEITSBIBLIOTEEK BINNE DIE
ALGEMENE RAAMWERK VAN DIE UNIVERSITEIT.1. DIE UNIVERSITEITSRAAD.

In Suid-Afrika berus die finale beheer oor universiteite uitsluitlik by die Staat, maar aangesien die Staat nie self direkte beheer uitoefen nie, het die Staat van sy magte aan 'n bestuursliggaam aan elke universiteit, nl. die universiteitsraad, afgestaan.

Die pligte en bevoegdhede van die universiteitsrade in Suid-Afrika is uiteengesit in die aktes van oprigting van die onderskeie universiteite wat by wyse van private wetgewing deur die parlement goedgekeur en aanvaar is. Die artikels in die verskillende wette waarin die bevoegdhede van die universiteitsraad omskryf word, is betreklik gelykluidend. Dit kom hoofsaaklik daarop neer dat die universiteitsraad beheer uitoefen oor al die eiendom van die universiteit en behalwe waar die wette uitdruklik anders bepaal, oefen die Raad ook algehele beheer uit oor die universiteit en al die sake en werksaamhede daarvan; met ander woorde, die universiteitsraad is belas met die oorhoofse beheer van die werksaamhede, personeel, finansies en eiendom van 'n universiteit.

Alhoewel die onderskeie wette en statute van die Suid-Afrikaanse universiteite geen spesifieke melding maak van die universiteitsraad se bevoegdhede met betrekking tot die

universiteitsbiblioteek nie, kan afgelei word dat die Raad verantwoordelik is vir:

- (i) Voorsiening en instandhouding van die biblioteekhuisvesting en toerusting.
- (ii) Voorsiening vir genoegsame fondse vir die aankaf en beskikbaarstelling van biblioteekmateriaal.
- (iii) Voorsiening van personeel wat in staat is om die beste dienste vir die universiteit te lewer.

Die universiteitsraad sal by magte wees om te eis dat die universiteitsbiblioteek sy taak binne die breë universiteitsbeleid soos deur die Raad bepaal, uitoefen en sal ook teen enige lid van die biblioteekpersoneel kan optree wat hom skuldig maak aan oortreding van universiteitsregulasies.

1.1 Lyne van gesagsverlening.

Die universiteitsraad is 'n oorhoofse bestuursliggaam. Vir die uitvoering van sy beleid en besluite moet hy sekere bevoegdhede en verantwoordelikhede aan bepaalde persone en instansies aan die universiteit verleen.

Die hoofuitvoerende beampste van die Raad, aan Afrikaanse universiteite, na analogie van die Nederlandse gebruik, die Rektor genoem, en aan die Engelsmedium universiteite „Principal" in navolging van die Skotse gebruik, is verantwoordelik vir die algemene toesig en beheer van die universiteit as geheel.

Die werksaamhede aan 'n universiteit is dualisties

van aard, nl. die suiwer akademiese en die administratiewe werksaamhede. Hierdie dualisme het tot gevolg dat daar ten minste twee lyne van gesagsverlening aan 'n universiteit bestaan, nl.

- (a) die akademiese wat te doen het met die beheer oor die onderrig en navorsing wat aan die universiteit gedoen word. Die instansie wat te doen het met die interne beheer oor die akademiese werksaamhede is die Senaat van die universiteit. Volgens die bepalings van die universitêre wette en statute berus die toesig oor en die reëling van die tug en die onderrig in die verskeie departemente, voorlesings en klasse by die Senaat ooreenkomstig die regulasies wat deur die Senaat daarvoor opgestel moet word en deur die Raad goedgekeur moet word.

Die Senaat wat hoofsaaklik uit professore, ander departementshoofde en verteenwoordigers van die universiteitsraad bestaan, verdeel sy werk onder fakulteitsrade wat op hulle beurt saamgestel is uit professore en sekere dosente soos deur die statute en reglemente bepaal. Die doel van die fakulteitsrade is om die akademiese bestuur op fakulteitsvlak te koördineer en die Rektor en Senaat ten opsigte hiervan te adviseer.

Die organisasie van die akademiese werksaamhede van die universiteit kan grafies soos in fig. 1 voorgestel word.

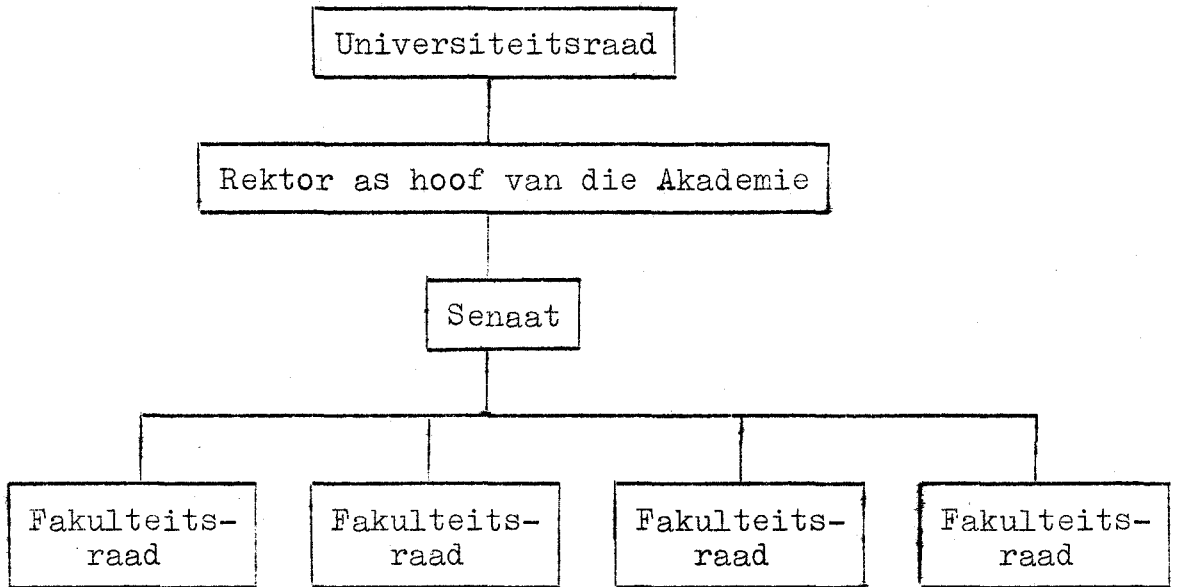

FIG. 1.

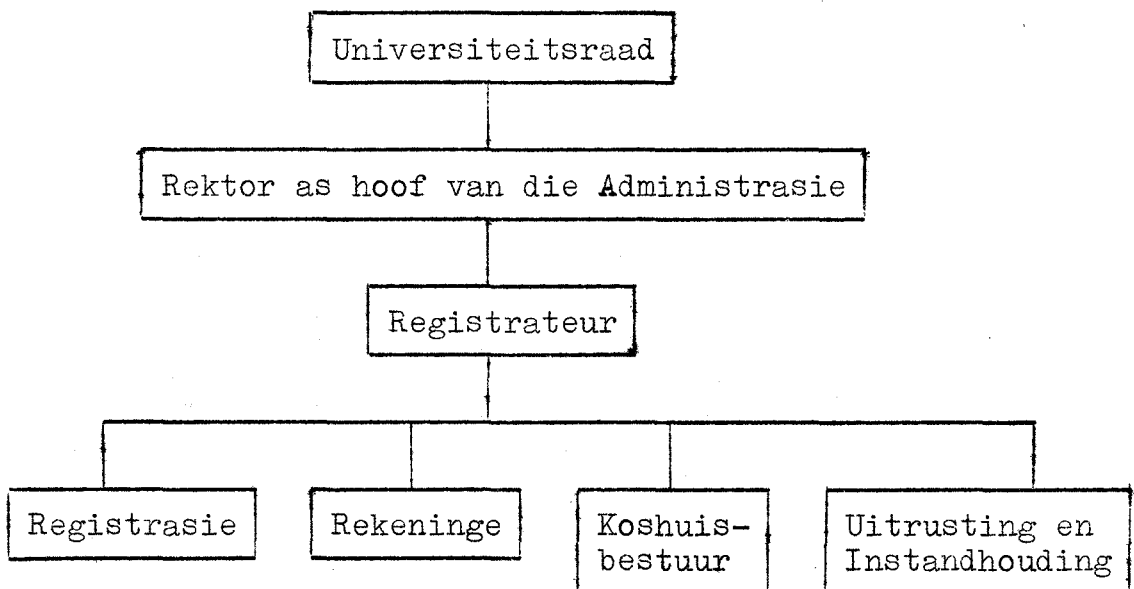

FIG. 2.

(b) In die administratiewe deel van die universitêre werksaamhede wat te doen het met die finansiële en sakebestuurlike werksaamhede van die organisasie, word die Rektor bygestaan deur die hoof-administratiewe amptenaar van die universiteit, wat in Suid-Afrika as die Registrateur bekend is.

Die organisasiekaart in hierdie deel van die universiteit se organisasie sal min of meer soos in fig. 2 daaruit sien.

1.2 Posisie van die universiteitsbiblioteek in die organisasie van die universiteit.

Die dualisme in die universiteitsorganisasie soos in die voorafgaande paragrafe uiteengesit maak dit noodsaaklik dat bepaal moet word in watter kategorie die universiteitsbiblioteek hom bevind.

Hoewel die universiteitsbiblioteek 'n eiesoortige karakter besit wat wesenlik verskil van sowel die administratiewe as die akademiese werksaamhede van die universiteit, toon dit tog in sekere opsigte baie ooreenkomste met elkeen van die genoemde kategorieë.

Die volgende faktore onderskei die biblioteek van die akademie en is geneig om by buitestaanders die indruk te laat dat die biblioteek eintlik deel is van die administratiewe organisasie, nl.

(i) Vanuit 'n bedryfsorganisasoriese oogpunt gesien stel die biblioteek in baie opsigte die-

selfde eise t.a.v. organisasie en bestuur as die universiteitsadministrasie.

- (ii) Die biblioteekpersoneel is nie direk betrokke by die doseer- of navorsingsarbeid soos die akademiese personeel nie.
- (iii) Die biblioteekpersoneel ressorteer ten aansien van eenvormigheid van diensvoorwaardes in die reël in dieselfde kategorie as die personeel van die universiteitsadministrasie.

Alhoewel sommige van hierdie faktore, veral punte (i) en (iii) noodwendig 'n noue skakeling met die sentrale administrasie sal meebring, beteken dit nie dat die universiteitsbiblioteek noodwendig as integrale deel van die administrasie beskou moet word nie. Intendeel, die administratiewe funksies wat in die biblioteek verrig word, is bloot sekondêr teenoor die werklike bibliotekale funksies van verskaffing en ontsluiting van onderrigs- en navorsingsmateriaal. Dit sou byvoorbeeld prakties moontlik wees om, sonder om enigsins afbreuk te doen aan die biblioteekfunksie, 'n groot deel van die administratiewe werksaamhede in die biblioteek soos die boekhouding en die plasing van bestellings deur die administratiewe afdeling van die universiteit te laat doen, maar vir praktiese redes is dit geriefliker om dit in die biblioteek self te doen.

Die vraag is nou of die biblioteek indien dit nie as deel van die administratiewe afdeling beskou kan word nie, as deel van die akademie beskou kan word. Die faktore reeds

vermeld inaggenome sal die buitestaander die teendeel laat beweer. De Vleeschauwer¹ is van mening dat aangesien die universiteitsbiblioteek in wese 'n wetenskaplike taak te verrig het, dit by die akademie tuishoort. As voorwaarde vir hierdie akademiese erkenning van die universiteitsbiblioteek stel hy egter die voorwaarde dat „there must be some equality in scientific productivity between the teaching staff and the university (library?) staff to provide a healthy basis for the acceptance (of a librarian?) as a member of the teaching staff”.²

In paragraaf 67 van die Holloway-kommissie se verslag word die biblioteek ook as een van die basiese departemente van die universiteit beskou en in paragraaf 116 word aanbeveel dat die universiteitsbibliotekaris (mits hy die vereiste kwalifikasies vir die pos besit) professorale status moet hê en dat die standaard-salarisse vir ander professionele grade in die biblioteekdiens van 'n universiteit met dié van die doserende personeel ooreenstem.

Indien die biblioteek as 'n akademiese departement beskou word, sal dit nie by een of ander fakulteit ingeskakel kan word nie, aangesien dit verwant is en dienste lewer aan al die fakulteite en departemente aan die universiteit, gevolglik sal die biblioteek as 'n afsonderlike fakulteit behan-

/... 76

---

1. De Vleeschauwer, „University libraries” Mousaion 61: 198.

2. Ibid. p.20.

handel moet word met sy eie „fakulteitsraad” - die biblioteek-komitee - wat dieselfde adviserende bevoegdhede as die ander fakulteitsrade sal moet besit. In so 'n geval sal die organisasie soos in fig. 3 daaruit sien.

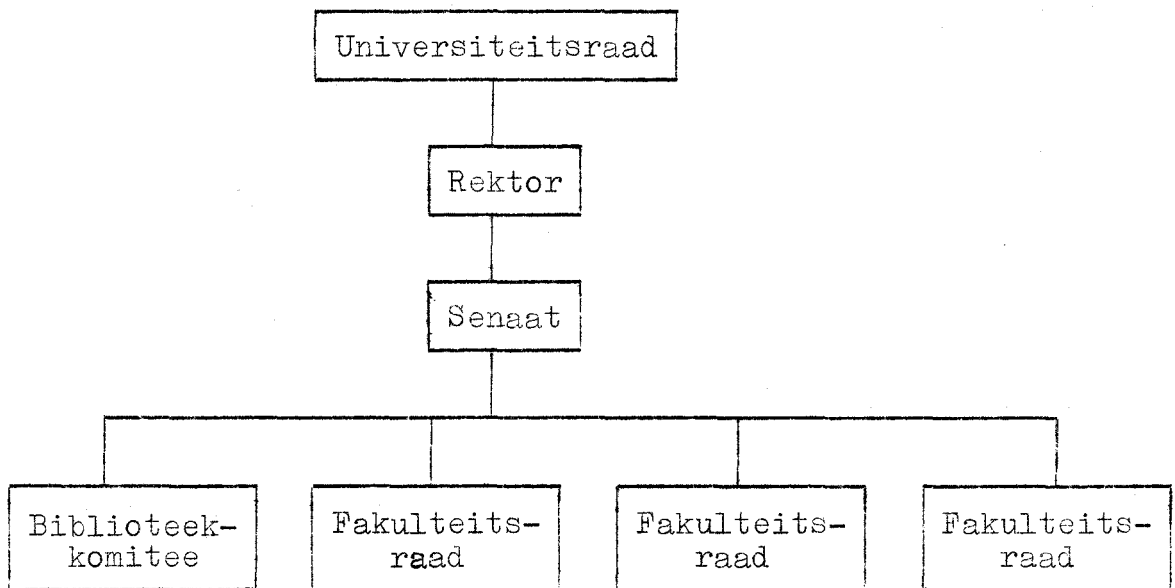

FIG. 3.

Die implikasie van so 'n struktuur is dat die biblioteek ondergeskik is aan die senaat.

Alhoewel in die algemeen daar geen eenvormigheid in hierdie verband bestaan nie, wil dit voorkom of die universiteite in die reël nie bereid is om die biblioteek as 'n akademiese „fakulteit” te aanvaar nie, maar dat hulle eerder geneig is om die biblioteek as 'n afsonderlike eenheid te beskou wat 'n akademiese by-funksie verrig en bygevolg direk aan die rektor verantwoordelik moet wees.

Die organisasiekaart (fig. 4) van 'n universiteit,

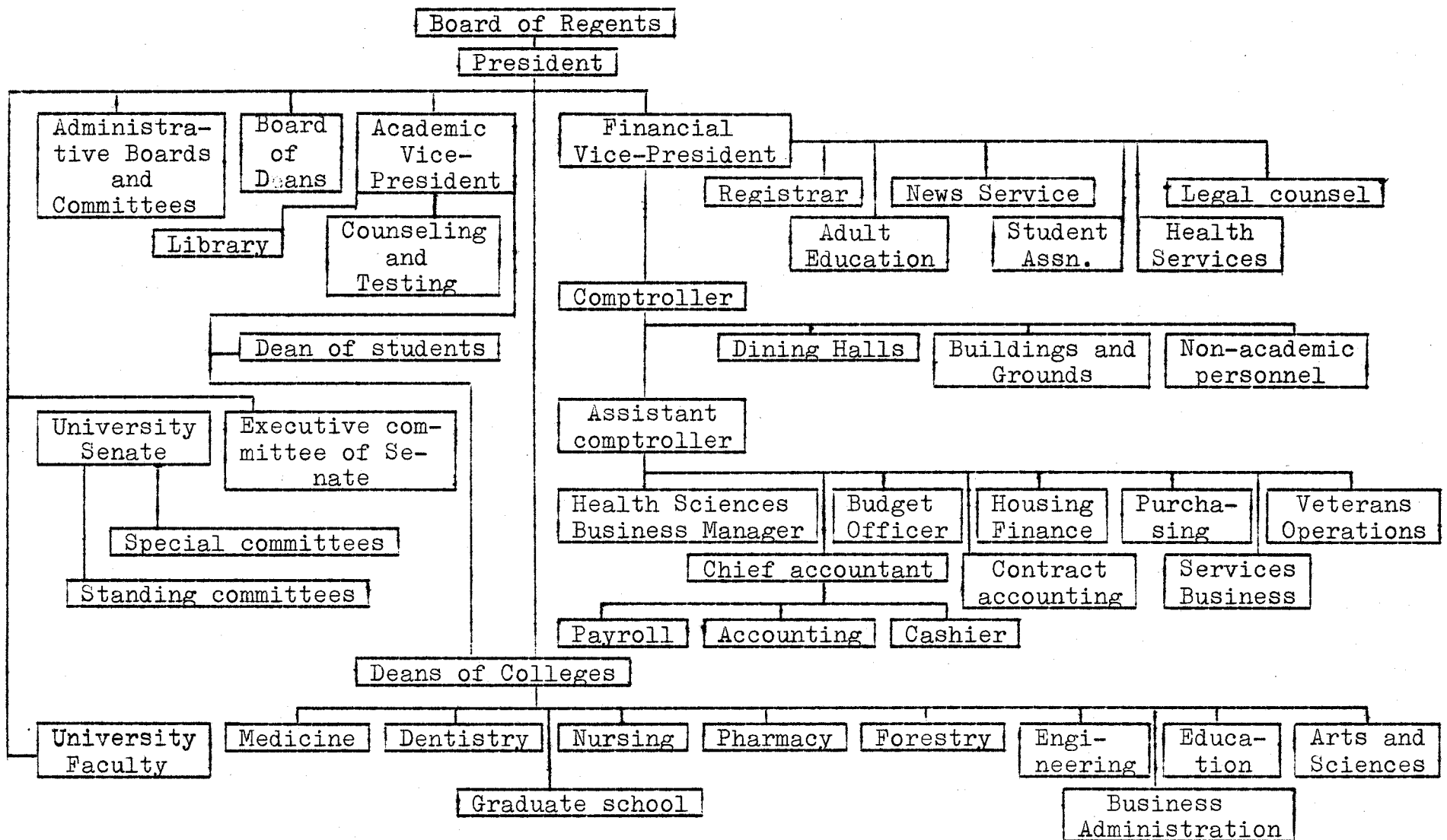

FIG. 4.

soos opgestel deur Woodburne,³ hoewel op Amerikaanse lees geskoei, illustreer duidelik die skeiding tussen die akademiese en administratiewe organisasie aan 'n universiteit en dui ook die posisie van die biblioteek aan as behorende tot die akademiese organisasie; nie ondergeskik aan die senaat nie, maar wel onder beheer van die rektor.

In Suid-Afrika skyn die oorheersende neiging te wees om die universiteitsbiblioteek as 'n afsonderlike eenheid te beskou binne die universiteitstruktuur, onder direkte beheer van die rektor. Die gesagstruktuur Raad — Rektor — Universiteitsbibliotekaris doen hom die meeste hier voor.

Die Universiteit van Pretoria is 'n uitsondering op die reël, deurdat die biblioteek en biblioteekpersoneel volgens die Reglement van Orde as 'n afsonderlike departement binne die administratiewe afdeling beskou word. Aangesien die registrateur die hoof van die administratiewe afdeling is, beteken dit dat die gesagslyn soos in fig. 5 in hierdie geval moet geld.

Die beskouing van die universiteitsbiblioteek as 'n afsonderlike eenheid binne die universiteitsstruktuur, onder direkte beheer van die rektor, het die voordeel van 'n kort kommunikasielyn tussen die Raad en die biblioteek. Uit die aard van die posisie van die biblioteek ten opsigte van die onderrig en navorsing, is 'n noue skakeling tussen die

/... 78 .

---

3. Woodburne, L.S. Principles of college and university administrations, p.22.

akademie en die biblioteek baie noodsaaklik, terwyl 'n noue en harmonieuse samewerking tussen die biblioteek en die administratiewe afdeling slegs tot voordeel van albei instansies kan strek.

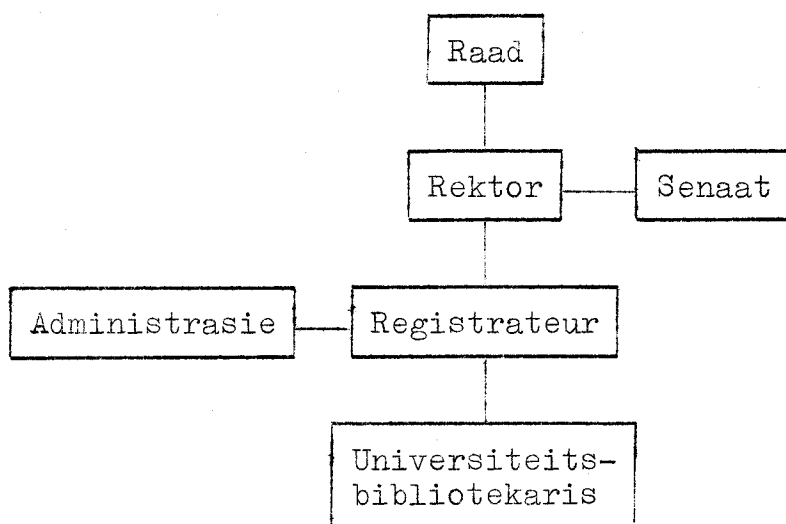

FIG. 5.

2. DIE SENAAT.

Volgens wetgewing is die senaat van elke Suid-Afrikaanse universiteit belas met die interne akademiese bestuur van so 'n universiteit. Vir hierdie doel is die Senaat bekleed met bevoegdhede wat hy òf op sy eie òf onderhewig aan goedkeuring van die universiteitsraad uitoefen.

Die bevoegdhede wat die Senaat op sy eie kan uitoefen, het hoofsaaklik te doen met:

- (a) die reëling van klasse, eksamens en vakansies;
- (b) die besluit of 'n kandidaat slaag in sy eksamens en of hy voldoen aan die vereistes vir 'n graad.

- (c) die toesig oor die werk van navorsingsbeamptes onder beheer van die universiteitsraad;
- (d) die aanstelling van sodanige komitees as wat die Senaat nodig ag en die opdrag van sodanige werksaamhede aan die komitees, as wat die Senaat self bevoeg is om te verrig.

Aan die universiteitsraad sal die Senaat aanbevelings kan doen betreffende onder andere:

- (a) Die instelling van nuwe departemente;
- (b) Die opstelling, wysiging, aanvulling of herroeping van statute of regulasies wat betrekking het op die studies, onderrig, eksamens en tug van die universiteit;
- (c) Enige ander sake wat dit onder die aandag van die universiteitsraad wil bring.

Dit wil dus voorkom dat enige bevoegdhede wat 'n universiteitssenaat mag hê ten opsigte van die universiteitsbiblioteek, onder die groep sal val wat onderhewig is aan die goedkeuring van die universiteitsraad.

As aanvaar sou word dat die universiteitsbiblioteek 'n afsonderlike eenheid is wat staan onder die beheer van die Rektor as hoof-uitvoerende beampte van die universiteitsraad, dan beteken dit dat die Senaat geen direkte bevoegdheid het ten opsigte van die interne organisasie en administrasie van die biblioteek nie. Aangesien die Senaat egter belas is met die interne akademiese bestuur van die universiteit het dit

wel direkte belang by die universiteitsbiblioteek, met die gevolg dat dit, onderhewig aan Raadsgoedkeuring, die beleid sal kan bepaal met betrekking tot:

- (a) Uitbouing van die biblioteekvoorraad; Dit sal in wese daarop neerkom dat die Senaat kan aanbeveel hoe fondse wat deur die universiteitsraad gestem is, verdeel moet word. Besluite van die Senaat kan in hierdie verband egter nie absoluut wees nie. As die Senaat byvoorbeeld sou besluit dat geen fondse vir die aankoop van boeke oor 'n bepaalde onderwerp beskikbaar gestel moet word nie, sal die dosent wat deur sodanige besluit geraak word by die universiteitsraad kan appèlleer en die Raad sal bevoeg wees om so 'n besluit omver te werp.
- (b) Biblioteekregulasies wat op die gebruikers van die biblioteek betrekking het, soos byvoorbeeld die tye wat die biblioteek oop sal wees; die hoeveelheid en tipe materiaal wat uitgeneem mag word; wie van die geriewe gebruik kan maak en die tugmaatreëls wat getref kan word indien hierdie regulasies nie nagekom sou word nie. Oor die uitvoering van die biblioteekwerkzaamhede en biblioteekpersoneelsake, insluitende dissipline, het die Senaat nie be-

voegdhede nie, hiervoor is die bibliotekaris direk verantwoordelik aan die rektor.

3. DIE POSISIE VAN DIE UNIVERSITEITSBIBLIOTEKARIS.

3.1 Aanstelling en verkryging van bevoegdhede.

Die universiteitsraad is in Suid-Afrika die oorhoofse bestuursliggaam en is as sulks die enigste bestuursliggaam wat personeel kan aanstel en bevoegdhede aan personeel kan delegeer. Hoewel die universiteitsraad aan die rektor of ander persone bevoegdheid kan verleen vir aanstelling van personeel is dit die gebruik dat aanstelling van senior personeel, waaronder die universiteitsbibliotekaris ook ressorteer, deur die universiteitsraad self behartig word.

Die universiteitsraad delegeer sowel outoriteit as verantwoordelikheid aan die rektor en deur hom aan die ander amptenare van die universiteit; m.a.w. die universiteitsraad beklee die rektor met sekere bevoegdhede en verantwoordelikhede wat betref die werking van die universiteit as geheel. Op sy beurt delegeer die rektor bevoegdhede en verantwoordelikhede aan die hoofde van departemente en inrigtings onder sy jurisdiksie, dus aan die universiteitsbibliotekaris wat die biblioteek betref.

3.2 Posisie van die universiteitsbibliotekaris teenoor die biblioteekkomitee.

In alle gevalle waar daar 'n biblioteekkomitee aan 'n universiteit bestaan, is die bibliotekaris in een of ander

hoedanigheid daaraan verbonde. Hoedanighede soos die volgende kan sigself in hierdie verband voordoën, nl.

- (a) Volle lidmaatskap
- (b) Lidmaatskap ampshalwe
- (c) Adviserende lidmaatskap.

3.2.1 Volle lidmaatskap.

Waar die universiteitsbibliotekaris 'n volwaardige lid van 'n komitee is, het hy dieselfde bevoegdhede en verantwoordelikhede ten opsigte van die komitee as enige ander komiteelid. Hy kan dan ook as voorsitter van die komitee verkies word.

Aangesien die biblioteekkomitee hoofsaaklik beleidsake bespreek en aanbevelings daaromtrent aan 'n hoër instansie moet doen, is dit nie baie wenslik dat die universiteitsbibliotekaris as voorsitter van die biblioteekkomitee moet optree nie want „the committee that gets the reputation among the faculty of being a rubber stamp for the librarian is not likely to be effective either as adviser or as interpreter of library matters. It is exceedingly difficult, moreover, for one who is actively engaged in administering a library to refrain from dominating the discussion of topics and consequently discouraging the less articulate members of the committee taking part in the discussion”.⁴

/... 83.

---

4. Lyle, The administration of the college library, p.39.

3.2.2 Lidmaatskap ex officio.

Organisasies beskou dit dikwels as wenslik dat senior amptenare ampshalwe lid moet wees van alle komitees wat direk op hulle werksaamhede betrekking het, sonder dat hulle spesifiek as lede van sodanige komitees verkies moet word. Dit bied aan hierdie amptenare die geleentheid om op hoogte te kom en te bly met alle fasette van hulle organisasies se werksaamhede en stel hulle ook in staat om sodanige werksaamhede te koördineer. Behalwe waar dit uitdruklik anders in die reglemente van 'n organisasie bepaal word, word 'n ex officio-lid van 'n komitee nie vir kworumdoeleindes getel nie en besit hy ook nie stemreg op die komitee nie.⁵

Indien 'n bibliotekaris 'n ex officio-lid van 'n biblioteekkomitee is, beteken dit volgens bogenoemde dus dat:

- (a) hy alle vergaderings van die komitee mag bywoon;
- (b) hy nie as lid getel kan word vir kworumdoeleindes nie en ook geen stemreg het nie;
- (c) hy gevolglik nie mede-aanspreeklik is vir enige besluite of aanbevelings van die komitee nie;
- (d) hoewel hy nie stemreg het nie, hy nietemin wel sy menings mag lug.
- (e) hy byderhand is om inligting te gee wanneer nodig.

/... 84.

---

5. Lewin, A. The law, procedure and conduct of meetings in South Africa, 3rd ed. p.124.

Hoewel dit nie noodwendig die geval hoef te wees nie, word dit dikwels van die bibliotekaris wat amptshalwe lid is van die biblioteekkomitee, verwag om as sekretaris van die komitee op te tree. Die voordeel hieraan verbonde is dat die bibliotekaris beter toegerus is vir die uitvoering van die sekretariële werk as die ander lede van die komitee en dat die sekretariaat dan permanent in die biblioteek gehuisves sal wees wat groter kontinuïteit bewerkstellig. Die bibliotekaris met sy administratiewe agtergrond en ondervinding is beter daartoe in staat om toe te sien dat agendas uitgestuur word en notules gehou en bewaar word as ander komiteeledes.

Daar kan egter geen beswaar wees dat die sekretariële funksies deur 'n ander lid van die biblioteekpersoneel verrig word nie. So 'n persoon woon dan die vergaderings by bloot as amptenaar van die komitee en hy moet sorg vir die klerklike sy van die uitvoering van die besluite en opdragte van die komitee. So 'n reëling word byvoorbeeld aangetref by die Universiteit van Pretoria waar die onder-bibliotekaris as sekretaris van die biblioteekkomitee optree. Hierdeur word die universiteitsbibliotekaris onthef van die addisionele administratiewe pligte verbonde aan die sekretariaatskap, maar kan tog nog toesig hou oor die uitvoering van die sekretariële funksies.

3.2.3 Adviserende lidmaatskap.

Netsoos 'n ex officio-lid het 'n bibliotekaris wat slegs in adviserende hoedanigheid lid is van die biblioteek-

komitee geen stemreg nie en word hy ook nie vir kworum-doeleindes getel nie. Streng gesproke kan hy nie 'n standpunt inneem op die vergaderings nie, maar slegs as adviseur optree. Dit staan die komitee vry om sy advies te aanvaar of te verwerp. Die komitee hoef nie altyd die bibliotekaris by te roep by die vergaderings nie.

Omdat die adviserende lid geen stemreg het nie, kan hy nie verantwoordelik gehou word vir besluite wat die komitee neem wat teenstrydig is met sy aanbevelings nie en hy kan, indien hy van mening is dat die besluite nie in belang van die biblioteek is nie, sodanige besluite by hoër instansies bestry.

In Suid-Afrika is meeste van die universiteitsbibliotekarisse volwaardige lede van die biblioteekkomitee, behalwe dié van die Universiteit van die Witwatersrand wat in die jaarverslag van die biblioteek as ex officio-lid van die biblioteekkomitee aangedui word en dié van die Universiteit van Pretoria wat volgens reglement 'n adviserende lid van die komitee is.

3.3 Die posisie van die bibliotekaris ten opsigte van die Senaat.

Die posisie wat die biblioteekkomitee aan die universiteit inneem, bepaal tot groot mate of die universiteitsbibliotekaris sitting op die Senaat sal hê of nie. Die Senaat is dié liggaam aan die universiteit wie se besluite direk gemoeid is met die akademiese werksaamhede van die universiteit.

Aangesien hierdie werksaamhede op hulle beurt weer die werksaamhede van die universiteitsbiblioteek direk kan beïnvloed, is dit noodsaaklik dat die biblioteek op die Senaat verteenwoordig is deur 'n bevoegde persoon wat nie alleen kennis kan neem van die besprekings en besluite wat daar geneem word nie, maar die Senaat ook kan wys op die moontlike gevolge wat enige besluite wat geneem word vir die biblioteek kan inhou. Die vraag is egter wie die biblioteek op die Senaat moet verteenwoordig: die voorsitter van die biblioteekkomitee of die universiteitsbibliotekaris?

Dit is duidelik dat indien die biblioteekkomitee nie 'n senaatskomitee is nie, die voorsitter van die komitee nie vanself die bevoegdheid kan hê om die biblioteek op die Senaat te verteenwoordig nie. Sodanige bevoegdheid moet dan spesifiek deur die reglement of statute aan hom verleen word.

In die gevalle waar die komitee egter 'n komitee van die Senaat is, moet daar onderskei word tussen:

- (a) Die rapporterende komitee.
- (b) Die adviserende komitee.

3.3.1 Die rapporterende komitee.⁶

In die geval van 'n rapporterende komitee berus die inisiatief vir die beheer en implementering van die komiteebesluite by die komitee en is die universiteitsbibliotekaris

/... 87.

---

6. Vir 'n breedvoerige bespreking van die verskillende tipes biblioteekkomitees sien hoofstuk 5.

slegs 'n „administratiewe" amptenaar wat die besluite van die komitee moet uitvoer. Die biblioteek sal in so 'n geval deur die voorsitter van die komitee op die Senaat verteenwoordig word.

3.3.2 Adviserende komitees.

In die geval van 'n adviserende komitee is die posisie egter anders. Die standpunt kan enersyds gehuldig word dat die voorsitter van die komitee die universiteitsbiblioteek op die Senaat moet verteenwoordig - dat hy moet omsien na die biblioteek se belange op die senaatsvergaderings en dat hy aan die bibliotekaris die wense van die Senaat moet oordra of hom dienaangaande adviseer. Andersyds moet egter besef word dat as die universiteitsbibliotekaris sy funksies behoorlik wil uitoefen en die toekomstige biblioteekbehoefte na behore wil skat, hy ten volle op hoogte moet bly met die akademiese werksaamhede en uitbreidingsplanne van die universiteit. Dit kan bewerkstellig word deur aan hom sitting op die Senaat te gee. Dix sien dit soos volg: „in his educational role the librarian spends a great deal of time talking with classroom teachers, learning how the library can function not merely as a service organization but as an integrated part of the curriculum. He must sit with faculty and trustee committees on educational policy, perhaps making direct contributions, certainly making sure that the library is prepared

to play its part in each new educational development".⁷

Om die posisie van die universiteitsbibliotekaris ten opsigte van die Senaat te bepaal in die gevalle waar daar adviserende biblioteekkomitees bestaan, moet onderskei word tussen die gevalle waar die bibliotekaris (a) 'n volwaardige lid van die komitee is en (b) daardie gevalle waar hy nie 'n volwaardige lid is nie.

3.3.2.1 Die bibliotekaris - volwaardige lid van die biblioteekkomitee.

Indien die bibliotekaris 'n volwaardige lid van die biblioteekkomitee is, is hy mede-verantwoordelik vir die besluite en aanbevelings van die komitee en aangesien die komitee deur sy voorsitter op die Senaat verteenwoordig word, sal die bibliotekaris, indien hy sitting op die Senaat het, nie van die komitee-besluite kan afwyk op senaatsvergaderings nie. Hoewel volle lidmaatskap van die Senaat in alle gevalle as ideaal vir die bibliotekaris gestel kan word, sal ex officio lidmaatskap van die Senaat in hierdie geval heeltemal voldoende wees.

3.3.2.2 Die bibliotekaris - nie volwaardige lid van die adviserende komitee nie.

Waar die universiteitsbibliotekaris nie mede-verantwoordelik is vir die besluite van die adviserende komitee

/... 89.

---

7. Dix, W.S. „Leadership in academic libraries.“

College and research libraries, 21(5): 374.

nie, m.a.w. waar hy nie 'n volwaardige lid van die komitee is nie, bestaan die moontlikheid dat die komitee aanbevelings kan maak wat verskil van die advies van die bibliotekaris en behoort lg. die reg en geleentheid te hê om sy sienswyse aan die Senaat te stel.

Met die uitsondering van die bibliotekaris van die Universiteite van die O.V.S., Pretoria en Stellenbosch, is al die universiteitsbibliotekaris in Suid-Afrika lede van hulle universiteite se Senaat. Die bibliotekaris van die Universiteit van Suid-Afrika is lid van die Senaat op grond daarvan dat hy hoof is van die Departement Biblioteekkunde. Artikel 8 van wet 45/1959 en artikel 10 van wet 64/1959 wat voorsiening maak vir die samestelling van die Senaat van die nie-blanke universiteitskolleges, maak nie daarvoor voorsiening dat die bibliotekaris sitting op die Senaat het nie.

3.4 Posisie van die bibliotekaris t.o.v. die registrateur en die sentrale administrasie.

In die uitvoering van die administratiewe funksies verbonde aan die universiteit word die rektor bygestaan deur die registrateur aan wie die sekretariële, administratiewe en rekeningkundige funksies opgedra is.

Ten einde die verhouding tussen die registrateur en die universiteitsbibliotekaris te kan bepaal is dit nodig dat kortliks stilgestaan word by die funksies van die registrateur.

As sekretariële beampte van die universiteit is dit sy plig om alle afdelings van die universiteit, dit sluit die biblioteek in, van enige raadsbesluite wat hulle raak te verwittig of om enige inligting te verkry wat vir administratiewe doeleindes nodig is.

As beampte belas met die uitvoering van die rekenpligtige funksies van die universiteit, moet hy toesien dat die fondse van die universiteit in ooreenstemming is met die beleid van die Raad en as sodanig moet hy verslag doen aan die rektor en die Raad. Dit beteken dat hy verantwoordelik is vir die boekhouding en alles wat daarmee gepaard gaan, van die universiteit as geheel. Hoewel sommige afdelings, soos in hierdie geval die biblioteek, self verantwoordelik is vir die besteding van die fondse aan hulle toegestaan, sal die registrateur steeds daarvoor kontrole moet hou dat die besteding in ooreenstemming met die raadsbeleid geskied.

Die registrateur as personeelbeampte, is verantwoordelik vir die hou van 'n register van alle personeel in diens van die universiteit en vir die behartiging van alle administratiewe werksaamhede in verband met die pensioen-, verlof- en salarisaangeleenthede.

Hierdie funksies van die registrateur en sy administrasie bring noodwendig mee dat daar baie raadpleging en kontak tussen die universiteitsbibliotekaris en die administrasie sal plaasvind. Hoewel die registrateur geen bevoegdhede het met betrekking tot die interne organisasie van die universiteitsbiblioteek nie, sal hy wel by magte wees om die biblio-

tekaris te wys op oortredings van raadsbesluite en hy sal ook bevoeg wees om sodanige oortredings aan die rektor of die universiteitsraad te rapporteer. Uitsonderingsgevalle is dié waar die biblioteek deur die universiteit as deel van die administratiewe organisasie beskou word. In sulke gevalle is die universiteitsbibliotekaris ondergeskik aan die registrateur en aan hom verantwoordelik vir die uitvoering van die biblioteekwerkzaamhede. Dit staan die universiteitsraad en die rektor natuurlik vry om na goeë dunnke bevoegdhede met betrekking tot die administrasie van die biblioteek aan die registrateur oor te dra.

3.5 Die verhouding van die universiteitsbibliotekaris teenoor die doserende personeel in die algemeen.

Alhoewel die Senaat en die biblioteekkomitee die eintlike liggame is wat die rigting aandui wat toekomstige uitbreiding van die biblioteek gaan volg, kan die bibliotekaris hom nie net verlaat op die menings van hierdie twee liggame nie, maar hy moet toeganklik wees vir elke dosent van die universiteit, wat die vrymoedigheid moet hê om hulle biblioteekbehoefte met hom te bespreek.

Dit is die gebruik aan meeste universiteite dat departemente aanbevelings doen vir die uitbouing van hulle vakvoorrade, maar dat die universiteitsbibliotekaris of in uitsonderingsgevalle die biblioteekkomitee, die finale seggenskap het in die keuring van die werke wat uiteindelik bestel gaan word. Gewoonlik word die aanbevelings van die departemente

deur die departementshoof self gemaak (of hy moet ten minste die aanbevelings onderteken) met of sonder aanbeveling van die ander lede van sy departement. Daardeur ontstaan die gevaar dat onbewustelik klem gelê kan word op daardie werke waarin die departementshoof in die besonder belangstel terwyl die behoeftes van die ander personeel in 'n mate onbevredig gelaat word. Deur sy kontak met al die doserende personeel kan die bibliotekaris kennis neem van die werklike biblioteekbehoefte van die universiteit.

Netsoos die studente het die doserende personeel natuurlik ook die reg om van die fasiliteite van die biblioteek gebruik te maak. Hoewel meer liberale gebruiksregulasies meestal op die doserende personeel as op die studente van toepassing is, is die dosente nietemin verplig om hulle aan die biblioteekreëls te onderwerp. Indien hulle sou versuim om dit te doen sal die universiteitsbibliotekaris by magte wees om sodanige dissiplinêre stappe te neem as wat die biblioteekregulasies toelaat.

4. STATUS VAN DIE UNIVERSITEITSBIBLIOTEKARIS.

Die universiteitsbibliotekaris behoort kragtens sy aandeel in die akademiese onderrig, volle lid van die Senaat te wees. Dit bring mee dat daar by sy aanstelling, afgesien van enige suiwer professionele kwalifikasies en dienservaring, ook gelet moet word op al die akademiese vereistes wat by die aanstelling van 'n professor in aanmerking geneem word. Indien hy die status van 'n professor waardig wil wees rus die

volgende verplichtinge volgens Forgotson op die universiteitsbibliotekaris: „First must come the contribution of the librarian himself: (1) In addition to a Master's degree in library science, every librarian should commit himself to a continuous program for acquiring knowledge in an appropriate area or areas. He must know the inside of books as well as the outside. He must be willing to participate in his professional organization, write for publication and engage in committee work. (2) The librarian must guard against accepting the demoralizing and inferior picture of himself as an unintellectual person which is stereotyped into the minds of the college community at large. He is constantly invoking his social intelligence, logical intelligence, and informational background in the performance of his duties".⁸

ansluitend hierby reken Russel H. Seibert "... a librarian's duty has not been performed when he has worked thirty, thirty-five or forty hours in the library. The life of scholarship, the drudgery and the thrill of research, the pursuit of truth; the exchange, the sharpening, the clash of ideas; professional growth - all these are demands that must be met over and above hourly requirements".⁹ Dit alles kom

/... 94.

---

8. Forgotson, Jane. "A staff librarian views the problem of status." College and research libraries 22(4): 277-278.

9. Seibert, R.H. "Status and responsibilities of academic libraries." College and research libraries, vol. 22(4): 253.

daarop neer dat die universiteitsbibliotekaris nie alleen moet streef na die vervolmaking van biblioteekroetines nie, maar dat hy ook tevoorskyn sal tree as akademikus en navorser wat bereid is om sy kennis mee te deel aan die wêreld buite sy biblioteek, slegs dan kan hy aanspraak maak op volle profes-
sorale status.

---oOo---

H O O F S T U K V.DIE BIBLIOTEEKKOMITEE AAN DIE UNIVERSITEIT.1. INLEIDING.

Waar daar aan feitlik alle universiteite een of ander komitee bestaan, volgens die een of ander formule saamgestel, wat belas is met biblioteekaangeleenthede¹ is dit nodig om te bepaal wat 'n komitee is, watter soorte komitees daar bestaan en wat die doel van sodanige komitees is.

'n Komitee kan gedefinieer word as 'n groep mense wat deur een of ander hoër liggaam of liggame aangestel is om te beraadslaag oor bepaalde sake en sodoende as 'n groep besluite te neem of aanbevelings aan die hoër liggaam of liggame te maak.²

As 'n biblioteekkomitee aan hierdie definisie getoets word, blyk dit dat:

- (i) Die komitee aangestel is met die doel om sake rakende die biblioteek te bespreek. Dit is natuurlik nie moontlik dat 'n komitee meer bevoegdhede kan hê as die liggaam wat dit aangestel het nie. Die biblioteekkomitee kan dan ook nie meer bevoegdhede ten opsigte van die biblioteek besit as die liggaam deur wie dit aangestel is nie.

/... 96.

-
1. De Vleeschauwer, H.J. „University libraries.”
Mousaion 61: 198.
2. Anstey, E. Committees, p.16.

- (ii) Die komitee saangestel word ooreenkomstig 'n formule soos neergelê in die reglemente van die universiteit.
- (iii) Die biblioteekkomitee is uiteindelik aan die liggaam wat hom aangestel het verantwoordelik vir al sy besluite.
- (iv) Afhangende van die bevoegdhede daaraan toegesê, kan 'n biblioteekkomitee òf finale beslissings neem òf slegs aanbevelings maak.

2. KLASSIFIKASIE VAN KOMITEES.

In die algemeen kan komitees verdeel word volgens:

- (a) Duur van opdrag.
- (b) Samestelling.
- (c) Bevoegdhede.

2.1 Klassifikasie volgens duur van opdrag.

2.1.1 Vaste komitees.

Dit is komitees wat met sekere tussenposes (gereeld of ongereeld) oor 'n onbepaalde termyn vergader om oorweging te skenk aan 'n verskeidenheid van sake binne hulle opdragsveld, namate dit aandag vereis.

2.1.2 Komitees ad hoc.

Komitees ad hoc word aangestel om 'n bepaalde probleem te bestudeer en verslag daaroor te doen. Sodra die opdrag uitgevoer is, verval die komitee.

Biblioteekkomitees soos dit aan universiteite gevind word is vaste komitees wat, hoewel die lede van tyd tot tyd mag verwissel, onbepaald bly voortbestaan om sake rakende die universiteitsbiblioteek te bespreek.

2.2 Klassifikasie volgens samestelling.

2.2.1 Homogene komitees, d.w.s. komitees waarvan die lede 'n gemeenskaplike agtergrond of belang het, soos byvoorbeeld die uitvoerende komitee van 'n kunsvereniging.

2.2.2 Gesamentlike komitees wat kontrasterende belange verteenwoordig en wat eintlik met mekaar moet onderhandel soos byvoorbeeld 'n gesamentlike komitee van personeel en bestuur van 'n onderneming om arbeidsgeskille te ondersoek.

2.2.3 Gemengde komitees wat 'n verskeidenheid van belange verteenwoordig. Gemengde komitees kan in twee groepe verdeel word volgens die verantwoordelikhede van die lede, nl.

- (a) Verteenwoordigende komitees, m.a.w. elke komiteelid is 'n afgevaardigde van een of ander instansie van wie hy opdrag kry oor die standpunt wat hy moet inneem by 'n vergadering.
- (b) Persoonlike verantwoordelikheid: Die lede neem persoonlike standpunte in en is nie aan een of ander liggaam verantwoordelik vir hulle standpunte nie.

Biblioteekkomitees aan universiteite sou klassifiseerbaar wees as gemengde komitees wat 'n verskeidenheid van

belange - die verskillende akademiese departemente - verteenwoordig. Indien die samestelling op fakulteitsbasis geskied sal die biblioteekkomitee as 'n verteenwoordigende komitee beskou kan word, andersins kan dit beskou word as 'n komitee waar die lede volgens persoonlike insig en oortuiging handel.

2.3 Klassifikasie volgens bevoegdheede.

Die term bevoegdheid soos hier gebruik, verwys na die reg om 'n bepaalde funksie te verrig.

Met bevoegdheid as maatstaf kan die volgende tipes komitees onderskei word:

2.3.1 Adviserende komitees.

'n Komitee het raadgewende bevoegdheid wanneer 'n hoër gesag aan hom die funksie toegesê het om na bevind van sake aanbevelings te doen op grond waarvan dan beslissings geneem word. In die reël onderneem die hoër gesag om nie besluite te neem sonder oorleg met die raadgewende komitee nie.

2.3.2 Beherende komitees.

'n Komitee het beheersbevoegdheid wanneer 'n hoër instansie aan hom bevoegdheid verleen om besluite te neem in verband met beleid en algemene toesig oor die uitvoering van beleid.

2.3.3 Bestuurskomitees.

'n Komitee het bestuursbevoegdheid wanneer aan hom die bevoegdheid verleen is om die interne organisasie van 'n inrigting te bepaal, en die inrigting te bestuur deur opdrag-

gewing, arbeidsleiding en toesig en hy direk verantwoordelik gehou word vir die besonderhede in verband met die uitvoering van 'n goedgekeurde beleid.

Beskou ons nou die bestaande biblioteekkomitees dan sou ons hulle prinsipieel kon indeel in:

(a) Adviserende komitees wat:

- (i) Die Raad of Senaat adviseer (in lg. geval sal die Senaat beheersbevoegdheid van die Raad moet ontvang), of
- (ii) Die rektor of bibliotekaris adviseer in verband met sake ten opsigte waarvan die betrokke amp-tenaar bevoeg is om te handel, met of sonder voorafgaande bekragtiging deur die Raad.

(b) Rapporterende komitees.

Soos die naam aandui is dit komitees aan wie uitvoerende bevoegdhede verleen is, onderworpe slegs aan die voorwaarde dat verslag van sy handelinge gedoen word aan 'n hoëre instansie. Die rapporterende komitee kan op sy beurt weer van sy bevoegdhede delegeer.

Wat biblioteekkomitees betref, kan onderskei word tussen:

- (i) Komitees wat in beginsel en so ver moontlik ook in die praktyk, die volle bestuur van die biblioteek in eie hande hou;
- (ii) Komitees wat hulle bepaal tot beleidsformulering en beheer oor die uitvoering van die beleid deur

die universiteitsbibliotekaris, aan wie die bevoegdheid verleen is om binne die neergelegde beleid, volgens eie diskressie op te tree, onderworpe aan gereelde verslag aan, en in sommige gevalle, bekragting deur die komitee.

In die praktyk egter word komitees met gemengde bevoegdhede aangetref. Ons vind sogenaamde adviserende komitees wat de facto magte het, of sonder spesifieke toeseittings ten gevolge van gebruik bevoegdhede uitoefen t.a.v. beslissings oor beleid en soms selfs t.a.v. die biblioteekbestuur. Aan die anderkant kan rapporterende komitees aangetref word wat nie wil handel voordat hulle besluite deur 'n hoër liggaam bekragtig is nie, of wie se beheerfunksies uitdruklik tot sekere sake beperk is.

Dit kom voor of hierdie dubbelslagtige karaktertrek van die biblioteekomitees hom reeds sedert die ontstaan van die universiteitsbiblioteekomitees openbaar het. Die komitees was blykbaar aanvanklik adviserend ten opsigte van beleid (wat òf deur die Senaat òf deur die Raad neergelê is) en rapportierend t.o.v. bestuur (wat deur lede van die komitee in so 'n mate behartig is dat hulle selfs operatiewe funksies waargeneem het). Met die groei van die universiteite het die komitees hoe langer hoe meer beheerfunksies verkry en traag afstand gedoen van hulle bestuursfunksies.

Die optrede van die bibliotekarisse was nie soseer om die beheersfunksies van die komitee te verminder nie as om hulle bestuursfunksies te probeer uitskakel. Die rede hier-

voor was dat die opgeleide bibliotekaris op die komiteevergaderings wel 'n beleid kan bepleit (en dikwels aangeneem kry) maar dat hy as 'n deskundige i.v.m. die organisasie en bestuur van die biblioteek die direkte inmenging van persone wat op die gebied van die biblioteekkunde leke is, as 'n belemmering aangevoel het. Onder hierdie omstandighede het bibliotekaris- se, adviserende komitees verkies, sonder om daaraan te dink dat daar moontlik heelwat beslommernisse kan ontstaan wat by die rapporterende komitee met beheersbevoegdhede vermy kan word.

By enige poging tot die indeling van biblioteekkomitees volgens bevoegdhede wat aan hulle toegesê is, moet die volgende steeds in gedagte gehou word, nl.:

- (a) Sodra daar by 'n universiteit besef word dat die bedryfs- en arbeidsleiding in die biblioteek met vertroue aan 'n opgeleide en ervare vakkundige oorgelaat kan word sal die bestuursfunksies de facto hoe langer, hoe meer in die hande van die bibliotekaris gelaat word. Afgesien daarvan of die komitee de jure 'n rapporterende of adviserende komitee is, sal hy hom hoe langer hoe meer by beleids- en begrotingsaangeleenthede bepaal.
- (b) 'n Adviserende komitee verkry de facto 'n rapporterende bevoegdheid wanneer daar by die liggaam aan wie hy verslag doen, die vertroue ontstaan dat die komitee goed ingelig is, en sy aanbevelings so verantwoord is dat dit nie meer nodig geag word om nougeset alles te ondersoek en te bespreek voor goedkeuring nie. Om dieselfde rede

sal die adviserende komitee meer geneig wees om die aanbevelings van 'n bibliotekaris wat sy vertrouwe gewen het, sondermeer vir goedkeuring deur te stuur. Bygevolg kan die werklike administratiewe mag by die bibliotekaris berus hoewel die bevoegdheid by 'n liggaam berus wat aanbevelings van 'n adviserende komitee moet bekragtig.

- (c) Akademiese instansies is in die algemeen nie geneig om veel te verander aan die formele struktuur waarmee hulle bekend is nie en bestaande liggame in die struktuur is in die reël onwillig om bevoegdhede prys te gee wat hulle in beginsel besit, selfs wanneer sodanige bevoegdhede in die praktyk nie uitgeoefen word nie.

Die formele gesagsbetrekking wat in die reglemente neergelê is, hoef dus nie noodwendig die werklike aandeel van die bibliotekaris en die komitee in die bestuur van die biblioteek te weerspieël nie.

Op enkele uitsonderings na kan die biblioteekkomitees aan die Suid-Afrikaanse universiteite geklassifiseer word as adviserende komitees sonder bestuurs- of beheersbevoegdheid en met die mag om aanbevelings te maak oor sake soos:

- (i) biblioteekbeleid,
- (ii) uitbouing van die versameling studie- en navorsingsmateriaal,
- (iii) verdeling van biblioteekfondse,
- (iv) enige sake wat na hom verwys word deur die hoër instansie, byv. aanstelling van personeel,

- (v) enige sake wat die komitee graag onder die aandag van die hoër instansie wil bring.

Die bibliotekkomitee van die Universiteit van Pretoria het baie meer uitgebreide bevoegdhede as enige bibliotekkomitee aan 'n ander universiteit aangesien hy deur middel van 'n dagbestuur bevoegd is om bo en behalwe die sake wat betrekking het op die uitbouing van die voorraad:

- (i) Toesig te hou, of te laat hou, oor die werkverrigting van die bibliotekpersoneel en oor die administrasie van die bibliotekdienste in die algemeen;
- (ii) Om in oorleg met die bibliotekaris die plasing of toewysing van die personeellede in die verskillende afdelings van die bibliotek te reël.
- (iii) Om waar en wanneer nodig geag deur die dagbestuur of die bibliotekkomitee inspeksie of ondersoek in te stel na die werkverrigting van die bibliotekpersoneel in die algemeen of van enige besondere personeellid.³

Op grond hiervan kan die bibliotekkomitee van die Universiteit van Pretoria dus meer beskou word as 'n bestuurskomitee en nie as 'n adviserende komitee nie.

Die komitee van die Universiteit van Kaapstad is

/... 104.

---

3. Universiteit van Pretoria - Reglement van Orde van die bibliotekkomitee.

weer nie 'n suiwer adviserende komitee nie, maar het ook bestuursbevoegdhede in sekere opsigte soos blyk uit die volgende:

„(a) Die biblioteekkomitee doen aanbevelings aan die Senaat.

(b) Hy doen aanbevelings oor beleid en stel die saak van die biblioteek by die Senaat en ander universiteitsliggame (komitee van dekane, personeelkomitee, ens.) Hy sal by die Raad aanklop vir groter fondse vir boek-aankope, ens.

Hy beveel die aanstelling van senior personeel by die Senaat aan vir bekragtiging. Die aanstelling van junior personeel word deur die bibliotekaris in oorleg met die voorsitter van die biblioteekkomitee gehanteer en besluite in dié verband word aangekondig in die Principal's Circular.

(c) Die bibliotekaris opper netelige sake by die komitee as hy (i) meer geld of personeel wil hê, of (ii) ondersteuning wenslik ag.

Die komitee meng hom nie verder in, in die administrasie nie".⁴

Die komitee van die biblioteek van die Universiteit van die Witwatersrand word as 'n beleidsbepalende komitee, d.w.s. 'n beheerskomitee, beskou wat nòg adviserend nòg uit-

/... 105.

---

4. Immelman, R.F.M. - Brief ged. 15 November 1966.

voerend van aard is aangesien dit nie bevoegdheid het om in te meng in die interne aangeleenthede van die biblioteek nie.

3. DIE POSISIE VAN DIE BIBLIOTEEKKOMITEE AAN DIE UNIVERSITEIT.

Die posisie wat die biblioteekkomitee binne die raamwerk van die universiteit beklee, word bepaal deur die plek wat die biblioteek in die universiteitsorganisasie inneem.

In gevalle waar die biblioteek as 'n deel van die akademiese organisasie beskou word en ondergeskik is aan die Senaat sal die struktuur soos in fig. 6 daaruit sien:

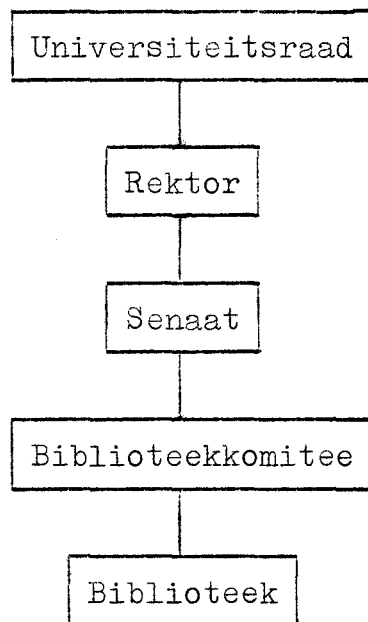

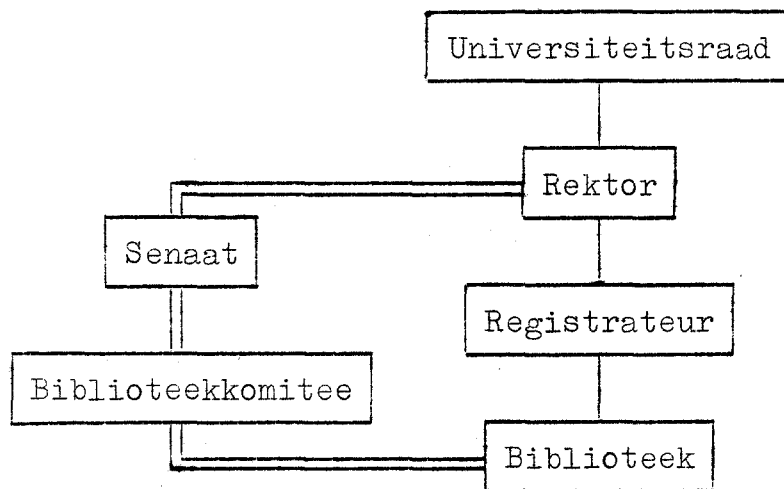
FIG. 6.

In hierdie geval sal die biblioteekkomitee min of meer dieselfde posisie beklee as 'n fakulteitsraad. Alle vertoë van die biblioteek aan die owerhede sal deur die biblioteekkomitee na

die Senaat en uiteindelik die universiteitsraad gaan. In gevalle van konflik sal die bibliotekaris hom op die Senaat of op die rektor as voorsitter van die Senaat kan beroep, met 'n uiteindelige reg tot appél na die universiteitsraad.

Waar die biblioteek as deel van die administratiewe organisasie beskou word en onder beheer van die registrateur val, kan die biblioteekkomitee wat deur die Senaat aangestel is slegs adviserende bevoegdheede besit, want anders word dit de facto 'n komitee wat aan die registrateur ondergeskik is en aan hom verantwoordelik moet wees.

Al word die biblioteek beskou as deel van die administratiewe organisasie, kan die Senaat nogtans vanweë sy belang in die biblioteek, 'n adviserende komitee benoem. In so 'n geval sal die struktuur min of meer soos in fig. 7 daaruit sien.

— Bestuursbevoegdheid.
 == Adviserende bevoegdheid.

FIG. 7.

In gevalle van konflik sal die kommunikasiekanaal wees: Bibliotekaris - Registrateur - Rektor - Raad.

Waar die universiteitsbiblioteek as 'n afsonderlike eenheid beskou word onder die direkte beheer van die rektor as uitvoerende beampste van die Raad, kan die Senaat ook nie die bevoegdheid besit om 'n biblioteekkomitee met bestuursbevoegdheid aan te stel nie, maar wel 'n adviserende komitee. Skematies kan die posisie van die biblioteekkomitee dan soos in fig. 8 voorgestel word:

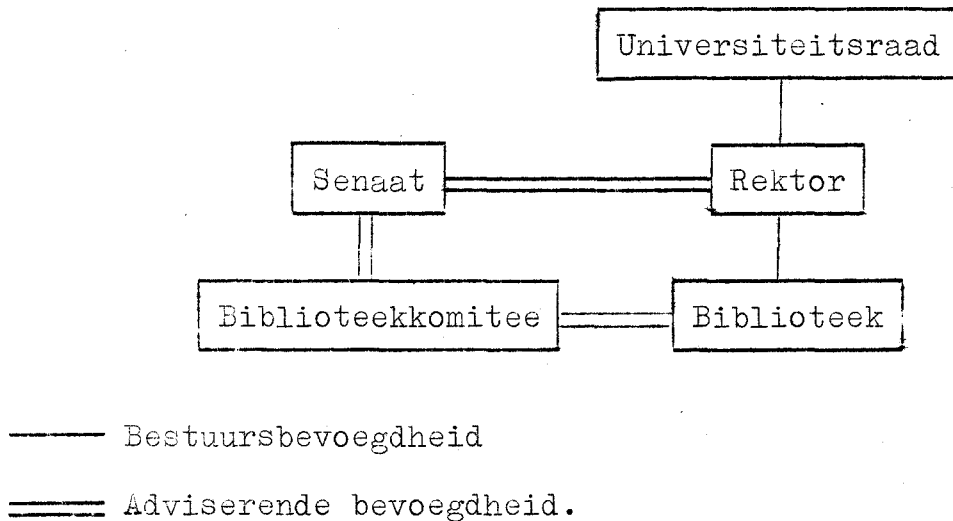

FIG. 8.

In beide gevalle waar die biblioteek òf deel van die administratiewe organisasie òf 'n afsonderlike eenheid is, sal die rektor die bevoegdheid hê om 'n komitee met bestuursbevoegdheid aan te stel indien dit nodig blyk te wees - in welke geval die komitee aan hom verantwoordelik sal wees en nie aan die Senaat nie.

4. NOODSAAKLIKHEID VAN KOMITEEBEHEER.

Die universiteitsbiblioteekkomitee het ontstaan ten gevolge van sekere praktiese probleme wat ontstaan het in 'n situasie waar daar geen opgeleide bibliotekarisse beskikbaar was om 'n biblioteekdiens op te rig en uit te bou nie. Hoewel hierdie situasie nou verander het, sal die biblioteekkomitee stellig nie sondermeer laat vaar word nie omdat:

- (a) Die akademie steeds 'n mate van seggenskap sal wil hê waardeur hulle, hulle wense aan die biblioteek kan oordra;
- (b) Die bibliotekaris in baie gevalle huiwerig sal wees om alleen verantwoordelik te wees vir belangrike besluite soos byv. verdeling van fondse en meer gerus sal wees as 'n komitee saam met hom daarvoor kan beraadslaag en tot 'n gesamentlike besluit kom, waardeur die verantwoordelikheid gesamentlik aanvaar kan word;
- (c) Die komitee dien as 'n belangrike rugsteuning vir die bibliotekaris in sy vertoë tot die owerhede. Die universiteitsraad sal meer gereedelik versoeke van 'n universiteitsbibliotekaris oorweeg as dit deur 'n biblioteekkomitee en die Senaat ondersteun word.
- (d) Die feit dat daar 'n biblioteekkomitee is wat aan een of ander instansie, hetsy die universiteitsraad, die Senaat of die rektor verslag

moet doen, sal noodwendig lei tot 'n belangstelling in die biblioteek deur die genoemde instansie; dit is in hierdie belangstelling wat De Vleeschauwer⁵ die grootste regverdiging sien vir die bestaan van 'n biblioteekkomitee.

Desnieteenstaande is dit nodig om na te gaan of biblioteekkomitees werklik nodig is, en indien wel, watter funksies en bevoegdhede dit behoort te besit.

Aangesien daar 'n wesenlike verskil bestaan in die implikasies wat die verskillende soorte komitees vir die universiteitsbiblioteek inhou, sal onderskei moet word tussen komitees met bestuurs-, beheers- en adviserende hoedanighede.

4.1 Komitees met bestuursbevoegdhede.

Hoewel die lede van die biblioteekkomitees aanvanklik vanweë 'n gebrek aan opgeleide personeel aktief moes deelneem aan die operatiewe funksies van die biblioteek hier te lande en die komitee dien ten gevolge sekere bestuursbevoegdhede gehad het, het die situasie tans so verander dat behoorlik opgeleide bibliotekarisse beskikbaar is om die interne bestuur van die biblioteek te behartig. Dit kan egter gebeur dat die komitee hom nie by die veranderde omstandighede aanpas nie en onwillig is om bestuursbevoegdhede aan die universiteitsbibliotekaris oor te dra. In so 'n geval word die gesag van

/... 110.

---

5. De Vleeschauwer, „University libraries" op. cit. p.177.

die universiteitsbibliotekaris teenoor sy personeel ondermyn en word hy belemmer in die toepassing van maatreëls wat op gesonde biblioteekbedryfsbeginsels berus. Lyle oordryf nie as hy verklaar „nothing will undermine more quickly the role of the library in the college than a committee which acts or tries to act in an administrative capacity”.⁶ Miskien gaan De Vleeschauwer te ver as hy verklaar: „One wonders what purpose would be served by employing professionally trained workers in the library and thereafter proceeding to deny them all initiative and granting them only executive authority. Why not then appoint the first able man to present himself if the policy is laid down by a committee of teachers and the library is only expected to carry out passively the resolutions which are taken elsewhere”.⁷ Dat 'n komitee wat op hoogte is van die literatuurvereistes van navorsing en onderrig verantwoordelik gestel word vir beleidsbepaling is op sigself nie verwerp-lik nie, mits die bibliotekaris self die geleentheid het om in die lig van sy vakkundige kennis mee te doen en raad te gee by die beleidsbepaling.

4.2 Komitees met beheersbevoegdheid.

'n Komitee wat die bevoegdheid het om self besluite te neem in verband met die beleid en algemene toesig oor die uitvoering van die beleid, het die voordeel dat minder persone

/... 111.

---

6. Lyle. The administration of the college library, p.41.

7. De Vleeschauwer. „University libraries” op. cit. p.189.

by die neem van beslissings betrek word, as wat die geval sou wees indien 'n hoër instansie soos die Senaat of die Raad die beslissings moes neem.

'n Mens sal verwag dat waar 'n komitee verantwoordelik is vir die neem van beslissings en verslag van sodanige beslissings aan 'n hoër instansie moet doen, die lede hulle taak veel ernstiger sal opneem as wat die geval sal wees wanneer die beslissings deur die hoër instansie self geneem word.

'n Meer praktiese voordeel vir die biblioteek lê daarin dat, wanneer 'n dringende beslissing geneem moet word, dit makliker is om 'n komitee byeen te roep as wat die geval sal wees wanneer 'n adviserende komitee eers 'n aanbeveling moet maak en 'n hoër instansie op grond van sodanige aanbeveling 'n besluit moet neem - iets wat soms tydrowend kan wees aangesien die Raad of Senaat, behalwe in buitengewone omstandighede, slegs op voorafbepaalde datums vergader.

Solank as die beheerkomitee hom hou by besluite rakende beleidsake en nie inmeng in die interne organisasie van die biblioteek nie, kan die bestaan daarvan aan 'n universiteit wel geregverdig word.

4.3 Adviserende komitees.

'n Adviserende biblioteekkomitee aan 'n universiteit het meestal die opdrag om die Senaat (of die Raad - afhangende van wie die komitee sy gesag kry) te adviseer in verband met sake waarvoor die hoër instansie beslissings moet neem, omdat dit vir sodanige instansie moeilik en soms tydrowend is om op

'n volle vergadering die sake rakende die biblioteek in die fynste besonderhede te ondersoek en te bespreek. Dit is dan die biblioteekkomitee se funksie om die sake, meestal beleids- en finansiële sake, deeglik te ondersoek en 'n aanbeveling daaromtrent aan die hoër instansie te maak vir beslissing.

Die bestaan van 'n biblioteekkomitee kan wel geregtig word indien die komitee hom weerhou van inmenging in die interne bestuur en organisasie van die biblioteek, wat in die hande van die bibliotekaris gelaat moet word. Alhoewel bibliotekarisse oor die algemeen voorkeur gee aan adviserende komitees, wil dit tog voorkom of 'n rapporterende komitee met beheersbevoegdheid groter voordele vir die biblioteek inhou as die suiwer adviserende komitee.

Biblioteekkomitees kom vry algemeen voor aan universiteite. In die meeste universiteite van die V.S.A. bestaan daar biblioteekkomitees, maar hulle is meestal adviserend van aard.⁸ Dit is moeilik om te bepaal wat die toestand op die vasteland van Europa is, maar De Vleeschauwer is van mening dat die omstandighede daar baie ooreenstem met die toestande in die V.S.A., hoewel adviserende biblioteekkomitees nie so algemeen voorkom nie en in sommige gevalle deur die meer informele stelsel van fakulteitskommissarisse vervang is. Hierdie kommissarisse is nie in 'n formele komitee saamgevoeg nie en beïnvloed die biblioteek slegs individueel en in hul

/... 113.

---

8. Wilson and Tauber. The university library, p.43.

persoonlike hoedanigheid.⁹ Dit val te betwyfel of so 'n stelsel meer voordele inhou as 'n formeel saamgestelde adviserende komitee, veral as in aanmerking geneem word dat een van die belangrikste voordele wat 'n komitee inhou, naamlik die voordeel van kollektiewe verantwoordelikheid, daardeur verlore gaan.

5. AANSTELLING VAN BIBLIOTEEKKOMITEES.

In Suid-Afrika is sowel die universiteitsraad as die Senaat van 'n universiteit daartoe bevoeg om komitees aan te stel wat hulle nodig ag vir die goeie uitvoering van hulle taak. Dit staan enige universiteit ook vry om in sy statutuur aan sy rektor die bevoegdheid te verleen om komitees aan te stel om hom in die uitvoering van sy taak by te staan.

Die volgende is moontlike prosedures wat gevolg kan word in die aanstelling van 'n biblioteekkomitee:

- (i) Fakulteite kan verteenwoordigers benoem om deur die Senaat op die biblioteekkomitee aangestel te word. Ten gunste van fakulteitsverteenvoording kan gestel word dat so 'n verteenwoordiger sy fakulteit se belange op die komitee sal dien en die wense van die fakulteit sal bekendmaak. Die nadeel hiervan is egter dat die verteenwoordiger tog nie gesaghebbend

/... 114.

---

9. De Vleeschauwer. "University libraries" op. cit. p.181.

namens elke departement in die fakulteit kan praat nie. Die departementshoofde kan buitendien persoonlik met die universiteitsbibliotekaris skakel om die behoeftes van sy departement te stel. Die gevaar verbonde aan fakulteitsverteenvoordinging lê daarin dat persone benoem kan word, nie soseer om die biblioteek se belange te bevorder nie, maar om, weens sy persoonlike oorredingsvermoë te probeer om soveel voordele as moontlik vir sy fakulteit te verkry. Dit kan lei tot ongesonde wedywing tussen fakulteite en 'n onregverdige ongebalanseerde biblioteekvoorraad.

- (ii) Benoeming en aanstelling deur die Senaat sonder inagneming van fakulteite.
- (iii) Benoeming deur die Senaat en aanstelling deur die universiteitsraad. So 'n komitee sal dan regtens 'n raadskomitee wees wat aan die Raad verantwoordelik is.
- (iv) Benoeming en aanstelling deur die rektor. Die voordeel hieraan verbonde is dat die komitee sy aanbevelings direk aan die rektor doen en hy kan dan besluit watter aanbevelinge deur homself, watter deur die Raad en watter deur die Senaat afgehandel moet word.

Solank as wat verteenwoordiging op die komitee tot voordeel van die universiteit as geheel strek, maak dit nie

eintlik saak watter van bogenoemde prosedures gevolg word by die aanstelling van 'n biblioteekkomitee nie. Die individuele lede van die komitee moet in die ontwikkeling van die bronne en dienste van die biblioteek as geheel belangstel en nie net in die ontwikkeling van hulle eie vakversamelings nie. Persoonlike kwalifikasies en belangstelling in die biblioteek behoort dus die kriteria te wees waarvolgens komiteeledes gekies word en nie departementele of fakulteitsbelange nie.

5.1 Samestelling van biblioteekkomitees in Suid-Afrika.

Die wyse van samestelling van biblioteekkomitees in Suid-Afrika is nie eenvormig nie en verskil feitlik van universiteit tot universiteit, soos die volgende paar voorbeelde duidelik illustreer. Omdat die Senaat van die Universiteit van Suid-Afrika in die verlede nie net uit eie dosente bestaan het nie, maar ook uit verteenwoordigers van die ander residensiële universiteite, is die biblioteekkomitee saamgestel deur en uit lede van die dosenteraad, wat net uit eie dosente bestaan.

Die advieskomitee insake die biblioteek aan die Potchefstroomse Universiteit bestaan uit twaalf lede waarvan tien deur die rektor en twee deur die Senaat van die Teologiese Skool benoem word. By die benoeming van lede op die Potchefstroomse advieskomitee word rekening met fakulteite gehou. Die Universiteit van Kaapstad se komitee is saamgestel uit lede van die Senaat, met drie verteenwoordigers deur die Raad benoem, een deur die Mediese Vereniging (Wes-Kaaplandse tak) en die bibliotekaris van die Suid-Afrikaanse Openbare

Biblioteek.

Die biblioteekkomitee van die Universiteit van Pretoria is verteenwoordigend van die fakulteite en die professor in Biblioteekkunde en die universiteitsbibliotekaris het sitting op die komitee in adviserende hoedanigheid.

Die Universiteit van Natal verskil van die ander universiteite deurdat dit in Pietermaritzburg en Durban gesetel is. Die twee biblioteke is onafhanklik van mekaar, elk met sy eie biblioteekkomitee bestaande uit die Rektor, Vise-Rektor, die Direkteur van Biblioteekdienste, die Bibliotekaris van die bepaalde biblioteek en verteenwoordigers van die fakulteite wat aan die bepaalde inrigting bestaan. As koördinerende liggaam is daar ook 'n derde biblioteekkomitee waarop die Rektor, die twee Vise-Rektore, die Direkteur van Biblioteekdienste, die twee bibliotekarisse, die voorsitters van die onderskeie biblioteekkomitees, plus nog 'n addisionele lid van elk van die biblioteekkomitees en van die nie-blanke afdeling sitting het.¹⁰

5.2 Gesagsverlening aan die biblioteekkomitee.

Die biblioteekkomitee verkry sy gesag van die instansie deur wie dit aangestel is en aan wie dit verantwoordelik is, m.a.w. 'n komitee deur die Senaat aangestel verkry sy bevoegdhede van die Senaat, terwyl 'n komitee wat deur die

/... 117.

---

10. Ontleen aan die 1965 jaarverslag van die biblioteek van die Universiteit van Natal.

rektor aangestel is, sy gesag van die rektor verkry en aan hom verantwoordelik is.

Dit is noodsaaklik dat die bevoegdhede wat aan die biblioteekkomitee verleen word duidelik omlyn is, want waar 'n hoër instansie volmag aan 'n komitee verleen om namens hom op te tree, sal enige handeling en besluite van die komitee in die uitvoering van sodanige volmag ook bindend wees ten opsigte van die hoër instansie. Die komitee bly natuurlik verantwoordelik teenoor die hoër instansie vir al sy handeling en moet ook gereeld daarvan aan die hoër instansie verslag doen.

Indien die bevoegdhede nie duidelik omskryf is nie kan dit gebeur dat die komitee die hoër instansie bind met handeling en besluite wat buite die bedoeling van die hoër instansie lê. As die komitee sou vind dat hy sy taak nie na behore kan uitvoer binne die bevoegdhede aan hom verleen nie, sal dit onwys wees om sy bevoegdhede sondermeer te oorskry, aangesien dit kan lei tot repudiëring van sodanige besluite deur die hoër instansie. Die regte prosedure sou wees om eers meer bevoegdhede van die hoër instansie te probeer verkry.

H O O F S T U K VI.DIE BEDRYFSISTEEM VAN DIE
UNIVERSITEITSBIBLIOTEEK.1. INLEIDING.

Vir die doeltreffende werking van 'n bedryf is dit noodsaaklik dat alle beskikbare middele soos geld, tyd, mannekrag en materiaal op so 'n wyse benut word, dat die optimale gebruik daarvan verkry word. Om dit te kan bewerkstellig is 'n sisteemanalise nodig wat ondermeer die volgende behels nl.:

- (a) die bepaling van die doel van die bedryf;
- (b) ontleding van die doel in oogmerke wat, as hulle bereik word, gesamentlik tot die verwesenliking van die doel lei;
- (c) aangesien die bereiking van 'n oogmerk vereis dat sekere funksies verrig word, d.w.s. aktiwiteite van een of ander aard wat gerig is op 'n oogmerk en die funksies gesamentlik as 'n sisteem beskou kan word, is dit nodig dat 'n ontleding van die vereiste funksies in die sisteem gemaak word;
- (d) 'n struktuur ontwerp word waarbinne die funksies van die sisteem kan plaasvind;
- (e) deur bestuursaktiwiteite die sisteem binne die raamwerk van die struktuur geaktiveer word;

- (f) die struktuur en die sisteem gedurig aan 'n ondersoek onderwerp word met die oog op verbetering en regstelling.

2. OMLYNING VAN DIE BEGRIP VAN SISTEEMANALISE.

Moore som die doel en voordele van sisteemanalise mooi op as sy verklaar: „The objective of systems analysis is to learn enough about a system - equipment, personnel, operating conditions and the demands on it - to establish the foundation for designing and implementing a better system, if it is feasible to do so ... Systems analysis done properly can provide the decision-making ingredients necessary in the consideration of conversion from one system to another, whether it be from manual to machine, from one machine system to a new and better one, or indeed from an existing manual system to another manual operation vastly improved ... All of the advantages of a constant and continuous, continuing, analysis of any library operation can add up to good administration, good management, and good library service”.¹

Met sisteemanalise word dan bedoel „the study of the component parts of this system with the object of determining precisely what must be accomplished by each part and how”.²

/... 120.

-
1. Moore, Edythe „Systems analysis: An overview”,
Special libraries 58: 88.
  2. Becker, J. „Systems analysis” A.L.A. Bulletin,
59: 293, 1965.

Dit gaan dus in werklikheid oor 'n funksionele analise wat deurgevoer kan word ten opsigte van 'n beskrywing van take.

Die begrip „sisteem" word deur Kilgour soos volg gedefinieer: „a system is an information-based on-going process that produces some wanted product and is thought of as a whole rather than as an assemblage of pieces and procedures."³

In die jongste tyd het alhoemeer voorstanders vir sisteemanalise op die voorgrond getree. Skrywers soos Becker⁴ en Kilgour⁵ behandel die probleem van sisteemanalise in biblioteke in die algemeen. Leimkuhler⁶ en Schultheiss (e.a.)⁷ skenk meer bepaald die aandag aan die toepassing van sisteemanalise in die universiteitsbiblioteek terwyl die Februarie 1967 uitgawe van Special Libraries (vol. 58 no. 2) hoofsaaklik gewy is aan sisteemanalise en die toepassing daarvan op spesiale biblioteke. Thomas Minder⁸ probeer op sy

/... 121.

-
3. Kilgour, F.G. „Comprehensive modern library systems", in: Harrison, J. and Laslett, P. eds. The Brasenose conference on the automation of libraries, p.46.
  4. Becker, op. cit. pp. 293-296.
  5. Kilgour, op. cit. pp. 46-56.
  6. Leimkuhler, F.F. „Systems analysis in university libraries, College and research libraries 27: 13-8, 1966.
  7. Schultheiss, e.a. Advanced data processing in the university library. 1962.
  8. Minder, T. „Library systems analyst a job description", College and research libraries 27: 271-6, 1966.

beurt vasstel watter kwalifikasies 'n sisteemanaliseerder in 'n biblioteek behoort te hê en wat van hom verwag kan word.

2.1 Doelgerigtheid van sisteme.

Wanneer daar in die algemeen gepraat word van 'n bedryfsisteem dan word daarmee bedoel die hele netwerk van organisatoriese elemente wat direk gemik is op die bereiking van 'n bepaalde doel, d.w.s. elemente wat sekere voorafbepaalde resultate moet oplewer. Die noukeurige ondersoek van hierdie elemente bied 'n waardevolle metode vir die versameling van gegewens aangaande organisatoriese probleme en die verantwoorde oplossings daarvan. Om 'n voorbeeld te noem: indien die bedryf nie die gewenste resultate afwerp nie word daar nie na die skuldige party of 'n sondebok gesoek nie, maar die ongeslaagdheid van die bestaande sisteem word as 'n gevolg van 'n verkeerde strategie beskou, m.a.w. die fout lê daarin dat daar by die beplanning nie rekening gehou is met alle relevante faktore en moontlikhede nie. Die oplossing word dan gesoek in 'n analise wat die tekortkominge in die beplanning aan die lig sal bring en die verwydering daarvan deur beter beplanning; „if (however), we conceive of all organization phenomena, problems as well as desired results as outputs of a system, the strategy might better be phrased as which secondary system is producing the undesired effect".⁹ Die waarde van so 'n benadering word deur die volgende voorbeeld van Litterer geïllu-

/... 122.

---

9. Litterer, J.A. Analysis of organizations, p.153.

streer. Gestel die kwaliteit van 'n produk sou afneem omdat sekere onderdele dikwels breek. So 'n situasie sou verhelp kon word deur 'n inspeksieroetine in te stel om sodoende minderwaardige onderdele uit te skakel alvorens hulle in die finale produk opgeneem word. Deur egter 'n sisteemanalise te doen en vas te stel watter sisteem verantwoordelik is vir die minderwaardigheid in die besondere onderdeel, kan moontlik gevind word dat die onderdele in kratte vervoer word wat veroorsaak dat die onderdele aan baie stampe onderhewig is en beskadiging dus baie moontlik maak. Deur beter kratte te voorsien wat hierdie beskadiging uitskakel word die instelling van 'n duur inspeksieroetine heeltemal onnodig gemaak.

2.2 Veelvuldigheid van sisteme.

'n Bedryf bestaan nie net uit een sisteem nie, maar in werklikheid uit verskillende sub-sisteme en onder-sub-sisteme netsoos wat die menslike liggaam uit verskillende sisteme soos o.a. die bloedsomloop-, senuwee- en spysverteringsisteme, bestaan wat almal in gedurige wisselwerking met mekaar is, en dit is selfs moontlik dat elkeen of sommige van hierdie sub-sisteme op hulle beurt in onder-sub-sisteme verdeel word of in afsonderlike funksies, soos die volgende formule aantoon.

$$SA + SB(1+2+3+4) + SC = BX$$

Waar BX die bedryfsisteem as geheel voorstel, SA, SB en SC sub-sisteme van BX en 1, 2, 3 en 4 funksies van sub-sisteme SB.

In die bestudering van 'n bedryf is dit dus nodig om nie net die aandag toe te spits op die wisselwerking wat daar

bestaan tussen die funksies van 'n bepaalde sisteem nie, maar om ook te let na onderlinge verband wat daar tussen die verskillende sisteme bestaan, want die sisteme self is dinamies en reageer self op veranderinge wat in 'n ander sisteem in die organisasie plaasvind.

3. GANG VAN 'n SISTEEMANALISE.

By die toepassing van die sisteemanalise word daar uitgegaan van 'n globale sisteem van aktiwiteite wat op 'n redelik duidelike oogmerk of doel gerig is en wat gewoonlik bereik kan word deur die stelling van tussenogmerke of voorlopige resultate waarvoor ondergeskikte sisteme nodig is. So word die analise trap vir trap verder voortgesit tot by die stadium waarin die besondere aktiwiteite in detail beskryf word.

Diagrammaties sou die gang van 'n analise soos in fig. 9 voorgestel kon word.

Hierdie tabel gee 'n abstrakte skematiese voorstelling van die ondersoek van 'n globale sisteem met twee hooftussensisteme. In die werklikheid kan die sisteem baie ingewikkelder wees.

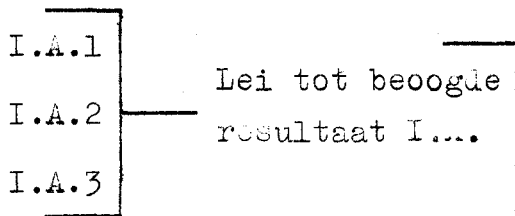
T A B E L.

Eindoogmerk of Doel

Hoofttussenoogmerk I

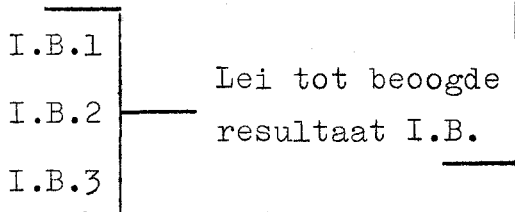
Tussenoogmerk I.A.

Aktiwiteite

Tussenoogmerk I.B.

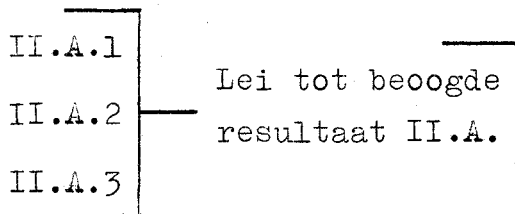
Aktiwiteite

Hoofttussenoogmerk II

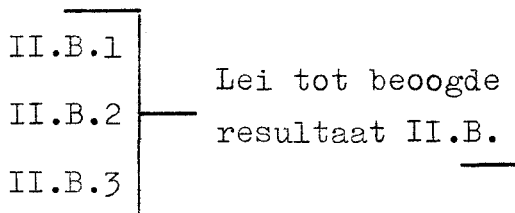
Tussenoogmerk II.A.

Aktiwiteite

Tussenoogmerk II.B.

Aktiwiteite

Lei tot re-
sultaat I

Eind-
resul-
taat

Lei tot re-
sultaat II

FIG. 9.

4. BEDRYFSPROCEKLAARTE.

Die onmiddellike resultaat van 'n sisteemanalise is die stroomkaart of vloedidiagram (flow chart) wat deur Schultheiss soos volg omskryf word: „Flow charting is a graphic representation of a procedures flow, showing the decisions that need to be made and the actions that must be taken to complete a task or a series of tasks. Flow charts do not show who makes the individual decisions or who performs the tasks, but show the sequence in which they must be carried out”.¹⁰

Verskillende tipes stroomkaarte kan onderskei word om die verskillende trappe in die gang van die analise uit te druk. In die eerste plek is daar die omvattende stroomkaart (system schematic) waarin slegs die verband aangedui word tussen die hoofsisteme van 'n bedryf. Hayes stel so 'n omvattende hoofkaart vir 'n biblioteeksisteem soos in fig. 10 voor.¹¹

Die volgende tipe stroomkaart sal die algemene stroomkaarte wees wat elk van die tussensisteme sal weerspieël. Dit sal genoeg detail bevat om die take aan te dui wat sal lei tot die beoogde resultate van die tussensisteme, maar sal nie die werklike prosesse aandui wat gevolg moet word vir die uitvoering van die take nie. Hayes stel dit soos in fig. 11 voor.

/... 125.

---

10. Schultheiss, op. cit. p.79.

11. Hayes, T. „Library systems analysis” in: Harvey, J. ed. Data processing in public and university libraries, p.8-9.

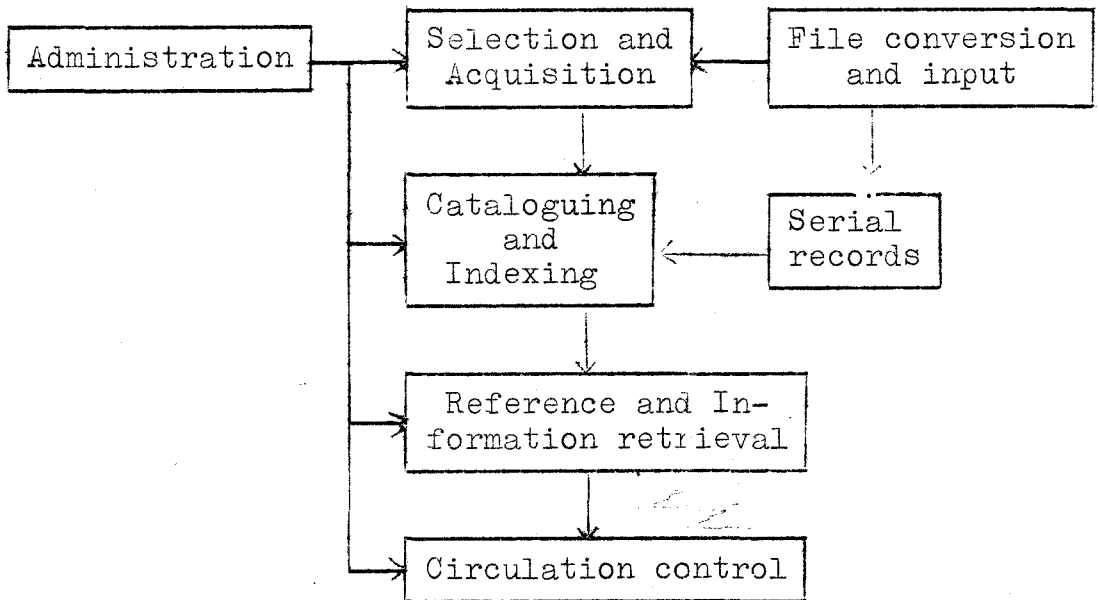

FIG. 10.

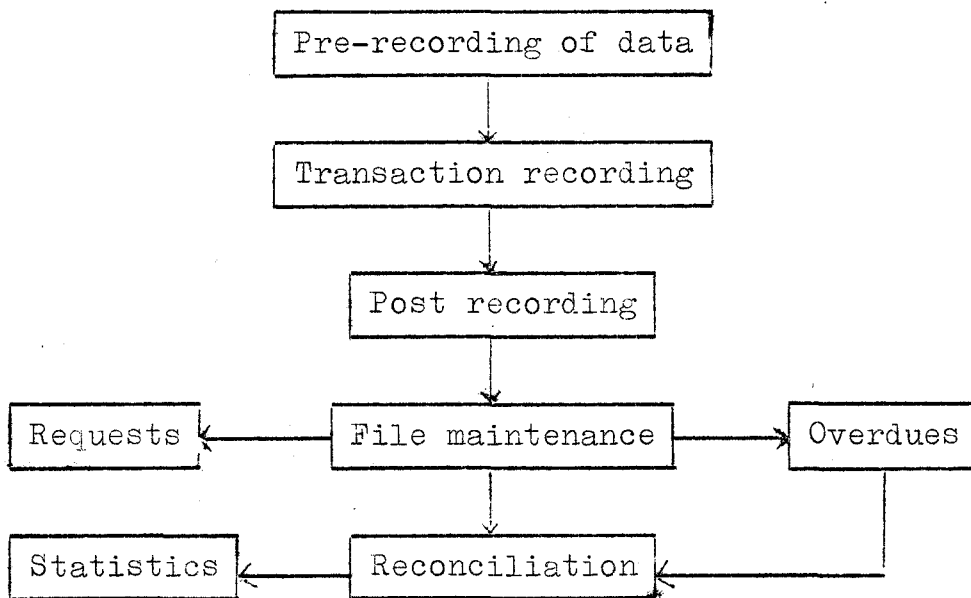

FIG. 11.

Ten laaste kan die sg. uitvoerige stroomkaart (detailed flow chart) onderskei word, waarin die aktiwiteite wat nodig is vir die uitvoering van elk van die besondere take soos weerspieël in die algemene stroomkaart in detail uiteengesit word.

5. TOEPASSING VAN DIE SISTEEMANALISE OP DIE
UNIVERSITEITSBIBLIOTEEK.

Soos hierbo gesien is 'n sisteem doelgerig en bygevolg moet die aanknopingspunt by enige sisteemanalise lê in dit wat met die bedryf beoog word. Hiervandaan word dan gevorder na die tussenogmerke wat aanleiding gee tot die sub-sisteme soos uiteengesit in paragraaf 3. Wanneer die sisteemanalise op die universiteitsbiblioteek toegepas word, moet die doelstellinge soos in hoofstukke 2 en 3 breedvoerig behandel, nl. die beskikbaarstelling van literatuur, ander biblioteekmateriaal en inligting aan dosente, studente en ander navorsers, as aanknopingspunt dien. Om hierdie hoofogmerke te kan bereik sal verskeie tussenogmerke in die biblioteek-sisteem te voorskyn tree, o.a. die daarstelling van 'n geordende voorraad, die lewering van 'n presensiediens, ens.

Vir die bereiking van hierdie oogmerke sal dit nodig wees om die aktiwiteite in die verskillende sub-sisteme te ontleed en aan die hand van die inligting aldus verkry stroomkaarte op te stel waarin die vloei van die aktiwiteite so beplan word, dat dit tot die doelmatigste bereiking van die beoogde resultaat sal lei. Enige verandering of byvoeging tot die doelstellinge van die universiteitsbiblioteek sal noodwendig 'n wysiging of byvoeging in die sisteem tot gevolg hê.

By die uitwerk van 'n sisteem is die ideaal om 'n vloei van funksies te skets wat met die grootste sekerheid die oogmerke sal bereik en die doel verwesenlik. Dit is egter nodig om te onthou dat tot tyd en wyl 'n sisteem aan 'n toet-

sing onderwerp is, dit steeds 'n hipotese bly waaraan daar 'n bepaalde mate van onsekerheid kleef en selfs na toetsing mag so 'n sisteem nog sekere hipotetiese elemente insluit.

In aanmerking moet ook geneem word dat die universiteitsbiblioteek 'n oop sisteem is, met ander woorde dat dit onderhewig is aan eksterne faktore waaroor die biblioteekbestuur geen beheer het nie, en bygevolg sal die sisteem van die universiteitsbiblioteek altyd die probabilistiese element van eksterne beïnvloeding bevat.

Hoewel eksterne faktore soos die administratiewe struktuur van die universiteit; besluite van die universiteitsraad of Senaat;; verpligtinge teenoor instansies buite die universiteit, ens. die biblioteeksisteem as geheel mag beïnvloed, mag onder sekere omstandighede sekere sub-sisteme vry wees van enige beïnvloeding terwyl by 'n ander geleentheid en onder ander omstandighede sub-sisteme wat voorheen as geslotesisteme beskou is, d.w.s. sisteme wat nie onderhewig is aan eksterne beïnvloeding nie, wel deur eksterne faktore beïnvloed word.

5.1 Bepaling van die sisteme op grond van oogmerke.

Om die algemene doelstelling van die universiteitsbiblioteek te bereik is nodig

- (a) die opbou van 'n diensapparaat, waaronder ingesluit word alle biblioteekmateriaal,
- (b) dienslewering.

(a) en (b) dien dan as tussenoogmerke op grond

waarvan twee algemene sisteme in die universiteitsbiblioteek uitkenbaar is, nl. apparaat en diens, wat elk trapsgewyse in ondergeskikte sisteme opgedeel kan word totdat 'n stadium bereik word waarin uitvoerige stroomkaarte opgestel kan word waarin al die prosedures aangedui kan word wat gevolg moet word tot uitvoering van elk van die aktiwiteite. Waar nodig kan spesiale sub-sisteme vir besondere materiaal opgestel word, so byvoorbeeld kan afsonderlike sub-sisteme onderskei word vir tydskrifte en gewone boekevoorraad.

Aanhangsel 1 gee 'n diagrammatiese oorsig oor die gang van 'n analise in 'n universiteitsbiblioteek en die vorming van sisteme wat sal lei tot die beoogde eindresultaat.

6. STRUKTUURONTWERP VAN DIE UNIVERSITEITSBIBLIOTEK.

6.1 Sisteemanalise en ontwerp.

Uit die bespreking in die voorafgaande paragrawe het dit geblyk dat die sisteemanalise 'n globale oorsig gee van die oogmerke en die funksies van die bedryfsisteem as geheel en die elemente aan die dag bring waarmee rekening gehou moet word by die ontwerp van die struktuur waarbinne die funksies verrig word.

As hierdie funksies die enigste bepalende faktore was, sou verwag kon word dat die bedryfsisteem die struktuur van die biblioteek sou bepaal, maar in die praktyk is daar dikwels ander faktore wat die struktuur kan beïnvloed en wat by die ontwerp in aanmerking geneem moet word anders sal die resultaat van die ontwerpaktiwiteit nie tred hou met die

werklikheid nie en gevolglik nie realiseerbaar wees nie.

Afgesien dus van die elemente wat in die sisteemanalise tevoorskyn getree het, sal die volgende ook in aanmerking geneem moet word by 'n struktuurontwerp van die biblioteek.

6.1.1 Voorsiening vir ontwerpfunksies in die struktuur.

Daar is hoofsaaklik twee tipes ontwerpe te onderskei in enige bedryf. In die eerste plek is daar die inisiële ontwerp wat tevoorskyn tree by die oprigting daarvan en wat te doen het met die ontwerp van die gebou en die uitrusting daarvan. In die tweede plek is daar die bedryfsontwerp wat spruit uit die sisteemanalise en lei tot die struktuurontwerp.

By die oprigting van 'n nuwe bedryf sal aanvanklik gebruik gemaak word van allerlei feite wat na vore kom by die sisteemanalise van bestaande bedrywe van dieselfde soort, maar die resultaat is nie 'n afgeslote ontwerp nie. Dit is eerder 'n bouplan op grond waarvan daar 'n werkende bedryf tot stand kom met die uitdruklike insig dat daar met verloop van tyd op grond van vollediger sisteeminsig wysiginge in aangebring sal moet word. Daar is reeds op gewys dat die resultaat van sisteemanalise altyd 'n hipotetiese element bevat. Wanneer die bedryf met sy struktuur soos ontwerp in werking is sal dit blyk of die veronderstelling wat hierby betrokke is, geldig en toereikend is. Daarom is die sisteemanalise en struktuurontwerp nie afgehandel op die moment waar die bedryf sy funksies begin verrig nie. Sisteemanalise moet beskou word as

'n aktiwiteit wat dwarsdeur die bestaan van die bedryf aktief op verskillende vlakke voortgesit word en wat ook op hoogte moet bly van alle relevante veranderinge wat binne en buite die bedryf plaasvind op grond waarvan wysiginge in die ontwerp noodsaaklik word.

6.1.1.1 Verantwoordelikheid vir die ontwerpfunksie.

Hoewel die verantwoordelikheid vir die ontwerping en die gesag om te ontwerp in eerste plek by 'n beherende instansie berus - in die geval van 'n universiteitsbiblioteek sal dit die universiteitsraad wees - kan en word die gesag gewoonlik gedelegeer. Die Raad delegeer sy gesag aan die bibliotekaris, wat op sy beurt sekere van sy ontwerpgesag aan ondergeskiktes kan delegeer. Tot welke mate sodanige persone aan wie gesag gedelegeer is, die ontwerpe of wysigings aan bestaande ontwerpe kan deurvoer sonder goedkeuring van die delegerende instansie, sal in die eerste plek afhang van die mate van delegasie en in die tweede plek van die omvang van die ontwerp of ontwerp wysiging.

In die struktuurontwerp kan voorsiening gemaak word vir staffunksionarisse, wie se taak dit sal wees om gegewens te versamel, te verwerk en die bestuur te adviseer aangaande ontwerp en ontwerp wysiginge. As deskundige kan die staf-funksionaris die persone in beheer van 'n bedryf adviseer, maar is nie veronderstel om ooit opdragte aan die personeel wat die take moet uitvoer te gee nie. Die staffunksionaris kan op enige vlak in die struktuur bygevoeg word en sy advies

kan aanvaar, gewysig of verwerp word.

Daar is verskillende wyses moontlik waarop daar in 'n universiteitsbiblioteek van staffunksionarisse gebruik gemaak kan word in die ontwerpsaktiwiteite, byv.

- (a) Die Raad kan 'n komitee ad hoc of deskundiges van buite die universiteitsbiblioteek aanstel om die Raad van advies te bedien i.s. die biblioteek.
- (b) Die bibliotekaris kan self die hulp van 'n deskundige inroep om hom te adviseer met betrekking tot 'n bepaalde probleem.
- (c) 'n Komitee van senior biblioteekpersoneel kan periodiek vergader en na onderlinge oorleg voorstelle aan die bibliotekaris doen insake wysiginge aan die ontwerp.
- (d) 'n Voltydse amptenaar soos byv. 'n Onderzoek en Metodestudie-amptenaar kan aangestel word, wie se taak dit sal wees om gedurig inligting te versamel en te verwerk en prosedures te ontwerp wat daarop gemik is om die mees ekonomiese werkverrigting te verkry en aan die bibliotekaris voor te lê.

6.1.2 Voorsiening in die struktuur vir inligtingslyne.

(a) Vertikale kommunikasie.

Ontwerp en ontwerpswysiging is slegs moontlik op grond van 'n kennis van feite, m.a.w. van inligting. 'n Ont-

werp is per slot van sake 'n hipotese en moet voortdurend in die praktyk getoets word, gevolglik moet, om die sisteem so doeltreffend moontlik te laat funksioneer, gereeld inligting oor die werking van die sisteem voorsien word aan persone wat belas is met die ontwerpsaktiwiteite. Daar moet dus in die ontwerp van 'n bedryfstruktuur voorsiening gemaak word vir die vloei van inligting vanaf die persone wat belas is met die werklike taakverrigting na die persone in beheer van die bedryf.

(b) Horisontale kommunikasie.

Kommunikasie in 'n bedryf vind nie slegs plaas in 'n vertikale rigting nie, maar ook horisontaal, d.w.s. tussen individue van dieselfde rang in alle afdelings en ook op alle vlakke in die hierargiese struktuur van die bedryf. Dit kom dikwels voor waar 'n individu by 'n ander advies soek of aan hom raad gee, of waar mededeling heen en weer gedoen word m.b.t. 'n bepaalde aktiwiteit.

Dit is veral by horisontale kommunikasie waar die meeste hindernisse vir 'n effektiewe kommunikasie tussen individue, veral in verskillende departemente, opduik. Daar is verskeie wyses waarop voorsiening vir sodanige horisontale kommunikasie gemaak kan word, o.a.

- (i) Die hou van gereelde personeelvergaderings en konferensies.
- (ii) Vir meer direkte kontak tussen twee individue, die sg. „Noodbrug van Fayol" wat kortliks neer-

kom op 'n regstreekse verbinding tussen indidue in 'n bedryf „Waardoor het niet langer nodig is om de lange hierargiese weg van boven naar beneden te volgen met het daardoor optredende tijdverlies en nodeloos beslag op alle tussenliggende schakels welke moeten worden gepasseerd”.¹² Hierdie sg. „Noodbrug” of kortsluiting kan op enige vlak in die hierargie gemaak word.

6.2 Die invloed van die omvang van die bedryfstroom op die struktuurontwerp.

Indien die omvang van die bedryfstroom van die biblioteek so gering is dat dit slegs een persoon beset kan hou, sal daar van 'n struktuurontwerp nie sprake wees nie, omdat verdeling van take in so 'n geval nie moontlik is nie. Namate die omvang van die bedryfstroom egter so toeneem dat meerdere persone nodig sal wees om die werk te verrig sal 'n taakverdeling gedoen moet word, op so 'n wyse egter dat een persoon, die bibliotekaris, steeds in beheer van die biblioteek bly en verantwoordelik moet wees vir die bereiking van die doel daarvan, terwyl die bykomende personeel aan die bibliotekaris verantwoordelik moet wees vir die uitvoering van die take aan hulle opgedra.

/... 134.

---

12. Van der Schroeff. Leiding en Organisasie van het bedryf, p.417.

Skematies sou die posisie nou soos volg daaruit sien:

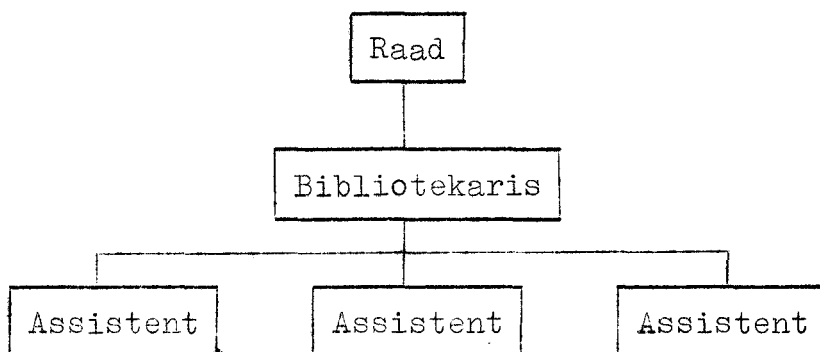

FIG. 12.

Namate die omvang verder toeneem en meer personeel aangestel word, sal uiteindelik 'n stadium bereik word waar die bibliotekaris nie meer behoorlik toesig kan hou en beheer uitoefen oor al die werksaamhede in die biblioteek nie, m.a.w. 'n stadium sal bereik word waarin die beheersbestek van die bibliotekaris oorskrei word en waarin sekere van sy beheersfunksies oorgedra sal moet word aan ondergeskikte persone wat verantwoordelik moet wees vir die beheer oor en leiding van die personeel wat aan hulle ondergeskik is. Die struktuurontwerp sal nou min of meer soos in fig. 13 daar kan uitsien.

Die bedryfstroom kan later so 'n omvang aanneem dat meerdere beheersposte geskep word en voorsiening in die struktuur gemaak moet word vir 'n onder-bibliotekaris en vir meerdere afdelingshoofde en miskien selfs vir groepleiers wat onder 'n afdelingshoof ressorteer.

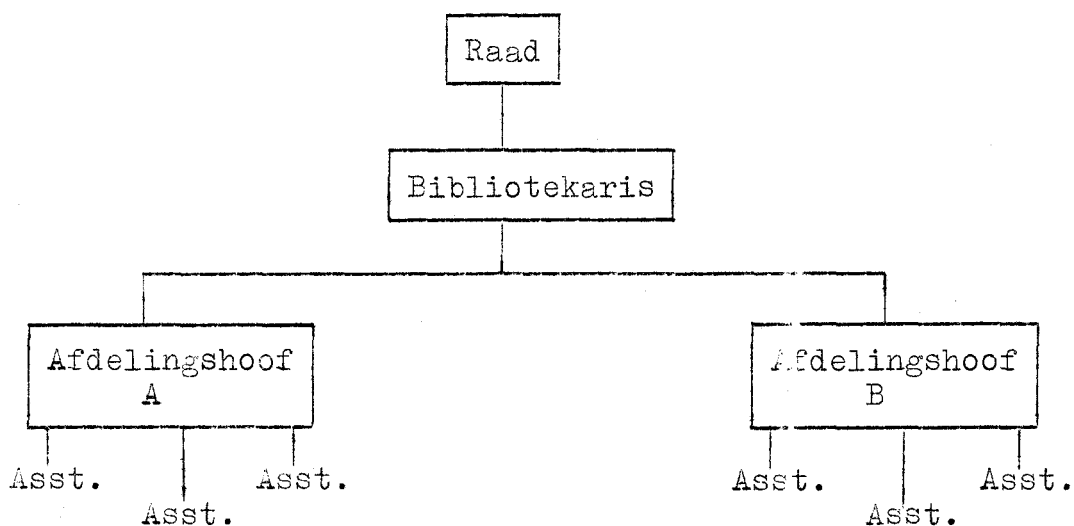

FIG. 13.

6.3 Die invloed van eksterne faktore op struktuurontwerp.

Die universiteitsbiblioteek is 'n „Oop“-sisteem, d.w.s. dit is onderhewig aan beïnvloeding deur faktore buite die beheer daarvan, byv.:

6.3.1 Finansiële oorwegings.

Aangesien die beskikbaarheid van fondse tot 'n groot mate bepaal of sekere dienste deur die biblioteek verrig sal kan word aldan nie, sal finansiële oorwegings beslis 'n rol speel by die struktuurontwerp van die biblioteek.

Alhoewel die biblioteekbehoefte aan 'n universiteit met 'n klein studentetal basies dieselfde is as dié aan 'n groter universiteit, as veronderstel word dat min of meer dieselfde vakrigtings aangebied word, is dit ongelukkig so in Suid-Afrika dat die huidige finansiering van 'n universiteitsbiblioteek van Staatsweë nog gebaseer word op studentegetalle,

met die gevolg dat die kleinere universiteitsbiblioteke noodwendig minder fondse tot hulle beskikking het as die groter universiteitsbiblioteke ongeag die werklike basiese behoeftes van die betrokke biblioteke.

Hierdie verskille in fondse vind dan ook hulle weerklank in die werksaamhede in die biblioteke en uiteindelik ook in die strukture van die onderskeie biblioteke, want hoe groter die fondse tot 'n biblioteek se beskikking, hoe meer boeke kan aangekoop word en dit lei noodwendig tot meer voorbereidingsake en meer personeel. Gevolglik kan ons sê dat finansiële oorwegings 'n groot rol speel in die struktuurontwerp van 'n universiteitsbiblioteek.

6.3.2. Beleidsoorwegings.

Owerheidsbeleid sal ook 'n direkte invloed kan uitoefen op die struktuurontwerp van die biblioteek. So byvoorbeeld kan die Raad besluit dat die biblioteek as deel van die universiteit se uitwaartse beleid, as naslaanbiblioteek vir die gemeenskap waarin dit geleë is moet optree. So 'n besluit sal tot gevolg hê dat in die struktuurontwerp voorsiening gemaak moet word vir 'n behoorlike naslaandiens om die opdrag te kan uitvoer.

6.4 Hersiening van sisteme en struktuur van die universiteitsbiblioteek.

Om die universiteitsbiblioteek so doeltreffend moontlik te laat funksioneer is dit nodig om die sub-sisteme en die struktuur daarvan gedurig in hersiening te neem en aan te pas

by enige veranderinge in omstandighede. Die vernaamste redes vir hersiening is die volgende:

- (a) Wesenlike verandering in die bedryfstroom a.g.v. meer fondse en meer gebruikers wat sal lei tot 'n verandering in die groepering van aktiwiteite, groter personeel, delegasie van magte ens.
- (b) Die noodsaaklikheid dat die universiteit al meer en meer in die navorsingsaktiwiteite van die land ingeskakel word, sal op sy beurt 'n invloed uitoefen op die apparaatbousisteen en meer bepaald op die seleksie-aktiwiteite. Ook die inligtingsdienssisteen sal beïnvloed word.
- (c) Die toenemende belangrikheid van aktuele inligting en bedrewenheid in nuwe tegnieke by beroepsopleiding.
- (d) Die ontwikkeling van meganiese en elektroniese hulpmiddele waardeur:
  - (i) Outomatisasie moontlik gemaak word, en
  - (ii) die dienspotensiaal van die universiteitsbiblioteek verhoog word.

Enige voorgenome wysiginge in die struktuurontwerp of in die sub-sisteme is onderhewig aan die volgende pre-aktiwiteite, nl.

- (i) Daar moet 'n behoorlike analise gemaak word van die biblioteek en ondermeer moet aandag geskenk word aan die doelstellinge en metodes insluitende daardie aspekte van die sisteem

wat om geografiese, sentimentele of ander redes behoue moet bly.

- (ii) Alle moontlike apparaat, metodes, sisteme, ens. wat moontlik in die universiteitsbiblioteek toegepas kan word moet deeglik ondersoek word ten einde vas te stel of die bepaalde biblioteek dit met vrug kan gebruik.
- (iii) Wanneer 'n biblioteek 'n substansiële sisteemwysiging beoog, moet die personeel voorberei word daartoe, anders kan hulle antipaties of selfs antagonisties daarteenoor staan en so doende die wysiging verongeluk.
- (iv) Beslissings sal geneem moet word aangaande die doelmatige gebruik van die toerusting wat geskik is vir die beoogde sisteme.

In werklikheid kom hierdie pre-aktiwiteite neer op inligtingsversameling en -verwerking waarop besluite i.v.m. ontwerp-wysiging geneem sal moet word en is dus in die ware sin van die woord staffunksies aangesien dit supplementêr tot die ware biblioteekaktiwiteite is. In baie gevalle sal die aktiwiteite deur die leiding op die verskillende vlakke in die biblioteekhierargie verrig word, maar sonder om enige struktuurwysigings aan te bring kan deskundiges, hetsy tydelik, hetsy in permanente hoedanigheid aangestel word om hierdie staffunksies te behartig.

Aangesien wysigings in sisteem- en struktuurontwerpe

dikwels finansiële implikasies het, sal dit nodig wees om noukeurige beramings te maak van die finansiële implikasies van die beoogde wysiginge sodat die begroting dienooreenkomstig aangepas kan word.

---oOo---

EINDDOEL

Besikbaarstelling van literatuur

↓
Tussenooiwerk I.

Opbou van Diensapparaat

↓
Sisteme:

1.A. Opbou van voorraad

- 1.A.1 Seleksie
- 2 Bestelling
- 3 Ontvangs
- 4 Registrasie
- 5 Fisiese voorbereiding
- 6 Berging

Beoogde Resultaat:
Behoorlike geordende voorraad.

1.B. Opbou van Ontsluitingsapparaat

- 1.B.1 Naamkatalogisering
- 2 Saakkatalogisering
- 3 Inskakeling van ander ontsluitingsmiddele

Beoogde Resultaat:
'n Apparaat vir opsporing van verlangde literatuur

Beoogde Resultaat I:
Daarstelling van 'n behoorlike diensapparaat.

Tussenooiwerk II.

Lewering van diens m.b.v. apparaat.

↓
Sisteme:

II A. Presensie diens sisteem

- II.A.1 Bibliografiese Heuristiek
- 2 Inligtingsdiens
- 3 Advies en voorligting i.v.m. ontsluitingsapparaat

Beoogde Resultaat:
Om gebruikers ter plaatse van voerligting te bedien of in staat te stel om inligting te verkry.

II.B. Leendienssisteem

- ii.B.1 Registrasie van leners
- 2. Aanvraag vir materiaal
- 3 Haal van boeke van rak
- 4 Registrasie van lenings
- 5 Terugbesorgingsproses
- 6 Kansellering van lenings
- 7 Terugbesorging op rak

Beoogde Resultaat:
Die verlangde stuk in die hande van die gebruiker.

Beoogde Resultaat II:
Die lewering van diens aan die gebruiker

Eindresultaat:
Besikbaarstelling van literatuur en inligting.

BIBLIOGRAFIE.

- Anstey, Edgar, Committees. London, Allen and Unwin, 1962.
- Becker, J., „Systems analysis“, A.L.A. Bulletin 59: 293-296, 1965.
- Coetzee, P.C., „Die massaprobleem en die universiteitsbiblioteek as instrument by die onderrig“, Suid-Afrikaanse Biblioteke 33(4): 128-36, April 1966.
- Coetzee, P.C., „Oorsig oor die Suid-Afrikaanse bibliotekwese: Die universiteitsbiblioteek“, Aspekte van die Suid-Afrikaanse Biblioteekstruktuur. Pretoria, S.A.B.V., 1962.
- De Vleeschauwer, H.J., „The university library“, Mousaion 59-61.
- Dix, W.S., „Leadership in academic libraries“, College and research libraries 21(5): 373-380, Sept. 1960.
- Forgotson, Jane, „A staff librarian views the problem of status“, College and research libraries 22(4): 275-281, 1961.
- Friis, T., The public library in South Africa: an evaluative study. Johannesburg A.P.B., 1962, (D.Phil proefskrif U.P.).
- Grey Universiteitskollege. Biblioteekkomitee. Notules van vergaderings.
- Harlow, Neal, „Levels of need for library service in academic institutions“, College and research libraries 24(5): 359-364, Sept. 1963.

- Hayes, R., „Library systems analysis" in: Harvey, J. ed.,
Data processing in public and university libraries.
London, Macmillan, 1966, (Drexel information science series,
vol. 3), pp. 5-20.
- Hessel, Alfred, A history of libraries, tr. with supple-
mentary material, by Reuben Peiss. New Brunswick, N.J.,
Scarecrow Press, 1955.
- Immelman, R.F.M., The library of the University of Cape Town.
Historical development, 1829-1955. (Cape Town, Univ. Li-
brary, 1956).
- Jolley, L. „The function of the university library",
Journal of documentation 18(3): 133-142, Sept. 1962.
- Kaapstad Universiteit. (Brochure) 1964.
- Kilgour, F.G., „Comprehensive modern library systems",
in: Anglo-American conference on the mechanization of
library services, 1966. Oxford. Brasenose conference
on the automation of libraries: proceedings; ed. by
John Harrison and Peter Laslett. Mansell, 1967.
- Leimkuhler, F.F., „Systems analysis in university libraries",
College and research libraries 27: 13-8, 1966.
- Lewin, Arthur, The law, procedure and conduct of meetings in
South Africa, 3rd ed. Johannesburg, Juta, 1966.
- Litterer, J.A., The analysis of organizations. New York,
Wiley, 1965.

- Lyle, G.R., The administration of the college library; 3rd ed.
New York, Wilson, 1961.
- Malan, S.I., „Die Biblioteek" in: Feesblad gepubliseer by geleentheid van die selfstandigwording van die universiteit (18 Maart 1950).
- Milkau, Fritz, Handbuch der Bibliothekswissenschaft. III.
2. verm. Aufl. Wiesbaden, Harrassowitz. 1955.
- Minder, Thomas, „Library systems analyst - a job description",
College and research libraries 27: 271-6, 1966.
- Moore, Edythe, „Systems analysis: An overview", Special libraries 58: 87-90, 1967.
- Moore, Everett T., „Reference service in academic and research libraries", Library Trends 12(3): 362-372, Jan. 1964.
- Natal Universiteit. Industrial Information Centre.
(Brochure) s.j.
- Nasionale Konferensie van Biblioteekowerhede, Pretoria,
5 en 6 Nov. 1962, „Program vir verdere ontwikkeling in die Republiek van Suid-Afrika", Suid-Afrikaanse Biblioteke 30 (3): 80-117, Jan. 1963.
- Nicholson, Nathalie N., „Service to business and industry",
Library Trends 10(4): 488-502, April 1962.
- Pitt, S.A., Memorandum. Libraries in the Union of South Africa, Rhodesia and Kenya. New York, Carnegie Corporation, 1929.

- Pretoria Universiteit. Reglement van orde van die biblioteekkomitee en vir die bestuur van universiteitsbiblioteke. (Ongepubliseer).
- Ritchie, W., The history of the South African college 1829-1918. Cape Town, Maskew Miller, 1918.
- Rothstein, Samuel, „Reference service: The new dimension in librarianship", College and research libraries 22(1): 11-18, Jan. 1961.
- Schultheiss, L.A. e.a., Advanced data processing in the university library. New York, Scarecrow, 1962.
- Seibert, R.H., „Status and responsibilities of academic librarians", College and research libraries 22: 253-5, 1961.
- Smith, Donald T., „Service to alumni and to the general public", Library Trends 10(4): 482-487, April 1962.
- Subsidiëring van universiteitsbiblioteke. Verslag van Onderkomitee aan Komitee van Universiteitshoofde, 1967, p.2.
- Suid-Afrikaanse Biblioteekvereniging. Memorandum insake universiteitsbiblioteke ter inligting van die Kommissie van Onderzoek na Universiteitsfinansies. (S.pl.) (1951?)
- Unie van Suid-Afrika. Inter-departementele komitee oor die biblioteke van die Unie van Suid-Afrika. 1937. Verslag. Kaapstad, Cape Times (Drukkers), 1937.

Unie van Suid-Afrika. Universiteitskommissie. Rapport.
Pretoria Goewermentsdrukkery. 1928. (U.G. 33/1928).
Voorsitter J.G.P. van der Horst.

Universiteit van Suid-Afrika. Kalender 1922-1923.

Van der Schroeff, H.J., Leiding en organisatie van het be-
drijf. 3de druk. Amsterdam, Kosmos, (1965).

Viljoen, A.J., 'n Fundering van die interne organisasie van
die universiteitsbiblioteek op teoretiese grondslae.
Potchefstroom. M.A.-verhandeling Potch. Univ. 1967.

Wilson, L.R. and Tauber, M.F., The university library; the
organization, administration, and function of academic
libraries. 2nd. ed. New York, Columbia univ. press,
1956.

Woodburne, L.S., Principles of college and university ad-
ministration. Stanford, Stanford univ. press, 1958.

